

Бошко Мијатовић

СРБИЈА НА НИЗБРДИЦИ

Библиотека
Друштво и наука

Едиција
Публикус

Уредник
Проф. др Илија Вујачић

Главни и одговорни уредник
Слободан Гавриловић

Бошко Мијатовић

Србија на низбрдици

САДРЖАЈ

Предговор	9
Има ли смисла поново преговарати о Косову	15
Демагошке игре	18
Цех код пензија: 114 милијарди	22
Ратификација ССП-а	24
А где су завршени ачунски буџета	26
Клацкалица за народну банку	28
Клопка за земљу са средњим дохотком	30
Маратонац трчи почасни круг	32
Пореска правда	34
Оријентација на гас?	36
Има напретка, има	38
Корист од науке?	42
Пошто НИС?	44
Ух, није нам лако	46
Криза тржишта или капитализма?	48
Динкићев допринос акционарству	51
Епохални циљеви	53
Опет ММФ	56
Чему корпорације	59
Лош закон, још гора одлука	61
Државна помоћ	63
Има ли неког озбиљног	65
Мали економски програм	67
Комедија без краја	70
За реконструкцију владе	72
Муке с курсом	74
...и за појас задени	76
Лек за капитализам?	78
Економске функције Војводине	80

Просјачка стратегија	82
Ко ће да ради	85
Ништа од преуређења капитализма	87
Врана врани очи не вади	89
Стечај за Звезду	91
Још једна тужна прича	93
Србија на суду	95
Аутомобили и држава	98
Штрајкови	100
Да се зна ко је власт	102
Стара банкарска криза	105
Злоупотреба државе	107
Како ћемо изаћи из кризе	109
НАТО?	111
Држава и Медоф	113
О државној помоћи	115
Крезуби жандар	117
Руске игре	119
Избегавање тендера	121
Жалосне неистине	123
Против дискриминације	126
Леп напредак жена	128
Лепе жеље	130
Европа или Косово	132
Када Кина завлада светом	134
Време за укидање привилегија	136
Дужан као Грчка	139
Србија и грчка криза	142
Земљиште и тајкуни	144
40% Телекома	147
Гиљотина прописа	149
Игре са судством	151
О предлогу пореске реформе	153
Лиценцирање	156
Криза Европске уније	158
Опорезивање сељака	160
Проклета политика	163
Крај рецесије?	166
Опет промене пензијског закона	168

Добročинства богаташа	170
Финансијска стабилност?	172
Ни Европа ни Косово	174
Политичари и ...истина	176
После мене потоп	178
Ништа од пореске реформе	181
Озбиљна Меркелова	183
Ребалансирање светске економије?	185
ММФ као министар финансија	187
Не постоји конкурентност држава	190
Опет стратегија	193
2020: институционалне претпоставке	195
Вацлав Клаус – <i>Европа и ЕУ</i>	198
Србија као колонија	201
А камате расту	204
Мерење владе	207
Фискална криза	209
Тендер или задуживање	212
За стендбај	215
Право на самоубиство?	218
Кадрови решавају све	220
Јади изградње у Србији	223
Мрка капа за реституцију	226
Сезона штрајкова	229
О Бајама некад и сад	231

ПРЕДГОВОР

Ова књига садржи новинске колумне које сам, осим две, писао од средине 2008. до средине 2011. за *Полиџику* и *Економист* *магазин*. У њима ништа није промењено осим лекторско-коректорских интервенција, такође, ниједан текст није изостао. Такав поступак омогућава тестирање прогнозерске способности аутора што може бити забаван подухват. Извесна нота сензационализма у насловима овде је задржана, пошто је одговарала природи новина у којима су текстови првобитно нашли место.

Мој задатак био је да пишем на економске теме што сам свесрдно и чинио, мада нисам успео да у потпуности побегнем од политике. Не само зато што су економија и политика у великој мери испреплетане у Србији (а где нису?) већ и стога што овдашња и међународна политика непосредно и неповољно утичу на наше животе у овим тмурним временима. А у том случају то је тема коју је немогуће избећи.

Тешке економске неприлике притискају Србију што због светске кризе, што захваљујући домаћој влади. Та жалосна чињеница ипак је срећа у несрећи за економског колумнисту, јер увек има доброг, свежег и занимљивог материјала који ће му пружити прилику да се размаше, и учинити га занимљивијим него што би био у сувопарним, „добрим“ временима. Драма је увек интересантнија, и обузима нас снажније од обичне свакодневице.

Пишући колумне трудио сам се да пружим читаоцу и информацију и анализу, али изнад оног обично бедног нивоа који се може наћи у новинама. Такву намеру није лако спровести у дело на ограниченом простору који стоји на располагању. Ипак, кратка форма је драгоцене, јер присиљава писца на максималну језгритост у корист промишљености и јасноће текста.

У последње три године економија Србије доживела је тешку кризу, тежу него развијене земље. Опао је друштвени производ (не зна се тачно за колико пошто постоје сумње у обрачун),

запосленост је битно порасла, а дохоци становништва су смањени. Сиромаштво је повећано, а државна благајна запала је у тешке проблеме. Влада, ионако склона саморекламирању и демагогији, није успела ништа паметно да предузме већ је у почетку негирала да је Србија у кризи, а убрзо почела да тврди да криза пролази. Не могу ништа боље рећи него да цитирам свој текст *За реконструкцију владе*: „Србија се суочава са опасном кризом, а на одговорним местима седе многи недорасли људи. Покушаћу да, укратко, докажем ово тврђење. Уверавали су да је светска криза баш развојна шанса Србије, док нам индустријска производња опада од јула 2008, а спољнотрговински дефицит расте ли, расте. Буџет им суштински саставља Међународни монетарни фонд. Може ли неко мирна срца рећи да су вешто водили акције око нафтно-гасног аранжмана, концесија и коридора Фијата? Шта би са хиљаду евра бесплатних акција? Да ли су завршили приватизацију како налаже закон, или се и даље муче? Шта би с резервоаром гаса у Банатском Двору, то јест, зашто немамо резерве ни за седам дана већ морамо да просјачимо по комшилуку? Нећкали су се с повећањем гаранције депозита, па је из банака подигнуто великих милијарду евра за Србију. Потписали су бесмислено проширење колективног уговора, па су се пар дана касније предомислили. Толико причају о укључењу у Европу, а нису припремили техникалије за безвизни режим, па одлажу ли, одлажу. Нешто нема ни најављеног стендбаја с ММФ-ом. А кредитни рејтинг наших државних обвезница, та најбоља мера мишљења светског бизниса о једној земљи, већ је подуже ББ-, то јест, тек нешто изнад ђубрета, и тако даље, и тако даље. Хајде да обрнемо ствар: да ли је економско-социјални део владе (у најширем смислу) направио неки добар, вешт и паметан потез, нешто што би нас пријатно изненадило, нешто што би поправило позицију Србије? Не бих рекао.“

Бар да је економска политика ове Владе либерална, па да не буде пресудно шта ради и каква је, као што Белгија већ годинама нема редовну Владу, већ само ону в. д., али јој то ништа не смета. Међутим, у Србији Влада битно утиче на све послове, па стога сноси одговорност за често неповољне исходе.

Вероватно најлошији резултат у последњој деценији јесте онај који се показао на плану транзиције. Започета с великим еланом крајем 2000, реформа институција се после неколико година

заглавила на пола пута и одатле никако да макне. Законодавна активност је и даље велика, али су закони обично или дилетантски написани и стога лоши, или доносе формално усклађивање с регулаторним оквиром Европске уније, па се често не примењују ни од стране саме државе. Још је неповољније са извршавањем закона, што је најслабија тачка правног система у Србији.* Судаћи по међународној рангираности земаља, Србија се, по институцијама, налази у друштву неразвијеног дела света.

Узроци неуспеха у економској сфери леже, верујем, у сфери политике. Велики реформски елан с почетка прошле деценије убрзо је замењен демагогијом и популизмом, односно стављањем рејтинга у центар политичког живота, потом утицајем лоби група, корупцијом... Битан допринос дају и пропорционалан изборни систем са широким коалиционим владама, слаб кадровски састав политичких странака, дуга и неокончана криза државе и њене територије и тако даље.

Једна од тема о којој сам често писао јесте она о Косову, односно решење тог тешког чвора. Жалосно је то што је последњих година на делу политика постепене капитулације, где се више ни не помиње сувереност Србије и уопште не води политичка или дипломатска борба за очување покрајине у саставу Србије, већ се мало по мало, непрестано попушта и напредује у правцу признања фактичке, ако не и формалне независности. Као да се доследно спроводи само одуговлачење како би се бирачко тело навикавало, и на крају навикло да Косова више нема. У том контексту су збивања око резолуције УН из септембра 2010. врло поучна.

Ни код учлањења у Европску унију Србија не стоји добро. Безбројне лепе изјаве обеју страна не могу да прикрију слабе, боље рећи никакве досадашње резултате, али и шансе да Србија у следећих десетак година постане чланица ЕУ. Постоје два разлога. Први, Европска унија је у функционалној кризи, али и кризи идентитета, па је вероватно да ће, по пријему Хрватске, бити

* За аргументе о слабостима институција у Србији видети овај зборник, али и моје друге новије текстове, као као Општи поглед на институционалне реформе, у Б. Мијатовић (ред) - *Институционалне реформе у 2009. години*, ЦЛДС, 2010; *Економија Србије: шенгенције и проблеми*, Право&друштво, бр. 1, 2011; Српске институције и политике из европског угла, у Б. Мијатовић (ред) - *Институционалне реформе у 2010. години*, ЦЛДС, 2011

обуостављено даље проширење, а до окончања сопственог преиспитивања. И други, Србија је слабо уређена земља и као таква не испуњава ни основне услове за пријем у ЕУ. На пример, после „грчког случаја“ на памет им не пада да примају земље с нестабилним финансијама, како се овај жалостан, или неки сличан сценарио не би понављао на терет осталих чланица.

Прилични су изгледи да на јесен 2011. Србија добије статус кандидата за учлањење, али ни то највероватније неће бити посебно важан догађај. Зато што наша земља не задовољава уобичајене критеријуме и не би, по томе, добила статус кандидата, већ ће Брисел тако дати рекламни поклон свом фавориту у Београду пред парламентарне изборе 2012, а без жеље да Србији стварно отвори пут учлањења. С друге стране, готово је сигурно (такве су најаве из дипломатских извора) да датум отпочињања преговора неће бити одређен, тако да ће процес суштински и даље стајати у месту. Дакле, ништа се битно неће променити. Сетимо се да је Македонија кандидат од 2005, а да преговори још нису на видику.

Далеко најважнији политички пројект председника Тадића и садашње Владе Србије јесте учлањење земље у Европску унију. То Унији пружа прилику да лако условљава Србију на добро или на зло. А то се и чини. Спољнополитичко условљавање је највидљивије (Косово, Босна и Херцеговина). Условљавање институционалним реформама и политикама такође је присутно, али за то постоји извесно оправдање у копенхашким критеријумима за пријем нових чланица. Међутим, у последње време јављају се условљавања која се могу протумачити као задирање у унутрашње послове Србије. Тако ЕУ одлучује о нашој правосудној реформи, врши се контрола приватизације неких предузећа или мења изборни систем на њен захтев, о важнијим законима чека се мишљење ЕУ, а у њеним документима постављају се неочекивани захтеви – тако Парламент ЕУ позива новинаре на „поштовање Етичког кодекса“, „позива власти да предузму позитивне кораке“ на плану ширења интернета, тврди да би „враћање имовине претходним власницима требало да буде приоритет“, тражи „лустрацију“ у безбедносном сектору, „позива српске власти да ревидирају националну стратегију за избеглице“, „позива власти да предузму даље кораке ка формализацији и већем учешћу цивилног друштва у процесу креирања политике и друго. Слично томе, и САД имају веома јак утицај на власт када се разматрају чисто политичка питања.

Можда су сви ови и слични захтеви разумни и за добробит Србије, али ипак остаје снажан осећај, бар код потписника ових редова, да се граница између захтева који су у складу с копенхашким критеријумима и оних других олако прелази. Чак и уколико је Србија демократски не сасвим зрела и институционално слабо изграђена земља, што углавном јесте, морала би да постоји мера дозвољеног мешања ЕУ у њене послове. Јер, као што сваки одрастао човек има права на своје грешке чак и онда када су против његових интереса, тако и независне државе имају права на своје слабости чак и онда када их коштају. Њихово прекорачивање од стране страних сила може се лако схватити као недозвољени, империјални патернализам.

И што је још горе, сличан је инфериоран положај Србије и у економској сфери: ту ММФ игра улогу добронамерног оца и поставља мање-више озбиљне услове Влади Србије и Народној банци. Разлог је очигледан: Влада не води добру економску политику па јој ММФ, а с позивом на своје зајмове Србији, поставља одређене, углавном здраве услове за даљу сарадњу. И овде имамо брљање домаћих које странци покушавају да поправе.

Раширени патернализам и на унутрашњеполитичком и на економском подручју наводи на питање какав је статус земље Србије. Очигледно да је утицај страних фактора не само на спољну већ и на унутрашњу политику веома велики. Иако је природно да једна мала земља снажније него велика осећа међузависности у савременом свету, ипак се понекад чини да се Србија налази под неком врстом протектората који је заснован на жељи једних да јој се помогне, жељи других да наставе да је кажњавају и жељи трећих да заврше још незавршене послове на Балкану.

На крају, зборници новинских колумни праве се се не само због сујетног уверења аутора да те изванредне текстове није прочитао довољан број људи, па да им се пружи још једна прилика, већ и због једнако сујетне наде да добро осликавају своје време. Тако се и ја надам да ће неки будући истраживач имати користи од мога писања.

ИМА ЛИ СМИСЛА ПОНОВО ПРЕГОВАРАТИ О КОСОВУ

Политика 2007
7. јун

Ујавности се предлог Русије (и Србије) о новим преговорима о статусу Косова и Метохије обично дочекује са одобравањем, али остаје нејасно да ли уопште постоји компромисно решење и како доћи до њега. На Западу тврде да је то немогуће и траже независност.

И заиста, тешко је, бар на први поглед, поверовати да преговори двеју страна – толико удаљених по интересима и виђењу пожељне архитектуре у овим крајевима света – имају шансе на успех. Албанци траже независност Космета, Срби предлажу аутономију унутар Србије. Први се позивају на демографију, други упориште траже у државном праву. Како ту наћи заједничку нит?

Верујем да шансе за компромис ипак постоје, и да је пресудна ствар нешто што би се могло назвати преговарачким оквиром, то јест, унапред задатим условима преговарања. Илустроваћу то примером преговора између албанске и српске делегације у Бечу током 2006. и 2007. године. Тада је, прво, Контакт група унапред одбацила нека потенцијална решења као неприхватљива (повратак на стање пре 1999, подела покрајине и њено спајање с неком трећом земљом), и друго, још важније, наметнуто је схватање да се журимо и да се преговори морају завршити релативно брзо.

Свима онима који су седели у бечим салама и преговарали, а међу њима и мени, била је јасна логика тренутка: уколико се договорите – добро, уколико не – следи независност Косова. И та резервна варијанта, та „независност уколико се не договоре“ одредила је ток преговора, односно унапред их осудила на неуспех.

Наиме, албанска страна у таквом преговарачком оквиру није желела да стварно преговара и тражи решење ни за статус, ни за децентрализацију или економију, већ је само глумила преговоре, отаљававући ту наметнуту дипломатску обавезу. Јер када добијате нешто што желите уколико преговори не успеју, тада је сасвим природно да ћете све учинити да они што ефикасније

пропадну. Успели су у томе, а Ахтисари је, како је од почетка било планирано, преложио Савету безбедности независност. Но, онда се појавила Русија...

Да би евентуални будући преговори имали смисла, али и шансу на успех, требало би да започну у сасвим другачијем преговарачком оквиру. Оба ограничења из претходних преговора – недозвољена решења и кратак рок – требало би овог пута одбацити.

Прво, установљивање недозвољених решења смањују маневарски простор преговарача и не треба их користити без преке потребе. Можда она која је усвојила Контакт група имају смисла као заштита Македоније или Грузије, али то ни српску ни албанску страну не интересује: нама је важније да дођемо до решења свог тешког проблема. Из овога следи да немају смисла забрана поделе покрајине и припајање суседној земљи (Албанији). Уколико се то договоре две релевантне стране – с којим би правом неко трећи присвојио себи право вета.

Друго, постављање рокова такође не само да нема смисла већ отежава преговоре или их чак, видели смо, у неким околностима ликвидира и пре него што су почели. Кома се највише жури? Ваљда Србима и Албанцима, више него западњацима.

Наоко парадоксално, верујем да најважнији подстицај брзим и успешним преговорима јесте непостојање рока до кога се они морају завршити. Када се постави крајњи рок, тада се мора предвидети шта се догађа уколико се до тог рока не постигне споразум (то је била независност у претходним преговорима). Али, уколико би се преговарачима рекло да су свако решење и сваки рок прихватљиви за такозвану међународну заједницу и да је међусобни договор једини начин решења косовског питања тада би Албанци добили подстицај да озбиљно уђу у преговоре, а не као до сада. И ми Срби би имали сличан подстицај. А онда је питање калкулације актера да ли им више одговара компромисно решење код кога се нешто добија, али и губи у односу на иницијални захтев, или ће радије да поднесу трошкове статуса квоа.

Нема сумње да би за обе стране ови трошкови били знатни. Они нису превасходно економски већ политички и чак егзистенцијални. Албанцима статус кво не омогућава достизање толико жељене независности већ доноси одржање окупације која није пријатна ни када је пријатељска. Остаје и ризик да ће се Срби кад-тад вратити у измењеним спољнополитичким околностима.

Да не помињемо немогућност учлањења у међународне финансијске и друге институције и тако даље. Српској страни такође не иде у рачун превелико отезање, јер су Срби на Космету егзистенцијално угрожени и под хитно им треба помоћ (или спас). У дугом року ће можда доћи до промене демографске структуре на њихову штету. Стална затегнутост ситуације растерује инвеститоре и у Србији и на Космету.

А постоји ли уопште компромисно решење и шта би оно могло бити? Постоји и, како верујем, то би била подела Космета. Компромис свакако није независност комбинована с неуверљивим намигивањем ЕУ Србији, већ реална подела главног предмета спора: територије покрајине. Сваки други резултат биће доживљен као пораз бар једне од страна у спору.

Уколико додамо и претпоставку да би западне силе онемогућиле насиље Албанаца према Србима усмерене на промену статус квоа (односно њихово протеривање из покрајине), тада имамо све потребне елементе за озбиљне, па и успешне преговоре. И верујем да би могли бити брзо окончани, јер од отезања ни за кога не би било користи.

Иако су политичке теме увек атрактивније, економски министри и претенденти на њихова места максимално се труде да током кампање скрену пажњу јавности на себе и своје врлине, посебно покушавајући да докажу да би (и) у будућности донели просперитет овој земљи.

Године 2004. и 2007. масно се лагало: лицитација је одвела вредности у небо па су обећаване многе стотине хиљада радних места, десетине милијарди евра инвестиција, учлањење у ЕУ у кратком року и разна друга рајска уживања. То је било веома ружно (није лепо свесно лагати), али безазлено, пошто није имало никакве везе са стварношћу, па ни штетне последице.

Овога пута отишло се корак даље, па су се и важни, реални догађаји из економске, али и политичке сфере стварали, одлагали или ликвидирали углавном према страначким проценама рејтинг ефеката тих догађаја. Тако је с концесијом за ауто-пут, с гасним аранжманом, с Бором, с Фијатом. Овај последњи случај ћемо ближе размотрити.

Када се слушају поруке министра привреде одмах се да закључити да су Крагујевац и јадна металска индустрија Србије спасени од пропасти и чак на путу западноевропског просперитета. Али, како се чини, тај пут је врло трновит и неизvestан.

Ми не знамо ни да ли ће се уговор о заједничком улагању уопште закључити чак и ако ССП буде ратификован после избора. Јер Фијат ће тек ближе испитати оправданост посла и покушати да с новом владом Србије договори гомилу важних детаља, како јавља Форбес. И сам председник Фијата Мориконе назвао га је „иницијативом“ и ничим више.

Како би Србија прошла? Будући да би Фијат уложио 700 милиона евра и добио 70 одсто заједничке фирме, произилази да би Србија уложила 300 милиона за 30 одсто власништва. Пошто би Србија дала 100 милиона у готовом, лако се закључује да се имо-

вина Заставе вреднује на 200 милиона. Пазите, не капитал (где су и дугови), већ само имовина. Да то, ипак, није мало?

Битно је то што би било створено ново заједничко предузеће у које би била унета имовина Заставе, али не и њене дубиозе, као што су дугови и радници. Тај остатак би остао на бригу Србије, што значи да би проблем Заставе био тек делимично решен.

Још важније, меморандумом се предвиђају „значајне пореске олакшице“ новом предузећу, што значи да ће држава порески субвенционисати посао. То није ни добро ни пристojно за једну амбициозну Владу и земљу, али и додатно погоршава вредност посла за Србију. Колики ће тај цех бити?

Град Крагујевац је унапред дао Фијату опрост локалних дажбина и потребно грађевинско земљиште. Шта је добио заузврат? Да ли је Фијат обећао да ће запослити одређен број радника садашње Заставе? Изгледа да није. Неки број ће се сигурно запослити, али вероватно не више од неколико стотина, можда хиљаду, јер су савремене монтажне линије толико роботизоване да им људи готово нису ни потребни. Резултат би био да би се запосленост смањила и да би нови незапослени из Заставе закуцали на општинска врата. А локалних прихода од фабрике неће бити.

Важно је и питање да ли би се само склапали аутомобили од делова донетих из Италије или би се нешто производило и овде. Да би било само монтаже, говоре две ствари: непостојећа мрежа снабдевача деловима и склоповима у Србији која би могла да поштује строге критеријуме једне модерне фабрике и чињеница да се помиње инвестиција од 700 милиона евра, што је довољно само за монтажну линију.

Забавно је када кажу, онако пуним грудима, да ће се у Крагујевцу производити аутомобили А класе. Хеј, није то Ш класа, већ А, најбоља! Наравно, А класа је ознака за микроаутомобиле, а потврђују и вести западних агенција да се ради о Тополину, малецком аутомобилу који ће чак бити нижа класа у односу на нови фијат од 500 кубика, дакле мањи од фиће. Пуста пропаганда.

Мислим да се ствар овако одвијала: Динкићу је био потребан атрактиван предизборни потез; Латини су били спремни да му га пруже уколико им се фабрика обећа јефтино, без радника и с великим пореским субвенцијама; Динкић је пристао, а да ли ће и какав посао заиста бити склопљен, видећемо током следећих месеци.

ОПЕТ О ФИЈАТУ

У тексту од 12. маја навео сам неколико ствари о послу с Фијатом које се нису свиделе Слободану Лазићу, службенику крагујевачке власти, па их је искритиковао. Рекао сам (1) да се ради о предизборном потезу, (2) да посао није сигуран и (3) да није извесно да је толико добар колико га заговорници хвале.

Ад. 1. Да се ради о предизборном потезу ваљда нема сумње, јер је споразум закључен неколико дана пре избора. Ваљда г. Лазић не мисли да смо толико наивни да поверујемо да се ради о коинциденцији.

Ад. 2. Да посао није сигуран сведочи његов правни карактер. Наиме, ради се о меморандуму о разумевању, што значи да то није уговор који обавезује обе стране, већ необавезујући документ. Као што сам рекао, предстоје (тешки) преговори који ће довести или неће довести до закључења уговора.

Ад. 3. Ја могу да разумем одушевљење г. Лазића меморандумом, али ће и он, надам се, разумети мене што не делим његову бланко изјаву без икаквих аргумената у којој каже, „поуздано знам да је то најбоље што смо до сада учинили“. За то ми је потребно више од његове речи.

ЈОШ ЈЕДНОМ О ФИЈАТУ

Да још једном одговорим г. Слободану Лазићу. Пошто се сложио с тим да имам право да мислим како је меморандум о разумевању с Фијатом (још) један предизборни потез и пошто смо се сложили да коначно склапање посла није извесно, остао је покушај да бацимо мало светла на питање да ли би то био добар посао за Крагујевац и Србију. Г. Лазић у вези с тим нема дилема, тако да и не покушава, ево, у другом писму, да наведе неки конкретан аргумент у прилог свог позитивног уверења.

У свом тексту *Демајошке ипре* анализирао сам меморандум и навео неколико питања која треба поставити у оваквим приликама: да ли је предвиђени однос власништва двеју страна повољан за Србију, какве се то знатне пореске повластице предвиђају, који ће се аутомобили производити, да ли ће тренутно запослени бити отпуштени, коме ће бити утрапљени дугови Заставе и слично. Све је то неизвесно, бар за

сада, али за г. Лазића то изгледа нису важна питања, па се на њих ни не осврће.

Он једини аргумент у прилог свог уверења налази у томе што не види алтернативу. Стога пита и мене и читаоце: „Шта је алтернатива овом послу с Фијатом? Чекање, државне субвенције, пословни губици, стара технологија, фиктивна запосленост?“ То што г. Лазић не уочава другачија решења свакако не значи да она не постоје. Једно од њих било би да будући уговор с Фијатом буде заснован на повољнијим решењима него што су она оквирно наведена у меморандуму.

Друго, неиспробано решење јесте да се добро припреми и распише међународни тендер за продају Заставе. Можда прошлост није била право време за нешто такво стога што није било јасно којим путем Србија иде – ка Европи или не. Али сада када је ратификација Споразума о стабилизацији и придруживању од стране Србије готова ствар, можда је дошао тренутак да се и опција тендера укључи у игру. Можда ће неки инострани произвођач аутомобила наћи интереса да купи Заставу под повољнијим условима него што су они Фијатови.

ЦЕХ КОД ПЕНЗИЈА: 114 МИЛИЈАРДИ

Економист 2008
26. мај

После онаквих резултата избора преговори о формирању Владе Србије не могу, а да не буду тешки. Ту сваки посланички глас одлучује, а судбина Владе и земље налази се у рукама господе Кркобабића, Палме и Угљанина. И сви они које траже обе стране, а не само Дачић, имају изванредну прилику да постављају своје, наравно, принципијелне услове и да на њима тврдо инсистирају.

Тему Косова и Европске уније прети да на политичкој сцени Србије помрачи парола социјалне правде на којој инсистирају СПС и његови савезници. Та парола звучи одлично – хеј, правда, па још социјална – мада јој је у основи обична прерасподела пара од једних ка другима, без доказивања њене оправданости. Но, нећемо о томе.

И будући да коалиција СПС–ПУПС–ЈС доноси превагу страни коју изабере, сви постадоше поборници те светле идеје. ДСС и радикали одмах прихватише социјалне захтеве, међу њима и оне Кркобабића да се пензије повећају једнократно за десет одсто и да просечна пензија достигне 70 одсто просечне зараде у Србији. Нема проблема – када су државни интереси у игри.

Од стране оне половине политичке сцене која је тренутно ван преговора чује се заклинање да су баш они прави борци за социјалну правду, а у Социјалистичкој интернационали, и да би се еспесовци међу њима осећали као код куће. Пензије? Нема проблема – ми доносимо привредни напредак и сви ће бити намирени, па и пензионери.

И тако, сви се слажу да нашим пензионерима треба помоћи. Људски је – не живи се лако. Не знам само зашто се претходне владе нису сетиле тог једноставног решења: подигне се процент на што виши ниво и – сви задовољни.

Али, овде се појављује досадни економиста са очигледном жељом да поквари тек створену идилу, и пита: „ Ко ће да плати

цех?" И да ли се уопште зна колико износи? Наравно, не зна се, нити се ико брине о плаћању. Ко би тричавим парама буџета при- давао важност у овим тренуцима.

Ипак, рачун постоји. То је оних 114 милијарди из наслова. Дакле, повећање просечне пензије на 70 одсто просечне зараде би у 2009. увећало рачун за целих 114 милијарди динара у односу на трошак пензија који би био по садашњим прописима. Повећење се састоји из две компоненте: прва је (једнократно) повећање пензија за једну четвртину, а друга промењен систем индекса- ције по коме би се будуће кретање пензија везало искључиво за кретање зарада.

Сума од 114 милијарди је огромна свота! Знам да се већина људи не сналази најбоље с таквим цифрама, али да помогнем: то је једна шестина Буџета Републике Србије, односно сваки шести динар буџета ишао би на повећање пензија ради испуњења Кркобабићевог захтева. Подвлачим: не на пензије, већ на ово *й*овећање пензија.

Где наћи 114 милијарди? Да се смање социјална давања? Да се смање плате просветних радника, медицинског особља, судија или полицајаца? Да се прекине с плаћањем дугова? Дру- гим речима, неко ко прихвата ове захтеве требало би да саопшти како мисли да скуп новца за њихово финансирање. Јер, не ради се овде о ситницама, већ о свотама од којих боли глава и од којих се распада државни буџет.

Овим би се, бојим се, вратили на одавно познату и током деведе- сетих година XX века примењивану стратегију великодушних права, а да би се рекло да Влада јако брине о нама праћена несташицом новца и сналажењем какво још памтимо: кашњење у исплати пен- зија, којих онда буде 11 уместо 12 годишње, или задужење са инфла- цијом код Народне банке или негде другде, или лагање са статисти- ком индексације како би се преварили пензионери или...

Да будем и конструктиван – боље би било продужити важ- ност садашњег решења да просечна пензија мора бити најмање 60 одсто просечне зараде. То би заштитило пензионере, а било би подношљиво за државну благајну. А уколико ипак остане дого- вор да је 70 одсто права мера, онда би се достизање те границе морало постизати постепено током више година.

Социјална правда је атрактивна парола. Али, с њом треба, као и са сваком врућом паролом, бити јако опрезан у реализацији.

РАТИФИКАЦИЈА ССП-А

Економист 2008
9. јун

Око споразума о стабилизацији и придруживању Србије Европској унији у последње време се опасно ломе копча. Пред изборе битка се водила око питања да ли га потписати или не, то јест, да ли потписивање представља издају или мудар потез са државног становишта. Изгледало је да бирамо између Косова и Европе, а мени се чинило да нећемо добити ни једно ни друго.

Када је потпис већ пао на ССП, тема свађе се унеколико променила: сада је то постало питање ратификације ССП-а у нашем парламенту. Национална струја је прво претила да ће не само изгласати нератификацију, већ и да ће поништити потпис на ССП-у, док је проевропска тврдила да ће га одмах ратификовати и почети да убира плодове оријентације Србије ка Европи.

Онда је национална опција донекле ублажила став, а под уверљивим притиском господина Палме, изгледа и одустала од поништавања/нератификације, мада тачан план још увек не знамо. Можда су за (подугачко) одлагање, а можда за допуну споразума реченицом о суверенитету Србије над Косовом коју ЕУ свакако неће прихватити.

Било како било, чини ми се да у нас постоји једна раширена заблуда, и то не само у народу већ и у политичкој елити обе провинције. А то је заблуда да сви послови са ЕУ зависе од нас, то јест, од наше воље или спремности да потпишемо и ратификујемо ССП, и да ће нам се тиме отворити врата Европе.

То подразумевање да земље ЕУ само чекају нашу ратификацију да би и саме ратификовале ССП, потпуно је погрешно. Јер, на путу евентуалне ратификације у земљама ЕУ стоје бар две озбиљне препреке.

Прва је сарадња са Хашким трибуналом. То питање ће и даље загорчавати живот свакој српској влади због инсистирања ЕУи непопуларности испоручивања оптужених у српској јавности. Нема сумње да ће негативни извештаји новог тужиоца Брамерца

успоравати или одлагати ратификацију у многим земљама, а посебно у Белгији и Холандији које су дале сагласност за потписивање ССП-а тек пошто је он условљен сарадњом Србије са Хагом.

Друга препрека је косовска. Чак и да претпоставимо да се хашки проблем некако реши – благошћу Брамерца или ЕУ, или испоручивањем оптужених од стране Србије – у пуној снази ће се појавити питање признања независног Косова као услов процеса ратификације и формалног приближавања Србије ЕУ.

Наиме, нема сумње да ће ЕУ искористити шаргарепу придруживања како би обезбедила промену политике Србије усмерену на очување права на Косово. Досадашња политика неслагања Србије свакако смета водећим снагама ЕУ да дефинитивно реше и скину са свог списка један сложен и потенцијално незгодан проблем у свом дворишту. И онда, шта је природније него везати оно што Србија жели – придруживање и фондове – за нешто што ЕУ жели, а Србија може да испоручи: решење косовског проблема. И ја бих учинио исто да сам на њиховом месту. То је та проклета реалполитика коју сви оговарају, а које се сви држе.

И уопште није важно што се тај услов данас не поставља формално, јер још важи она давнашња изјава да неће везивати Косово са ССП-ом. Али, услов је ту, чак и јавно. У том смислу треба тумачити скорашњу Рупелову изјаву да Србија мора да негује пријатељске односе са свима на Западном Балкану. То се свакако односи на „независно“ Косово и то је услов даљег напредовања придруживања.

И тако ће Србија ипак доћи до раскрснице – или борба за Косово или ЕУ. Национална опција је ту дилему решила – Косово је приоритет и не би од њега одустала чак и да Србија ратификује ССП већ би хладно дозволила, наравно уколико би била на власти, да земље ЕУ не ратификују споразум. С друге стране, проевропска опција изгубила би могућност паролe „и Косово и Европа“ и морала би да се определи само за једно.

Било како било, главна одлука о ССП-у не тиче се избора Србије да ли ће га ратификовати или неће, већ хоће ли када дође тренутак ратификације у земљама Уније у потпуности капитулирати и оставити Косово. А одговор на то питање даје се данас.

А ГДЕ СУ ЗАВРШНИ РАЧУНИ БУЏЕТА

Економист 2008
23. јун

Буџет Србије поново је у центру пажње. То је потпуно природно с обзиром на то колико пара пролази кроз њега и које се све функције финансирају. Али овог пута ћемо о нечему другом: о транспарентности, како се то каже новом ен-џи-о терминологијом, или о јавности и контроли буџета, како би се рекло класичним речником.

Гужва је започета упозорењем министра финансија како постоји опасност да се на јесен у буџету појаве озбиљни мањкови. Неколико колега из Владе, а из супротног политичког тabora, намирисали су прилику да уберу понеки поен и запитали где су паре: некада их је било доста у трезору, а онда су изветриле. И заиста, занимљиво је и важно питање шта се то догађа с буџетом у последње време, а што ни колеге министри не знају.

Нажалост, нису само министри необавештени, мада би и то био проблем. Још више, необавештен је читав народ, цело бирачко тело, сви они од којих се узима новац за буџет и у чије име владају они који владају. Јер, у овој земљи се већ годинама не усвајају завршни рачуни буџета, што значи да већ дуго нико није погледао како је влада трошила одобрени јој буџет: да ли га је прекорачила, да ли је ненаменски трошила новац, да ли га је упорашћавала, да ли је било крађа и слично.

Последњи усвојен завршни рачун буџета је за 2002. годину. Од тада ниједан није прошао кроз парламент, дакле није добио потврду да је извршен по важећим правилима. А правила, то јест, Закон о буџетском систему, јасно предвиђају обавезу и начин припреме и усвајања завршног рачуна, што је процедура која важи у целом цивилизованом свету као класично право парламента да држи под контролом извршну власт, и то не само кроз одобравање буџета, већ и контролу начина његове расподеле.

Централна ствар овде је запетљаница са Државном ревизорском институцијом. Знамо ту тужну причу: основана је законом

далеке 2005, а још увек не функционише. И зато она не може да обави ревизију републичког буџета и зато није могла да препусти неком другом (приватној ревизорској фирми) тај посао. Додуше, Закон о буџетском систему предвиђа да ревизију буџета може да изврши и приватна фирма, али је Закон о ДРИ-ју предвидео њену улогу, а он се практично не примењује и везује руке свима. Бар је тако више пута протумачено у парламенту.

Како сам обавештен, влада је неколико пута, ако не и сваке године, слала припремљен завршни рачун у скупштину, али посланици нису хтели да га разматрају без ревизорског извештаја. Како се савесно придржавају закона! И тако, нико није крив: ни министарство, ни Влада, ни ДРИ, ни парламент. А завршних рачуна нема!

Посмарач не мора да буде превејани циник да би помислио да некеме овакво стање одговара. Наравно, одговара Влади, односно странкама које сачињавају владајућу већину, јер омогућава лагодно понашање у одсуству независног ревизора и парламентарне и контроле јавности. И онда се, онако коалиционо, организује кашњење почетка примене закона који би могао да направи проблеме. Те су ниске плате ревизора, па се ниједан професионалац не пријави (то је бивши проблем), те нема просторија за ДРИ (тренутни проблем), те буџет ДРИ-ја је мали (то је стални проблем), те ревизори нису обучени за свој посао (то је будући најављени проблем) и слично.

Тако године пролазе, број неусвојених завршних рачуна се повећава, а председник Савета ДРИ-ја најављује пре неки дан да ће ДРИ почети с ревизијом завршног рачуна буџета за 2007. уколико се створе услови. То, практично, значи две ствари: да није сигурно да ли ће уопште бити ревизије буџета за 2007. и да је сигурно да ревизије ранијих буџета неће бити. Ако је и било већих прекршаја закона – остаће непримећени и некажњени. Наздравље!

КЛАЦКАЛИЦА ЗА НАРОДНУ БАНКУ

Економист 2008
7. јул

Сироте земље у развоју: чим им крене боље појаве се тамни облаци и јаве озбиљни проблеми. Тако, када се открију налазишта природних ресурса, нафте или злата, а исто важи и за некретнине, и када се рашири одушевљење због светле будућности, захвата их холандска болест. Наиме, велики прилив девиза доводи до реалне апresiasiције домаће валуте (чист закон понуде и тражње), што доводи до смањења компетитивности домаће индустрије и на светском и на домаћем тржишту и, на крају, до њеног нестајања.

Можда је гашење индустрије у таквој ситуацији оправдано са становишта теорије компаративних предности, јер заиста шта ће нам она када имамо супериоран начин зарађивања и запошљавања. Једини је проблем што се ти холандски добици могу показати краткорочни, па да се губитак индустрије покаже као велика штета онда када природни ресурси понестану или њихове цене знатно падну. Стога владе земаља захваћених болешћу апresiasiције предузимају разне мере како би спречиле овај ланац догађаја и сачувале индустрију, злу не требало, али с половичним резултатима.

Што је најгоре, уопште није потребно наћи природна богатства да би се упало у исте проблеме. Довољно је имати велики прилив страног капитала и механизам је на делу. Али, реална апresiasiција не мора бити једини узрок будућих проблема. Велика расположивост новца може подстаћи претерану кредитну активност банака и превелике инвестиције, што може довести до раста цена робе, мехура на тржишту имовине и рупа у банкарским билансима. А нагло окончање прилива (сетимо се азијске кризе) одмах ће довести до валутне кризе, пуцања мехура, колапса инвестиција и свих економских тешкоћа.

Не пишем ово да покажем како владам материјом већ као увод за причу о Србији. Наша земља суочава се са истим овим процесима током последњих година, мада у мањој мери. Јер, постоји

позитиван прилив иностраног капитала (приватизација, задужења, докапитализација банака, инвестиције итд.), постоји реална ап्रेसијација курса, постоји извесна деиндустријализација.

Шта да ради Народна банка? Исто питање себи постављају многе централне банке у свету. Једна опција јесте да не ради ништа, то јест, да не покушава да утиче на девизно тржиште и да дозволи ап्रेसијацију динара. Тиме би настао поменути механизам губитка конкурентности, даљег погоршања спољнотрговинског биланса и слабљења домаће конјунктуре.

Алтернатива је да НБС стерилише бар део девизног прилива, на пример да га откупи и стави у девизне резерве. Тиме се постижу два лепа циља. Прво, избегава се реална ап्रेसијација, и друго, стварају се залихе из којих се могу амортизовати евентуални реални и финансијски шокови у будућности. Али, ту се јављају два нова проблема.

Први проблем је инфлациони импулс који настаје као последица емитовања додатне количине домаћег новца, а да би се откупиле девизе. Дакле, новчана маса расте и када није повећан реалан обим трансакција у земљи, што доводи до инфлације.

Други проблем је финансијски трошак стерилизације, јер држање девизних резерви, реално, кошта. Стога НБС има сталне и знатне губитке према завршним рачунима.

Током претходних година НБС је стерилисала доста девиза и створила приличне девизне резерве, што је водило брзом повећању новчане масе и инфлацији. У последње време политика је промењена: НБС се уздржава од куповине, новчана маса и девизне резерве не расту, али курс апресира. Не зна се шта је горе.

Постоји и трећа опција, а то је смањење домаће компоненте новчане масе, на пример издавањем банчаних или државних обвезница које би купиле вишак новца у економији. Рекло би се да је сада добар моменат за државне, јер се појављује буџетски дефицит. Али, ово води повећању каматних стопа, што може донети још већи прилив иностраног капитала. Затим, и овај начин стерилизације кошта, јер треба платити камате.

Четврта опција јесте капитална контрола с депозитима, порезима на трансакције и слично. Надам се да дотле нећемо стићи. На срећу, бар са овог становишта, највећи део девизног прилива из иностранства поједе негативни биланс по текућем рачуну, па се проблем битно смањује.

КЛОПКА ЗА ЗЕМЉУ СА СРЕДЊИМ ДОХОТКОМ

Економист 2008
21. јул

Недавно је објављен извештај Светске банке о земљама Западног Балкана и њиховом путу у ЕУ (*Western Balkan Integration and the EU*). Извештај је занимљив јер помиње реалне проблеме ових држава и тражи реална решења, и по томе уопште не наликује све бројнијим текстовима који сугеришу да је сваки економски, политички и социјални проблем лако решив само уколико се довољно пута снажно викне: „Европска унија!“

Једна од најважнијих теза овог извештаја, по мом мишљењу, озбиљно доводи у питање централну идеју стратегије економског повезивања Србије са ЕУ. Наиме, наша стара идеја јесте да је економија Србије комплементарна са економијом ЕУ, и да због јефтине и квалификоване радне снаге Србија може да нађе место на њеном тржишту. Дакле, они нама софистициране, а ми њима радноинтензивне индустријске производе. Подела рада – и сви на добитку.

Студија такође сигнализира да су се ствари промениле: стигла је Кина. Наравно, са још неколико земаља Јужне Азије. Та Кина постаје индустријска радионица света, бар када су у питању радноинтензивне и једноставније технологије. Против њене конкуренције тешко да било ко има шансе, па и Србија. Једноставно, кинеске наднице су и даље врло ниске, а производна и трговачка ефикасност високе.

Дакле, Србија се нашла у такозваној клопци средње развијене земље. Наиме, то је земља која има проблем у систему свеопште светске кооперације, јер не може да конкурише развијеним земљама у високом технологијама, а ни неразвијеним земљама са ниским платама (трошковима рада) у једноставним технологијама. Неће нам помоћи то што је један од аутора овог концепта њујоршки професор Бојан Јовановић, иначе рођен у Београду.

И тако, стратегија Србије нашла се у плићаку. Плате су превелике, радне навике нешто слабије, а синдикати мало борбенији

него на Далеком истоку. А и веровање у високи квалитет наше радне снаге веома је погрешно и припада оној серији да су наши лекари, фудбалери, песници, научници... најбољи, само им увек нешто смета да то дефинитивно потврде. Истина је другачија: наши радници су образовани за застареле и напуштене технологије, а и мало су зарђали током претходних 15 година.

Из овог доброг увида студија као једну од најважнијих мера предлаже реформу просветног система, с чиме се потпуно слажем. Основно је променити средње стручно образовање. Одавно је познато да је бар једна половина занимања која се уче у нашим средњим школама потпуно непотребна, али просветне власти једноставно немају снаге да прогурају реформу због жестоког отпора просветних радника који школују децу за та непотребна занимања. Тако се реформа стално одлаже, то јест сваки министар просвете препушта је наследнику, а деца и даље уче непотребне ствари.

Следећи савет јесте да се регион што више интегрише, најбоље би било на основи ЦЕФТА система. Посебно се заговара формирање тржишта радне снаге које може, како каже теорија, да донесе велике добитке. Ствар је сумњива, макар зато што је ЦЕФТА популарнија у Бриселу и Вашингтону него у овдашњим престоницама, и што се она гради таман толико колико се мора попустити притисцима из светских метропола. Сви овде гледају у ЕУ и труде се око ње, а не виде стварни разлог труда око једне привремене творевину каква је ЦЕФТА. А заблуда је да ће ЕУ врло брзо стићи у ове крајеве.

Још један савет јесте преоријентација са индустрије на услуге. Савет је природан и такорећи неминован, јер уколико не иде индустрија шта друго преостаје него услуге. Ипак, лакше је рећи него учинити. Посебан проблем овде је и неквалификована радна снага, где су компјутерска писменост и познавање страних језика мислена именица за већину становништва. А не можемо сви да будемо келнери, макар зато што нам мајчица природа и историја нису подарили довољне услове да postanемо туристичка велесила.

Ова студија је у суштини песимистичка, јер уверљиво наводи озбиљне препреке које стоје пред земљама Западног Балкана на путу ка ЕУ, а да не нуди једнако уверљива решења. Као да их је доста тешко наћи.

МАРАТОНАЦ ТРЧИ ПОЧАСНИ КРУГ

Политика 2008
23. јул

Ових дана актуелизује се питање повећања пензија, а према коалиционом договору владајућих странака. Можда ће већ сутра бити усвојена прва уредба Владе Србије. Да подсетимо, план је да се пензије што пре ванредно повећају за десет одсто и да се затим, у следећој години, додатно подигну на 70 одсто просечне зараде у Србији и задрже на том нивоу.

Свако повећање пензија је, наравно, одлично са становишта стандарда пензионера, али је истовремено врло лоше за буџет. Ова сурова истина показује се и овог пута. Потребно је, дакле, скупити додатних 8–9 милијарди динара до краја године за остварење тог повећања. А у следећој години рачун ће бити далеко већи, чак 80–110 милијарди динара (зависно од претпоставки обрачуна) или милијарду и више евра.

Погледајмо суштину. Како пролазе пензионери? Да ли је истина да им иде све горе и горе, како тврде њихови самозвани представници? Наравно да није. Пензионерима су у ових осам година примања знатно повећана, просто да човек не поверује подацима. Наиме, у јуну 2008. реална, дакле за инфлацију коригована просечна пензија у Србији повећана је у односу на новембар 2000. за целих 188,4 одсто. Другим речима, пензионер данас може да купи готово три пута више робе него пре седам и по година.

Погледајмо рачуницу. Просечна пензија за сва три фонда исплаћена у новембру 2000. била је 2.021 динар, а у јуну 2008. 17.307 динара. Индекс је 856,4. Како је индекс трошкова живота у међувремену био 296,9, то је индекс реалних пензија 288,4. Знамо да су онда пензије биле ниске, али је напредак, неоспорно, велики. Дакле, приче о томе како пензионери пропадају последњих година под демократским владама никако нису тачне.

Када видимо те податке схватимо да пред собом немамо наше сироте баке и деке, већ активну лоби групу која гледа да за сопствено, стварно или наводно партикуларно бирачко тело

избори што више од произведеног колача, и то без обзира на последице. То, дакле, није више брига за старе, већ обична партијска политика од које страдају интереси државе, економије и млађих генерација.

Могу ли се исфинансирати ова повећања пензија? Ово прво још некако и може, јер обухвата само три пензије, али ће далеко веће тешкоће очекивати буџет у 2009. години. Проблем је што се ова потреба за ванредним растом расхода поклапа с погоршањем буџетске ситуације, која је резултат окончања приватизације у највећем делу привреде.

Ниједан начин финансирања није добар. Стално задуживање државе на домаћем финансијском тржишту ради исплате пензија довело би до његовог пражњења и пењања каматних стопа увис, а на штету пословног света и становништва. Могуће је и да каматне стопе на државне обвезнице буду високе и да привуку стране инвеститоре, али је то свакако скуп и прескуп начин финансирања.

Сума о којој се ради је толико велика да реструктурирање буџетских расхода не може да реши проблем. На пример, укидање свих социјална давања (дечијих додатака, социјалне помоћи, борачких додатака итд.) не би било довољно за потребно повећање пензија.

Повећање пореза тешко да долази у обзир, јер би ПДВ и акцизе морали да буду јако повећани а већ су високи, док би повећање директних пореза угрозило и оно мало привлачности за стране инвестиције. Остају старе лоше технике: задуживање код Народне банке што доноси инфлацију, и кашњење у исплати пензија што је за пензионере најгоре.

Ниједна одговорна влада не може усвојити тако нереалне захтеве. Стога не чуде знаци неприхватања од стране премијера и, посебно, министарке финансија. Расплет овог пензијског чвора може довести до кризе владе. Није немогуће да најстарији потпредседник добије ултиматум: или да одустане од другог захтева или да се иде на изборе који би значили његов несатанак са политичке сцене. А ДС-у би нови избори могли да буду одлично решење уколико се током следећих неколико месеци покажу добри резултати нове проевропске политике.

Недавно је један министар, иначе ненадлежан за фискална питања, изјавио да ће доћи до смањења стопе пореза на зараде и повећања неопорезиве основице, као и да ће годишњи порез на доходак грађана добити израженију прогресију него што је то до сада био случај. Државни секретар из Министарства финансија је нешто раније такође помињао повећање неопорезованог дела код пореза на доходак. А сада се шушка да влада разматра план да се повећање пензија, оно због Кркобабића, не изведе линеарно, за 10 одсто код свих, већ да они с мањим пензијама добију већи проценат и обрнуто.

Сви се, ето, брину за сиромашни народ и труде да му буде боље. А ја се питам да ли се ради о искреној правољубивости ослоњеној на идеју социјалне правде или на удварање бирачима. Некако ми се не чини да је у питању контемплативан став мудрих филозофа социјалне правде о нужности кориговања неправедног деловања тржишта и реализацији теорије правде а ла Џон Ролс, већ о жељи, посебно оног ненадлежног министра, да стекне неки поен у јавности. Но, то не би требало да нас чуди, јер посао политичара јесте да се боре за сопствени успех, а не за добро народа.

Нас више интересују последице усвајања таквих планова. Како државна потрошња неће бити смањена, то ће се изгубљени порески приход надокнадити из других извора. Нема сумње да ће то бити акцизе или порез на додатну вредност, као главни извори буџетских прихода у Србији. А свеједно је да ли ће у догледној будућности бити повећане стопе или побољшана наплата. У том случају цех ће опет натпропорционално платити сиромашни грађани, јер су ова два пореза изразито регресивна, то јест, посебно јако погађају сиромашније слојеве становништва. Јер у њиховом дохотку је учешће ПДВ-а и, посебно акциза, далеко веће него у дохотку богатих, тако да ће у збиру приштедети на мосту (порез на зараде), а платити на ћуприји (ПДВ и акцизама).

Тај систем опорезивања зарада с неопорезивим минимумом бедна је замена за прави годишњи порез на доходак грађана какав постоји у целом цивилизованом свету (има га и у Бугарској), осим у Србији. Наиме, тај неопорезовани део код иначе пропорционалног пореза уводи благу прогресију у порески систем, али то није онаква прогресија какву њени заступници желе. Не (само) из тог разлога, у ову земљу треба увести синтетички, годишњи порез на доходак грађана, који ће на практично јединствен начин опорезовати све приходе појединца. Он је праведан јер обухвата све приходе и опорезује укупну пореску снагу појединца на јединствен начин.

Овако, имамо врло необичан систем опорезивања дохотка грађана. Прво, он је у Србији мало важан за буџетски систем земље, док је у развијеном свету то најважнији порески облик. Тиме Србија, у ствари, избегава поштено опорезивање свих грађана, а посебно богатијих. Друго, садашњи порез на годишњи доходак никако не може да се пореди са синтетичких порезом јер га плаћа мали број људи, јер не омогућава ни одбијање раније плаћених пореза ни увођење олакшица, јер не обухвата неке приходе од капитала и тако даље.

Уколико је неки читалац све до овог места задржао мишљење да држава ипак брине о сиромашнима, морам да наведем још једну његову одлику: он врло слабо опорезује приходе од капитала. Порез на добит предузећа (то је главни приход од капитала) износи само 10 одсто. Приходи од динарске штедње и државних обвезница се не опорезују. Ниједан приход од капитала не улази у основицу годишњег прихода грађана, тако да се не опорезују тим порезом, за разлику од прихода од рада.

Обрни-окрени, порески систем се много ослања на порезе на промет (ПДВ и акцизе), што не може бити повољно за сиромашније слојеве. Да се политичари више брину за ове слојеве покренули би реформу опорезивања грађана у правцу синтетичког пореза на доходак, а не би стално махали добрим жељама и лошим решењима. Добро решење обухвата све облике прихода, а не само један.

На крају морам поменути једну техничку слабост пореза на зараде. За Пореску управу је постојање неопорезивог дела зарада права ноћна мора са становишта контроле. Јер, заиста, како се борити против избегавања плаћања пореза када се плата исплаћује из више делова месечно, а у променљивим износима? Ко да похвата свих пар милиона запослених, с њиховим деловима и деловима делова? Ту ни компјутери не помажу.

ОРИЈЕНТАЦИЈА НА ГАС?

Економист 2008
18. август

У нашим енергетским круговима већ више деценија у потпуности влада идеја да би стратешко опредељење Србије морало да буде оријентација на природни гас. Зашто? – упиташ једног цењеног експерта за гас из инжењерске струке. Због изразите предности гаса у техничкој ефикасности – одговори ми он и наведе разне коефицијенте губитка енергије код алтернативних извора, који су далеко виши него код гаса. Такво мишљење о предности гаса дели и Стратегија развоја енергетике Србије.

Једини је проблем са овим образложењем што је потпуно погрешно, односно што техничка ефикасност и гаса и других енергената уопште није релевантна за избор извора енергије. Јер као што ми економисти врло добро знамо, једино су важне садашња и будућа цена енергије на прагу (укључујући и екстерналије). На њу техничка ефикасност можда донекле утиче, а можда и не.

Погледајмо како ствари заиста функционишу. Доскора је гас у свету био врло јефтин и с тог становишта га је требало више користити него друге изворе. Тако је цена 1 ММБТУ (то су неке термалне јединице) била око 2 долара током деведесетих година ХХ века и почетком ове деценије, и свет је журио да се преоријентише са смрдљивог угља на чисти гас. Али, времена су се отада променила. Цена тог истог ММБТУ током 2006–2007. стигла је на 6–7 долара, да би у јулу ове године прешла 13 долара. Тренутно је на 8–9 долара. И поред чињенице да су тржишта гаса доста регионализована (не постоји глобално светско због неповезаности транспорта гасоводима), ипак цене уједначаје постојање течног природног гаса (ЛНГ), који се превози бродовима.

Елем, на цене гаса пресудно утичу два фактора. Први је цена нафте коју гас, као блиски супститут, прати са извесним временским закашњењем. Недавно је ЦЕРА, велика консултантска фирма, оценила да је последњих деценија европска цена гаса пратила нафту с девет месеци закашњења. Да ће цене нафте остати високе

током следећих година нико не сумња, јер потрошња брзо расте, а производња све теже држи корак. Јако расте потрошња Кине, али не само њена. Ту је и картел произвођача ОПЕК-а, који манипулише производњом ради увећања цена и прихода. А и нека важна поља пресушују.

Други фактор дугорочних кретања цене гаса јесу динамика производње и потрошње овог енергента. И овде су прогнозе неповољне на средњи рок. Највећа руска налазишта смањују продукцију све до појаве једног новог великог (поље Штокман) 2013. године. Стога Гаспром купује гас из централне Азије и продаје га Западној Европи, убирајући посредничку и полумонополску добит. На та налазишта ће се ускоро прикључити Кина са својом тражњом. Европа, опет, тежи да смањи зависност од руског гаса и купује ЛНГ у другим земљама, градећи скупу инфраструктуру (терминале и флоту) и припремајући изградњу гасовода Набуко од централне Азије.

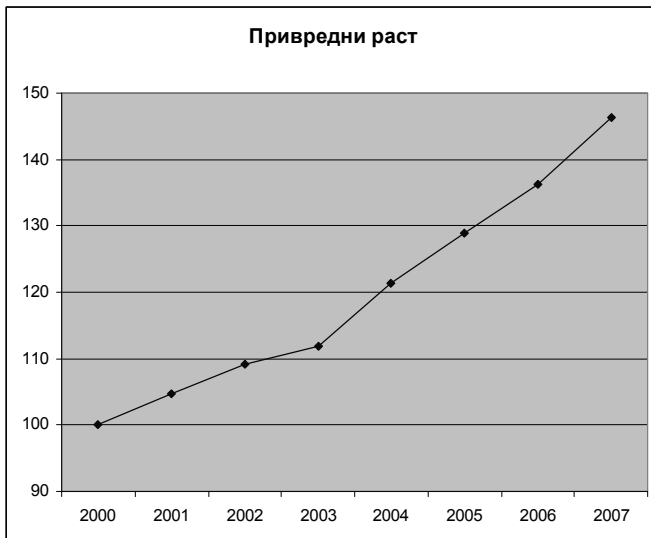
Други крак европске активности јесте повећање енергетске ефикасности и преоријентација на обновљиве изворе енергије. Ово друго није само, како наивни мисле, узроковано жељом да околина буде чиста већ и тежњом да се избегну високе цене нафте и гаса у будућности, које су, по свему судећи, неминовне.

САД већ деценијама смањују учешће гаса у укупној потрошњи, док Европа то планира за догледну будућност. Тако је потрошња гаса у САД данас једнака оној из 1970. године. Једино Србија не примећује шта се око ње догађа и све више пада у загрљај гаса и Гаспрома.

Овим текстом не желим да кажем да се треба оставити и гаса и Гаспрома, већ да неко озбиљан треба да седне и мало поразмисли о енергетској будућности земље. Вреди труда. И да није инжењер.

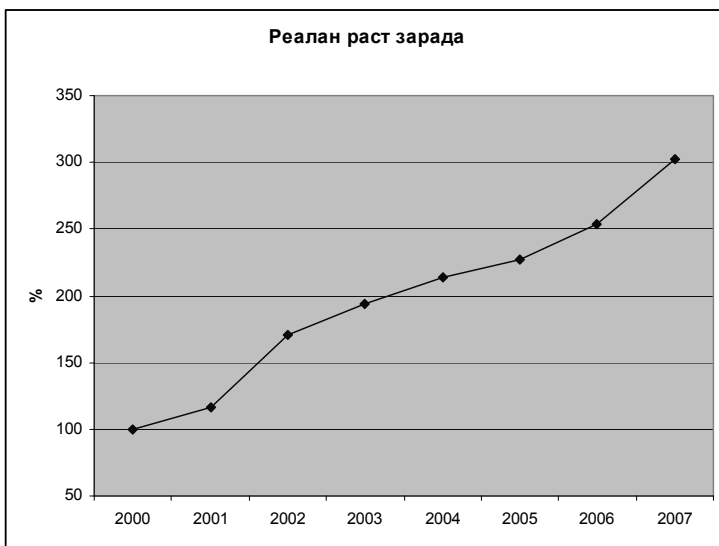
У Србији ништа ново. И даље кукњава како је економско стање очајно и никад горе, како се живи бедно, како је транзиција пропала – и нека је пошто је никаква била, како су плате и пензије мизерне, како је раслојавање све веће – богати све богатији, а сиромашни све сиромашнији, како је капитализам диваљ, како је доживљен економски крах... Да човек просто помисли да су током деведесетих текли мед и млеко, па онда дошла транзиција и упропастила све. *Неће биџи.*

Од те какофоније разних неокомуниста, запатиста и социолога (част изузецима) обично се не виде тврде бројке које више говоре него што би они хтели. Навешћу неколико важнијих, а јавности готово непознатих.

Привредни раст доста добро напредује. Уместо стагнације или чак назадовања, како би се очекивало по околном лелеку, друштвени производ Србије повећан је од 2000. наовамо за готово једну половину. Није лоше – 5,6 одсто годишње – што је на нивоу земаља које брзо напредују.

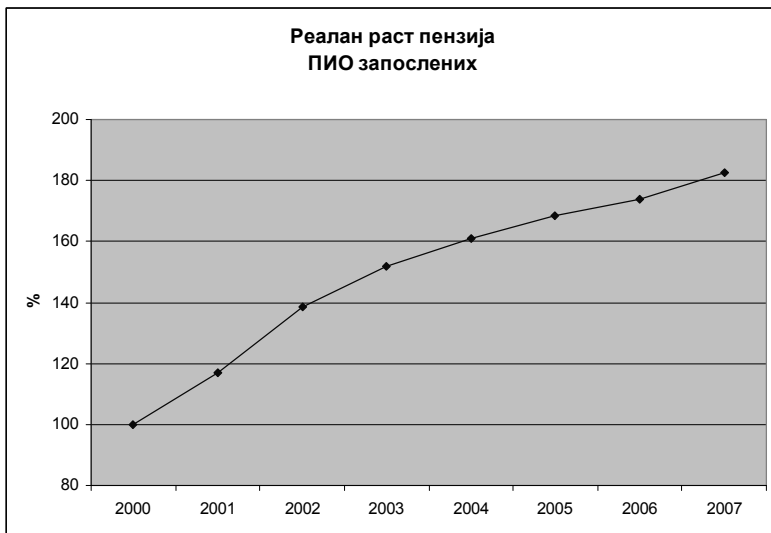
Да нису мрски капиталисти узели, кроз масне профите, сав тај прираст друштвеног производа и оставили раднике на цедилу? *Неће биџи.*

Раст зарада је импозантан: просечна је у реалном изразу (елиминисан утицај инфлације) утростручена у последњих седам година. Где ли је та беда радног народа када просечан запослени данас може да за своју плату купи три пута више него пре само седам година, онда када су текли мед и млеко.

А јадни пензионери? Они, знамо из изјава њихових представника, живе све бедније. *Неће биџи.*

Раст реалних пензија је врло брз током транзиције. Додуше, пензије су порасле знатно мање него плате, али и више него друштвени производ. Значи, брине држава о својим пензионерима и њима стандард лепо расте.

А шта је са сиромашнима? Опште је познато, кажу, да је беде и сиромаштва у Србији све више. *Неће бити*. Током 2007. број сиромашних је за половину мањи него само пет година раније, како показују две упоредиве, озбиљне и методолошки ваљано урађене анкете о животном стандарду становништва. Док је 2002. сиромашних било један милион, прошле године је број спао на пола милиона. Наравно, анкета је анкета и не треба веровати у сваки зарез, али је тенденција јасна. Неверне Томе нека погледају *Сјудују о животној стандарду, Србија 2002–2007*, Републичког завода за статистику из 2008. године.

Добро, већ чујем катастрофичаре, али нема сумње да је дошло до великог раслојавања током транзиције: богати су се још више обогатили, а обичан народ заостао. *Неће бити*. Стандардна мера неједнаке расподеле дохотка – Ђини коефицијент – практично је једнак 2002. и 2007: 29,3 и 29,7. Другим речима, неједнакост расподеле дохотка остала је непромењена и нема ни помена о заостајању сиромашних и повећању разлика. Штавише, поменута анализа показује да је раст потрошње сиромашнијих слојева (доња трећина становништва) био нешто бржи у тих пет

година него у осталим. Тако се поново показује да је економски раст најбоља социјална политика.

И да закључим. Србија пристојно напредује и у економском и у социјалном смислу и нетачне су тврдње да живимо у економској и социјалној катастрофи. С друге стране, уопште не желим да кажем да Србијом сада теку мед и млеко. Транзиција је могла да се изведе знатно боље, а озбиљних економских и социјалних проблема има колико год хоћеш. Поменућу само незапосленост. Али, не верујем да је она политикантска кукњава прави пут да се дође до истине и ваљано послужи својој земљи.

Стање у српској науци је веома лоше. А знамо да је знање данас највећи капитал, важнији од обичног капитала и природних богатстава, и да земља која ту заостаје неминовно заостаје економски, па и социјално. Али, нећу овде кукати како држава мало даје за науку и томе слично, већ како наука мало даје земљи, бар у неким дисциплинама, и који су разлози томе.

Основни проблем с научном политиком јесте то што Министарство науке финансира научне институције, а не пројекте. И онда не чуди што по институтима преовлађује нерад и што квалитет истраживачког рада није на потребном нивоу. Ко би се трудио када не мора, ко би црнчио када други неће? Паре што истраживачи добијају за плате од министарства нису посебно високе, али су ипак довољне за живот. То је једна врло пожељна синекура. А лакоћа остварења те плате омогућава активност на другој страни – на приватним пословима или тизгама – где се много више ради, али се може лепо и зарадити, што је врло популарно у друштвеним наукама, посебно у економији.

Наоко и формално посматрано, Министарство финансира институције преко пројеката: објављују се конкурси, бодују пројекти, врши комисијски надзор над реализацијом. Али, све је то недовољно и суштински формално, па стога небитно за живот. Јер, постоје два проблема с тим формалним системом праћења резултата: први, да је тешко оценити квалитет научног рада уопште, а посебно када се састоји од стотина радова објављених ко зна где; и друго, ревизори квалитета рада научних радника њихове су колеге које им желе све најбоље, а у то свакако не спадају негативне мишљење, укидање пројекта и плате.

А стандардни систем правдања примљених пара је следећи: називи и садржаји пројеката су тако широко постављени да се све што сарадници напишу за било које потребе (па и оне приватне) и објаве било где може укључити у пројекат. Тако се и чини.

Што је најгоре, систем државног финансирања науке није ни постављен тако да Србија дође до користи од своје науке, бар од оних друштвених. Хоћу да кажем следеће: Србији и њеној влади је у овој економској, социјалној, политичкој и правној транзицији и суочавању са изазовима будућности преко потребно решавање разноврсних актуелних проблема из области друштвених наука. Али, систем вишегодишњих пројеката из такозваних основних, то јест, фундаменталних истраживања потпуно је онемогућио Владу Србије да поручује ад хок пројекте на актуелне теме. Јер, забога, наши друштвени научници се не баве текућим пословима (шта с курсом динара, како уредити пензијски систем, како се цењкати са ЕУ, како решити проблем Заставе) већ великим питањима светске науке (да ли је глобализација добра за човечанство, како напредује јапанска књижевност, шта је Хабермас заиста хтео да каже).

Овакав резултат потиче из следећих карактеристика научних пројеката које финансира Министарство науке: прво, сви они трају по пет година, и зато нема говора да могу бити актуелни и краткорочни и, друго, сами институти односно истраживачи формулишу теме које се практично увек прихватају, што значи да Влада Србије практично нема могућност да за своје паре поручи неки полугодишњи пројект на тему која је можда интересује.

Последице овог система веома су лоше. Српска наука се за велике паре бави темама које су готово потпуно неважне за актуелна збивања, а држава Србија нема другог новца да поручи на приватном тржишту пројекте који су јој потребни. А будући да је интелектуални капацитет Владе Србије доста ограничен, постоји приличан дефицит знања и анализа у односу на потребе за припрему реформи.

И то је узрок што су владе у последњих седам-осам година далеко већи ослонац за финансирање пројеката који су јој нужни тражиле и налазиле у међународним фондацијама, односно техничкој помоћи развијених земаља него у сопственој науци и парама које већ издаваја.

Први корак ка промени овог бесмисленог система био би када би се у Министарству науке установио посебан фонд, а на рачун редовног финансирања, из кога би се финансирани ад хок пројекти према потребама Владе, а на чистом пројектном принципу где би право конкурисања имао свако (и ад хок групе истраживача), а не само државни научни институти.

Руски аранжман почео је да се одмотава. Међудржавни споразум Србије и Русије о нафтно-гасном аранжману ратификован је у Скупштини Србије, а Дилојт је дао процену вредности НИС-а. Ипак, није све готово.

Неки у Србији, како видим, нису сигурни да је ратификацијом споразума истовремено озваничен Протокол потписан од стране Владе Србије и Гаспромњефта о продаји 51 одсто НИС-а за 400 милиона евра. Не бих да се играм адвоката када то нисам, али ми се чини да Протоколу није ни потребна ратификација у Скупштину пошто се ради о купопродајном послу за који Влада Србије има довољан правни капацитет. Неће ни продаја ЈАТ-а ићи на парламентарну потврду.

Изгледа да је међу овима и министар Динкић, који већ најављује тврде преговоре с Русима. По свему судећи усамљен је у Влади, пошто се чују гласови других министара да је ствар потписана још пролетос и да Србија не сме да крши дату реч. Јесу онда услови били другачији – Србији је више требала руска подршка косовског питања, а цена нафте је била знатно нижа, па тиме и профит НИС-а – али је потпис тада дат, и то не само Коштуничин, већ и Тадићев. (Наравно, могуће је да Динкић затезањем код нафтног аранжмана покушава (и) да исцеди укидање царина на руски увоз аутомобила из српског Фијата.)

Евентуални покушај рушења аранжмана биће вођен преко медија и заснован на два стуба. Један је профит НИС-а који је у првој половини ове године достигао 150 милиона евра, што је на годишњем нивоу чак 300 милиона. Из тог угла заиста изгледа блесаво да се фирма цени на само 800 милиона. Ипак, добит је надувана из два разлога: први је познати монопол НИС-а по старој уредби Владе Србије, а други изузетно висока цена нафте, која гура увис не само профит НИС-а, већ и светских нафтних компанија. А монопол мора бити укинут за пар година, па ће онда конкуренција, без обзира на цену нафте, онемогућити високе профите оваквог НИС-а, а можда га и ликвидирати.

Други стуб чини процена вредности НИС-а од 2,2 милијарде евра. Она би требало да у јавности створи утисак о распродаји, готово поклањању националног капитала и да изазове притисак на Владу против аранжмана. Процене су шкакљива ствар. Могу се критиковати и бранити на разне начине. Али, чини ми се да у овој има неких недопуштених слабости које доводе у питање њен квалитет. Поменућу само две.

Прва је да пројекције производње, прихода, трошкова и других важних показатеља пословања НИС-а за следеће године, а које су послужиле као темељ процене вредности, нису ауторство Дилојта већ да их је Дилојт преузео од менаџмента НИС-а и то без провере, а правдајући такав поступак краткоћом времена. Ово је, верујем, велики проблем, јер је посао проценитеља да управо те основне елементе пројекција уради сам, према најбољој светској пракси. Некритичко коришћење пројекција менаџмента лако може донети велику грешку, јер менаџмент може бити пристрастан и/или некомпетентан. Скупи професионални проценитељи и постоје зато да би се добила непристрасна и ваљано урађена процена.

Друга слабост јесте чињеница да је у пројекције прихода на средњи рок већ укључена реконструкција панчевачке рафинерије с растом прераде и профитом. А реконструкција не може и неће бити урађена без Гаспрома. Другим речима, у садашњу вредност НИС-а укључено је нешто што тек треба да следећих година уради и финансира његов купац, а онда му се то његово будуће дело ставља на сто као део вредности коју и сада треба да плати. Не бих рекао да је то у реду.

Мислим да рушење аранжмана нема смисла. Иако неповољан, потписан је. Треба се окренути правом питању: како извадити штету? Један пут, вероватно најбољи, јесте корекција концесионе накнаде, која сада за нафту коју извади НИС износи мизерних 3 одсто прихода. Можда је то било подношљиво док је НИС био у државном власништву, али да приватни власник плаћа Србији 3–4 долара по барелу извађене нафте, у време када је барел преко 100 долара, заиста нема смисла. И умерено подизање накнаде донело би Србији педесетак милиона евра годишње. Овде не треба изгубити из вида да концесиона накнада није порез већ цена по којој држава продаје нафту која је, по Уставу, у државној својини. Уколико настави са овом бедном накнадом, биће с разлогом оптужена да распродаје природна богатства земље.

Опет ништа. ЕУније одобрила привремени споразум који би донео трговинске и друге преференцијале у међусобним економским односима, и повео Србију на пут европских интеграција. Чак и да не доноси корист на економском плану, био би то важан гест добре воље ЕУ према Србији и доказ да већина њених гласача није погрешила када се определила за Европу. Овако Тадићу свакако није пријатно и вероватно се осећа помало изневереним у својој проевропској оријентацији.

Некада је међу реалполитичарима била популарна стратегија штапа и шаргарепе, и циљна земља је знала шта је чека. Сада су нестали и једно и друго у режији нехомогене ЕУ, која се тешко договара и око штапа и око шаргарепе. Замењени су такозваним меким приступом, то јест, комбинацијом умерених притисака и наговештаја срећне будућности која никако да стигне. Мислим да нема сумње да је Запад уверен да је Србија попустљива и да ју је потребно мало притиснути да би се добило оно што се жели. А то притискање треба завити у шарени папир како би се лакше продало и Србији и сопственом јавном мњењу.

У ствари, сасвим је могуће да ЕУ игра игру са Србијом, али и са својом јавношћу у којој се договорено створила подела на већину – земље које су, наводно, добро расположене према Србији и хоће да јој помогну на путу ка Европи, и на мањину – земље које тврдо инсистирају на овом услову и које, ето, не дозвољавају добронамерној већини да Србији изађе у сусрет.

Већина у тој подели улога покушава да задржи јавно мњење Србије у уверењу да је од Европе дели само један корак, који додуше стално измиче, али да је потребно само још мало напора, само да се испуни још један захтев, па да нас Европа пригрли. Таква илузија је нужна да би се уопште могло тражити нешто, а да се, истовремено, ништа не да. С друге стране, рекло би се да држање мањине изражава прави став политичке елите

ЕУ према Србији – политике сталног тражења уступака, где иза овог услова стоји следећи и тако редом.

Разлог зашто је Холандија изабрана, или се сама изабрала, за улогу лошег момка и није важан – да ли из високих моралних разлога, или из освете Србима због бламаже коју им је донела немоћ њиховог батаљона да заштитити Муслимане у Сребрници, или да би према Мајкама из Сребрнице показала саосећање и тако компензовала, макар на маркетиншком плану, негативне пресуде холандских судова по питању накнада породицама жртава. Важно је да ће се увек наћи једна земља да затеже како би остали могли да кажу: нисам ја!

Таквим односом према Србији ЕУ гура Тадића на Коштуничину позицију, јер није лако стално давати тражено без компензације, стално прихватати захтеве, а да се ништа не добије заузврат. Ствар је једноставна: Тадић је обећавао и Косово и Европу, а некако, нема никаквих резултата ни код једног, ни код другог. Ако је и било вероватно да је код косовског питања тешко очекивати неки напредак, бар за сада, нада да ће прикључење ЕУ кренути с мртве тачке била је реална, или је бар тако изгледала. А напретка нема. Чак су и наде у визне олакшице нестале из оптицаја. Другим речима, од знатно мекше позиције него што је Коштуничина ни Тадић ни Србија немају уочљиве користи.

Тешко да има сумње шта ће се догодити када Србија испуни садашњи захтев и допринесе хапшењу Младића и Хаџића. Јавиће се неки следећи: да Србија покаже кооперативност око Косова, јер, ето, нека нова Холандија условљава свој глас код ратификације ССП-а тим питањем. Остали би радо примили Србију за кандидата, па и члана ЕУ, али, видите, процес не иде, па нека Србија покаже више кооперативности ради своје будућности.

Није лако бити за Европу у Србији. Са економске тачке гледишта, привлачност Европе и ЕУ више би требало да почива на овдашњој жељи да се европеизујемо и поправимо своју државу него на парама и путствима које би дошле током процеса придруживања. Изгледа да би било боље да засучемо рукаве и да сами, и без формалних обавеза, направимо нешто од Србије него што чекамо добру вољу других.

КРИЗА ТРЖИШТА ИЛИ КАПИТАЛИЗМА?

Политика 2008
8. октобар

Америчка финансијска криза изазвала је провалу негативних емоција према капитализму, а још више слободном тржишту и либералном погледу на свет. Док једни, као Чавез, Америци желе све најгоре, па пројектују своје жеље и тврде да је капитализам мање-више мртав. Други, као Путин, гледају ствари геостратешки и такође прижељкују промену односа снага у свету, што такође разумем. Кинези ћуте, као и увек.

Најзабавнији су Европљани који су до пре пар неки дан били врло самоуверени. Тако је Саркози проповедао: „са саморегулацијом је свршено. Са лесе-фером је свршено. Са идејом о свемогућем тржишту које је увек у праву је свршено“. А немачки министар финансија тврдио је славодобитно да ће „САД изгубити статус суперсиле светског финансијског система“, да би само пар дана касније панично почео да упумпава десетине милијарди евра не би ли спасао посрнуле финансијске институције своје земље.

Новинари, као и увек, воле жестоке паралеле и већ упоређују ову кризу са оном великом, из 1929, мада стање уопште није слично. Ту је и Фукујама: док је некада прокламовао крај историје, сада је само прогласио „крај САД а. д.“.

И код нас има сличних разматрања. Једни говоре да је реч о „катаклизми“ (Катић), други се питају: „Крах либерализма, или...“ (*Економист* маџазин), а трећи тврде да је Америка већ кренула путем „социјализма“ (Прокопијевић).

О чему се, у ствари, ради? Проблем је иницијално настао на тржишту некретнина у САД. Симултано је дошло до приличног пада цена некретнина и знатног процента неотплаћивања стамбених кредита. То је оборило вредност хартија од вредности које су пласиране на основу хипотека и хипотекарних кредита, што је донело губитке банкама и другим поседницима ових хартија. У условима високе неизвесности и мањка поверења,

кредитирање пресушује и финансијски систем постаје кочница економског живота, уместо да га подмазује.

О томе ко је крив за овакав развој догађаја дискутоваће се још дуго, а овде ћемо само оквирно поменути главне кандидате. Једни криве похлепне банке, које су се баicile на несигурно и високоризично тржиште некретнина без потребног опреза. Други налазе узроке у америчкој држави, и то на два колосека. Први је гаранција хипотекарних кредита коју су давале полудржавне Фани Ме и Фреди Мек, што је остале подстицало на преузимање високих ризика. Други је политички притисак Конгреса и администрације на одобравање стамбених кредита сиромашним грађанима (више милиона), који нису у стању да их отплаћују ни у нормалним временима. Последњи кандидат је пад цена некретнина, који је, како кажу, природна последица њихове претходне препадуваности, и за који нико непосредно није крив.

Било како било, ту се не види фундаментална кривица слободног тржишта. Активност државе свакако је нетржишна, ако не и антитржишна. Преузимање високог ризика од стране банака није бесмислено онда када знају да је ту држава која ће се умешати да спасава хипотекарне кредите (морални хазард). Вероватно су оне потцениле ризике и биле преоптимистички настројене, поуздајући се у стални просперитет. Допринос су, изгледа, дале и финансијске иновације, то јест нове, веома комплексне хартије од вредности које финансијски сектор није успео да свари у потребној мери. А циклуси цена на тржишту некретнина и имовине опште позната су ствар и никога не могу да изненаде.

Затим, нико озбиљан не може да гарантује, и није гарантовао, да капиталистички систем заснован на слободном тржишту никада неће доћи у кризу, то јест да су привредни циклуси, укључујући и рецесије, ствар прошлости. Ако ништа друго, у економском животу психологија игра важну улогу, па се понекад појављује и психологија крда. Тада инвеститори гледају мање рационално на ствари око себе, то јест на фундаменталне околности, а више на понашање себи сличних, па онда сви заједно јурну у лошем правцу. Добар пример је поменута јурњава банака на хипотекарне хартије, али и класична навала улагача на банке и онда када су оне суштински здраве, али се у то више не верује. А заговорници слободног тржишта само тврде да је тај систем бољи од алтернатива на дуги рок.

Кажу и да је америчка финансијска дерегулација произвела ову кризу. Не бих рекао, пошто је једина озбиљнија мера из ове области у САД за дуже време било омогућавање спајања инвестиционе и кредитне функције у једној банци које је озакоњено још 1999, што са овом кризом нема никакве везе. Па, како је онда дерегулација довела до кризе?

Поред тога, финансијска криза коју доживљава Западна Европа показује да европски, регулисанији финансијски модел уопште није отпорнији од америчког. Висок проценат, (вероватно) најмање трећина заражених америчких хипотекарних хартија завршио је у западноевропским банкама, што показује да ни мање либерална финансијска регулатива није донела потребну заштиту. Уследила је криза европских банака и спасавање више њих од стране државе, уз делимичну национализацију и упумпавање огромних количина новца. И две највеће швајцарске банке тешко су погођене, као и немачке ландес (државне регионалне) банке. Похлепа, изгледа, није само америчка одлика. А није тако давно било (деведесетих година XX века) ни спасавање банака од стране државе у Јапану и Шведској.

Да ће капитализам преживети нема сумње, макар зато што се алтернатива не назире. Да парафразирамо Марка Твена: вест о његовој смрти понешто је претерана. Да ли ће англосаксонски модел остати нетакнут или ће регулација бити појачана зависи од даљих збивања и дубине вероватне рецесије, као и од тога ко ће бити изабран за председника САД.

ДИНКИЋЕВ ДОПРИНОС АКЦИОНАРСТВУ

Економист 2008
13. октобар

Може ли се за само шест месеци постати отворено акционарско друштво с пет милиона акционара који поседују највише 15 одсто акција друштва? У великом свету вероватно не може, па макар да се управа постави на главу. Али у Србији може, и то на силу, вољом лоше направљеног закона.

Поступак иде овако. Закон о приватизацији предвидео је да се 15 одсто капитала који се тендерски приватизује (ту се ради о већим фирмама) намени пунолетним грађанима Србије. Закон о праву на бесплатне акције донет 2007. предвидео је да се тих 15 одсто акција, које се сада налазе у Приватизационом регистру, прода од стране Акцијског фонда до краја ове године и да се од добијеног прихода намире грађани. То је оних широко рекламираних хиљаду евра по глави.

Све би ишло лако да у Закону није прописано да Акцијски фонд не сме да прода акције по цени која је испод оне постигнуте приликом приватизације. Ово делује много боље него што заправо јесте. (А није добро.) Наиме, сасвим је могуће, и чак вероватно, да нико неће хтети да купи акције бар неких фирми по тој цени макар стога што се њима не може стећи контрола над фирмом, тако да не постоји такозвана контролна премија. Затим, лако је могуће да посао не иде онако повољно како је планирано, па да је вредност акција сада реално мања него онда.

Када Акцијски фонд не прода те акције до краја законског рока, а то је по правилу крај ове године, тада на сцену ступа невероватан механизам предвиђен Законом. Наиме, тада се тих 15 одсто акција предузећа (или мање у неким случајевима) непосредно дели на свих пет милиона пунолетних грађана Србије! Ни мање, ни више. Другим речима, сваки пунолетни грађанин добиће по једну акцију више водећих српских фирми и постати њихов акционар, што ће с поносом, пуних груди, моћи да саопшти сваком странцу.

Његово имање, додуше, биће више него бедно: вредност те једне акције биће неколико десетина или стотина динара. Нормалног становника Србије мрзеће да оде и регулише своје право, да учествује у управљању или чак да је прода. Ко ће губити време на пут до брокерске куће и која ће брокерска кућа хтети да се замајава продајући пакет од једне акције за 200 динара?

С друге стране, појава пет милиона акционара много ће коштати те фирме у административном смислу. Треба информисати акционаре и слати им позиве за скупштину, треба променити номиналну вредност акција, треба припремити најмање фудбалски стадион за скупштину, треба платити дивиденду од пар динара на пет милиона рачуна, треба организовати фер изборе за органе друштва. Можда би добро решење било да се избори за управне одборе одржавају заједно с парламентарним или председничким изборима додавањем једног листића, а у организацији РИК-а.

Све заједно, биће то никаква корист за грађане, а велика штета за акционарска друштва. И чему све то? Само да министар Динкић може да се хвали како је сваки грађанин Србије власник акција водећих предузећа.

Додуше, постоје два начина да се ова акционарска друштва избаве од проблема – или да сама откупе сопствене акције од Акцијског фонда по цени из приватизације или да то учине садашњи већински акционари – толико вољени углавном страни инвеститори. Но, тиме се добијају два нова проблема. Прво, није нормално и није у реду да закон практично присиљава некога да купује акције које не жели, по цени коју није спреман да плати. То се зове насиље.

И друго, откуп сопствених акција генерално је лимитиран Законом о привредним друштвима на 10 одсто капитала, тако да би сви случајеви у којима ове је учешће ових акција веће представљали кршење закона. Сем ако министарство не протумачи Закон другачије – како му одговара.

Мени остаје нејасно да ли је законско решење о пет милиона акционара нечији пропуст, да не кажем нешто горе, или је подли план да се купци из приватизације натерају да одреше кесу и сами откупе акције које не желе. Било да је једно или друго, ово решење не служи на част држави Србији.

ЕПОХАЛНИ ЦИЉЕВИ

Економист
27. октобар 2008

Посматрам ових недеља једног министра како се труди око јавног представљања стратегије развоја делатности о којој се брине. Сакупио је експерте који су добро проучили прошлост и будућност и лепо дефинисали правце развоја, а и оквирне мере које треба у међувремену предузети. Нема сумње да човек озбиљно води своје министарство на добробит народа и ради како ваља: брине се, размишља, ангажује науку, планира будућност.

Наравно, zgodно је да стратегија буде оптимистичка – да се за будућност предвиде цифре од којих ће, ако не заиграти читаочево срце, оно бар да му буде мило јер ће будућност бити лепа. Не сме се, ипак, претерати, да се не нађе неко закерало које ће јавно исмејати тако леп подухват.

Такође, повољно је за министра што му стратегија пружа прилику да се слика и појављује на телевизији, што је, у ствари, опис главног посла већине министара и начин за достизање најважнијег циља: што вишег рејтинга у јавности. Наравно, није овај министар једини који се паметно досетио. Пре њега је то већ учинило више њих, а и влада је направила неколико глобалних стратегија.

Оно што највише подстиче власти да праве стратегије јесте очекивање становништва да се нешто предузме у овим тешким временима (а она су тешка увек и на сваком месту), као и жеља владе да испуни та очекивања, макар сасвим формално. А и реч *сипрашеија* врло лепо звучи: асоцира на промишљен и позитиван утицај на животе милиона људи. Другим речима, када народ нешто хоће има да то и добије, посебно ако ништа не кошта.

Током последњих деценија у Србији је направљен велики број стратегија развоја: од државних, преко ресорних, до градских и покрајинских. Планирало се пуно, сликало се још више,

а резултата – нигде. Све су оне остале мртво слово на папиру без икаквог утицаја на каснији живот. Ко се данас сећа стратегије развоја Србије усвојене, после великих таламбаса, пре четири године? Да ли је нешто предузето из арсенала предвиђених мера, да ли је неко данас помиње као оријентир за рад Владе? Не, потпуно је заборављена. Да ли се нешто ради у складу са стратегијама придруживања ЕУ, развоја енергетике Србије, регионалног развоја Србије, борби против сиромаштва и тако даље? Не и не. Или, прецизније: на тим се подручјима свакако нешто ради, али без икакве везе са стратегијама. Верујте ми да знам о чему говорим: и сам сам радио на некима од њих.

Стратегије су, суштински, рекламна средства за министре и владе. Нико озбиљан и не верује да ће се према њима нешто радити, већ само служе политичкој представи о бризи власти за народну будућност. То је, може се рећи, ружно наличје демократије.

И у свету има сличних церемонија. Тако су пре готово двадесет година у Уједињеним нацијама усвојени и широко рекламирани такозвани Миленијумски развојни циљеви о битном смањењу сиромаштва у свету, ширењу образовања и здравствене заштите, битном смањењу морталитета и дискриминације, и сличних изванредних ствари. Пуно се диванило о глобалном партнерству за развој, о визији света ослобођеног сиромаштва и сличним пи-ар причама које су изражавале пуно бриге и посвећености за оне који пате. Али, део с мерама и програмом рада био је празњикав, ничега конкретног ту није било, ничега што би неко могао да схвати као да иде против његових интереса, то јест, да ће да кошта. Све округло, па на ћоше. И овде су се многи лепо сликали, ето, завршили су велики посао и разишли се кућама. А и касније је било прилике за сликање, како за старе вукове тако и за нове чланове међународне бирократије.

Наравно, током свих ових година ништа није учињено на реализацији ових циљева. Нешто то глобално партнерство храмље од почетка и никако да ухвати корена, нити се богате државе полумише да помогну сиромашним. Међутим, гле чуда, циљеви се лепо испуњавају. Ништа конкретно државе нису учиниле и никакву посебну политику нису спровеле, али је приватна економија одрадила свој посао. Расла је врло лепо, увећавала друштвени производ у свету и неразвијеним земаљама,

па се сиромаштво смањивало као и морталитет деце и штошта друго. Тако политичари добише прилику да се хвале како су, ето, они заслужни за побољшање стања човечанства, како заједничка акција ипак даје резултате и друге сличне бесмислице.

Уколико и поред свега реченог сматрате да је Вашој држави, министарству, агенцији, дирекцији, региону или граду потребна стратегија развоја, само се јавите: моја екипа и ја стојимо Вам на располагању. Референце достављамо на захтев.

Ево нам опет старих познаника. Док читате ове редове (ако их неко уопште чита), у Влади Србије почињу преговори с представницима Међународног монетарног фонда. Таман смо се одвукли од њих (није их било две године), а и они од нас: практично су затворили канцеларију у Београду, па немају ни званичног представника. Али, ето, појавила се жеља наших власти да поново сарађују с Фондом.

Зашто их је Србија позвала? Потпредседник Владе Божић тврди да нема речи о финансијској подршци ММФ-а Србији, као непотребној, већ да се ради о жељи да се поправи инвестициони углед земље у свету кроз моралну подршку једне тако реномиране фирме. Ја ипак не верујем да је то истина, већ да се ради о смиривању јавности по старом систему „све је у реду и „ништа нас не може изненадити“.

Инвестициони рејтинг треба увек поправљати, али се бојим да овог тренутка никакав труд неће довести нове инвеститоре, а најалост, ни спречити многе постојеће да оду. Таква су времена. А пад курса динара и акција на берзи баш сведоче о одласку страних инвеститора: они продају акције и купују евре, и стварају неравнотежу на тржиштима девиза и капитала.

ММФ је светска финансијска ватрогасна бригада и добро га је у време кризе имати на својој страни, јер новац брзо може да затреба: Мађарској је требало само пар недеља да упадне у кризу. Наиме, финансијски систем земље може угрозити више процеса. На пример, топљење девизних резерви због одбране курса динара. Или, повлачење капитала страних банака из Србије, укључујући и њихов капитал у Народној банци (тзв. РЕПО операције). Или, проблем финансирања трговинског дефицита и тако даље.

Из тих разлога било би добро благовремено обезбедити потребну подршку ММФ-а зато што се пред њиховим шалтером већ ствара ред. Да ли ће то бити класичан стендбај аранжман

или нешто друго, мање је важно. Украјина и Мађарска су добиле кредите, а помињу се и балтичке републике, Турска, Белорусија, Бугарска и друге.

Занимљиво је питање кредитног капацитета ММФ-а. Он је сада на 250 милијарди долара, што је недовољно за санацију великих земаља као што су Бразил, Индија или Мексико, али може да пружи довољну подршку малим државама.

Тај новац ће вероватно бити брзо потрошен уколико криза настави да се шири. Ипак, постоје неке опције. Прва је да западне земље одвоје додатна средства на класичан начин, у виду депозита. Друга је да ММФ изда сопствене обвезнице на светском тржишту капитала, које би му лако донеле знатан новац. И треће, може да емитује такозвана специјална права вучења, што је практично ММФ-ов новац, и да тако постане светска централна банка. Две последње могућности до сада никада нису коришћене. А у кулоарима се шушка о подизању кредитног потенцијала Фонда на хиљаду милијарди долара.

Постоји још један мотив за позив ММФ-у. То је жеља једног дела Владе да се обуздају превелики апетити многих и унутар и ван Владе које буџет не може да поднесе, а посебно у тмурним временима. Дакле, онима који брину о буџету добро ће доћи могућност да кажу да ММФ то и то не дозвољава, па били то потпредседник за социјална питања, министри за инфраструктуру и економију или синдикати просветних или неких других радника.

Знамо да ММФ не склапа аранжмане и не даје паре безусловно, већ увек исцеди или наметне услове које земља мора да испуни. И овом приликом у игри ће бити стари и познати захтеви. Први је обуздавање државне потрошње, односно смањење буџетског дефицита, као и увек најважнији услов ММФ-а за даље разговоре.

Други кандидат јесте политика курса, вероватно у правцу депресијације динара. Али не слободним падом валуте, што је могућност коју је искусила Мађарска претходних недеља, већ промишљено, а ради повећања конкурентности и одржања извоза. Јер, проблем Србије је, по ММФ-у, високи и растући спољни дефицит у све неповољнијем окружењу, па би корисно било омогућити раст извоза курсним путем.

Трећа опција је захтев за даљим структурним реформама, како у финансијском сектору тако и у реалном. Вероватно ће

на столу бити и захтев за приватизацијом великих предузећа јавног сектора у дужем року, јер сада није прави тренутак за такав подухват.

Није пријатно када се ММФ умеша у домаће послове, макар зато што то не годи националном достојанству. Али овога пута верујем да је подршка посебно добро дошла, јер олују која се назире иза западних граница није добро дочекати без маневарске резерве, то јест додатног извора капитала који би се могао употребити према потреби.

Фирма за коју пишем ове редове (*Економист маџазин*) организује следећих дана конференцију о друштвеној одговорности корпорација, на којој ће се, нема сумње, говорити и о томе да ли су оне стварно друштвено одговорне или нису, односно да ли су одговорне само својим власницима или и друштву у целини (ма шта то значило).

Будући да нисам добио позивницу за конференцију, искористићу позицију колумнисте да на овом месту кажем шта о томе мислим. А, наравно, имам, као и сваки ваљан колумниста, понешто да кажем о свему, па и о корпоративној одговорности.

На питање да ли је боље да се ради на максимизацији вредности предузећа, односно имовине власника, или за неку другу циљну функцију, економска наука саветује оно прво. Економска ефикасност се максимизује онда када предузећа раде најефикасније, а то је онда када је циљна функција класично максимизовање профита, односно вредности фирме. Уколико се максимизује нека друга циљна функција – најбржи раст укупног прихода фирме, запосленост у фирми или нешто треће – резултат ће бити инфериорна економска ефикасност и зато очигледно незадовољавајуће решење.

С овим је повезано и питање које би конституенце (интересне групе) требало да имају важну улогу у корпоративном управљању. Да ли су то само власници-акционари или и кредитори, запослени, добављачи, локална заједница и други? У многим текстовима, посебно из сфере економске есејистике, данас је модерно свим групама придавати важност и сугерисати велико респектовање и њихових интереса приликом разматрања унапређења корпоративног управљања.

Како сматрам, добро корпоративно управљање потребно је засновати искључиво на поштовању интереса власника, наравно уз поштовање законских и пословних обавеза према другима.

Прво, већ је поменута веза између економске ефикасности и интереса власника. Друго, чињеница је да су интереси власника најмање заштићени међу интересима поменутих конституенци. Док су сви остали повериоци заштићени макар стечајним законодавством, дотле су власници једина група која не поседује никакву сличну заштиту. Њихово право у стечају долази последње и наплаћују се тек када су остали потражиоци намирени. А степен заштите интереса мора бити обрнуто сразмеран контроли (управљању): што је заштита мања то право управљања мора бити веће, и обрнуто. У противном, уколико би нека страна сносила практично сав ризик без права управљања, та организација би била неефикасна и тешко да би преживела током времена, јер нико не би прихватио ту неповољну позицију.

Наравно, свака фирма има право на сопствену корпоративну филозофију, па тако неке од њих заиста чине за запослене, или неке друге конституенце више него што је обавезно. Али, пошто то чине из уверења да ће тако остварити већи профит, онда се ипак ради о класичном максимизационом мотиву.

Другде менаџери покушавају да од слабости направе врлину, па своје поразе у борби са синдикатима или локалним политичарима представљају као свој допринос социјалној одговорности компанија.

Најгоре је за фирме и економију када државе, као неке европске, покушају да наметну концепт социјалне одговорности законским или сличним путем, када се, дакле, компанијама покушавају наметнути циљеви који немају везе с профитним мотивом, а у наводном друштвеном интересу (запосленост, локалне набавке, животна средина изнад законских обавеза, добровољни прилози итд.). Тако Хрватска у свом уставу има одредбу „Носитељи власничког права и њихови корисници дужни су придоносити опћем добру“, што омогућује и оправдава свако насиље на рачун привреде, уз политикантски позив на општи интерес.

Мислим да је Милтон Фридман својевремено био у праву када је рекао да је максимизација профита највећа друштвена обавеза корпорација. Срећом по европске фирме, политички притисак полако попушта са смањењем улоге државе у компанијским пословима у Француској, смањењем елана за кодетерминацију у Немачкој и сличним процесима другде.

ЛОШ ЗАКОН, ЈОШ ГОРА ОДЛУКА

Полиџика 2008
19. новембар

Министар Расим Љајић искористио је право које му даје Закон о раду и одлучио да прошири дејство општег колективног уговора и на оне фирме и удружења послодаваца који га нису потписали. Наoko нема проблема, али, када се боље погледа, има их колико хоћеш.

Први је накарадна законска одредба да министар може једним потезом пера да уништи систем добровољног колективног преговарања и свима наметне решења која је договорила мањина. Наиме, систем колективног преговарања неминовно почива на принципу добровољности, где се послодавци и запослени, као и њихове асоцијације, договарају о стварима од њиховог интереса (платама, годишњим одморима, обавезама запослених итд.), па ако се договоре онда је у реду, а ако не, онда ником ништа. Стога државне присиле не сме бити.

Други је да министар на тај начин може радикално да промени финансијску ситуацију милиона људи према свом нахођењу, и битно промени и зараде радника и трошкове привреде. Као неки бог, Љајић се игра макроекономским величинама онако како он и његови другови политичари хоће, а према интересима сопственог политичког рејтинга.

Тако је сада повећао трошкове рада у привреди чак за 20 одсто. Да ли он и његови мисле да је то ситница коју ће изванредна привреда Србије поднети без проблема? Као оправдање за ово насиље наводе кризу која куца на врата, па да се, кажу, помогне запосленима. Ако је криза, онда је и за привреду, што значи мању зараду и за фирме, па јој свакако не треба товарити нове намете.

Нема сумње да ће овај потез само продубити економску кризу у Србији, па нека се политичари после не чуде ако привреда упадне у рецесију и повећају се губици, а незапосленост порасте. То ће бити њихово дело.

Трећи проблем представља питање легитимности учесника у закључивању тог колективног уговора. Пре неколико година,

приликом установљавања такозване репрезентативности, било је пуно оптужби за фалсификовање документације како би се лажно представили и синдикати и асоцијације послодаваца. Али, појео вук магарца и сви су проглашени репрезентативним, иако је и обичном прилазнику јасно да Унија послодаваца не представља никога до пар малих привредника из руководства. И њен шеф је мали привредник из Сремских Карловаца (бави се вађењем шљунка, увозом кинеских веспи итд.). Очекивало би се да послодавце предводи неки велики пословни човек од угледа који запошљава хиљаде људи, а не мали привредник.

Приметно је и то да о овим стварима уопште не одлучују асоцијације које недвосмислено постоје и које очигледно имају чланство по имену и презимену, чије се фирме-чланице знају, као што су Српска асоцијација менаџера, клуб Привредник, Савет страних инвеститора, Америчка привредна комора и друге.

Четврто, предвиђа се да фирме које лоше стоје (најмање 800 хиљада запослених) неће бити обавезне да исплаћују поменуте накнаде, што је негација идеје социјалне правде на коју се толико позивају и синдикати и Влада. Наиме, то значи да од ових промена неће имати никакве користи запослени с најмањим платама, којима је сваки динар потребан, већ само они који раде у бољим фирмама и имају веће плате. За чије ли се интересе боре синдикати?

Пето, остаје питање примене. Слабије фирме биће ослобођене, тајкунски сектор вероватно неће исплаћивати ова давања, док ће, као и обично у животу, страдати поштене фирме које се придржавају закона.

Занимљива је ситуација с државним сектором, како са јавним предузећима тако и са управом. Нема сумње да и овај сектор у целини потпада под одредбе општег колективног уговора. Али, то би државу требало да кошта силне десетине милијарди динара, а можда и више, па је питање како ће се уклопити у ионако пренапрегнуте буџете. Да ли је неко размишљао о томе?

И шесто, постоји могућност да је Влада Србије решила да на овај начин превари ММФ, односно да кроз топли оброк, регрес и минути рад заобиђе замрзавање реалних плата у јавном сектору које је прихватила пре неки дан. Надам се да никоме, осим мени, ова подла комбинација није пала на памет.

Све у свему, очајна одлука с далекосежним негативним последицама.

Будући да сам данас на једној пензијској конференцији имао занимљиву размену мишљења с представницима приватних пензијских фондова, искористићу ову прилику да је изложим и на неки начин наставим, размишљајући наглас.

Прво увод. У Србији постоји добровољно приватно пензијско осигурање код кога грађани улажу новац како би у будућности остварили пензију, а фондови га инвестирају не би ли остварили принос за грађане и понешто зарадили за себе. У последње време не иде им баш најбоље, пошто берзански индекси падају.

Представници пензијске индустрије тражили су државну помоћ, тврдећи да је она неопходна за развој сектора који је тако користан за становништво. Вероватно су имали на уму и текућу финансијску кризу, али је, храбро, нису помињали.

У расправи су поменули три ствари које их жуљају и које би требало променити: ниске пореске подстицаје, слаб допринос државе информисању грађана и инвестициону регулацију пласмана фондова.

И заиста, у Србији су порески подстицаји ниски: месечне премије до само 3.300 динара ослобађају се пореза, док се остатак третира једнако плати и подлеже дажбинама. Њихову жељу да се повећају пореске повољности подржао је и гувернер.

Међутим, поставља се питање је да ли је паметно услишити њихов захтев. Са једне стране, посао фирми је да зарађују за себе и државу (кроз порезе), а не да примају државну помоћ како би преживљавале. Ко не може да заради за себе и своје обавезе не би требало да се бави бизнисом. Поред тога, није сигурно да држава не би могла да искористи новац који губи кроз пореске олакшице на нешто паметније, другим речима, увек постоје конкурентске опције за трошење државних пара. И на крају, питање је да ли је поштено да битан део нечије зараде уопште не буде опорезован ни у тренутку стварања (то би био порески подстицај), ни приликом коришћења пензије (на њу се не плаћају порези).

С друге стране, могу се наћи разлози за пореске олакшице код пензијског система. Јер држави може бити јефтиније да порески подржи стварање ваљаног пензијског система него да касније или финансијски спасава лоше уређен систем, или да се, кроз социјалу, брине о старим људима који немају пристојне пензије. Стога многе државе дају пореске стимулације. Вероватно је да би требало потражити неку средину, неки компромис између премалих и превеликих стимулација, неки ниво који би био стваран подстицај сопственој бризи за пензију, али не би представљао претерано оптерећење за буџет.

Код захтева да држава рекламира, односно информише грађане о приватном пензијском осигурању немам дилема: мислим да је то посао саме пензијске индустрије и да не би било фер да га препуштају држави на терет пореских обвезника. У другим земљама, од Чилеа надаље, пензијски фондови су потрошили велике паре на рекламу, то јест информисање. Тако и треба да буде, јер се ради о њиховом послу.

И за крај, питање инвестиционе регулативе приватних фондова врло је шкакљиво, чак и ако занемаримо проблеме неразвијеног тржишта капитала и великог мањка финансијских инструмената. Држава њоме обично жели да постигне два циља: да смањи ризичност портфеља фонда (ограничавајући пласмане у акције) и да усмери капитал на домаће тржиште капитала уместо на инострано. Наравно, тиме се смањују потенцијални приноси (форсирањем обвезница) и повећава ризик (спречавањем улагања у иностранству), што обично квари перформансе фондова. Како би се рекло: пут у пакао и овде је поплочан добрим намерама.

Али, ни оне нису увек добре пошто држава под фирмом бриге за пензијске фондове често (па и у Србији) намеће улагања у сопствене обвезнице, што јој помаже у време дефицита и чак подстиче на његово стварање. Да би то спречио, законодавац је у Ирској забранио државном инвестиционом пензијском фонду улагања у домаће државне обвезнице.

Да се ради о класичном инвестирању или да је српска пензијска и финансијска индустрија развијена (зрела), вероватно бих препоручио либералан приступ – без регулације пласмана – али се овде ради о дугорочним улагањима за мирну старост у оквиру младих пензијских фондова, па је изванредан утицај државе добро дошао.

ИМА ЛИ НЕКОГ ОЗБИЉНОГ

Политика 2008
10. децембар

У економији нам, некако, не иде од руке – ем светска економска криза, ем нам буџет премали, ем нам инфлација повисока, ем нам странци стално праве проблеме с великим развојним пројектима који би, јелда, требало да преобразе Србију.

Погледајмо посао с Фијатом. Ништа се не дешава – Италијани ћуте, наши се праве као да је све у реду, а није. У светској аутомобилској индустрији влада криза, производња страховито опада, као и продаја. Нестају инвестиције, затварају се фабрике. Фијат, додуше, није сасвим одустао од подизања фабрике малецких аутомобила, али, како јавља Ројтерс, не зна ни где би је лоцирао: у Италији, Пољској или Србији.

Разумем Фијат, али не разумем нашу владу која забија главу у песак и наставља као да посао нормално тече: инвестира у инфраструктуру ради нове фабрике и слично. Чини ми се као да се потрошњом тих државних пара намерно одржава илузија да је све у реду. Нико не сме да каже да је цар го, ваљда да би се одложио медијски проблем и да народ не би помислио (или схватио) да је цела прича била предизборни маркетинг.

Или концесија за пут. Већ месецима је очигледно да је посао пропао, и то због неспособности концесионара да га исфинансира. Али, занимљиво је да кривац (концесионар) стално протурта у јавност своје захтеве према Републици Србији за одштету, што бих још могао да разумем (ако прође, прође), али оно што далеко мање разумем јесте то да нико из Владе Србије не одговара оштро и не каже да је концесионар крив, да ће му се одузети оних десет милиона евра залог и да је Србија спремна за арбитражу. Уместо тога повремено дође неки помирителски министарски глас који каже да треба да се лепо разиђемо, без суда и свађе.

Посматрачу остаје да се запита да ли се ту ради о уобичајеној збуњености оних који нас воде или је неко нешто обећао Аустријанцима, па сада не зна како да исплива из неугодног положаја.

Сличног пацераја има и код руског аранжмана. Руси хоће да одмах купе НИС, а да не преузму чврсту обавезу код гасовода. Наша влада инсистира на целини посла, ваљда зато што је толико медијски наглашавала важност гасовода за живот Србије да сада не може да прихвати неуспех. Али, Руси су, изгледа ми, у праву. Суштински – јер цео посао са Јужним током није завршен пошто нису чврсто договорили све аспекте с другим транзитним земљама (преговори с Румунијом тек почињу), па би да сачекају са уговором, ако га икада потпишу. А цена пројекта није мала – 13 милијарди долара – у ово време великог пада цена нафте. Формално – јер је споразум о продаји НИС-а закључен с роком од 31. децембра 2008. године, док споразум о гасном аранжману нема рок реализације. Ово последње омогућава Русима да се извуку од обавезе. Сад, да л' су Руси још ономад надиграли овдашње министре ил' су ови, опет због мало медијске славе пристали на лоше споразуме па се сада муче с њима – остаје да се види.

Забавна је и медијска халабука поводом аранжмана. СПС-ов велики директор Србијагаса не прави разлику између уговора и меморандума (споразума), министар за енергетику признаје да не зна све детаље и упућује на колегу, лобисти међу аналитичарима пуцају из свих оружја мада се у ствар нимало не разумеју... Свако има неки свој мали интерес, док интересе Србије као да нико не брани.

После свега, остаје горак укус. Србија никако да реализује велике инфраструктурне и развојне пројекте. Увек нешто недостаје, увек је неко други крив. А понашање овдашњих фактора не улива оптимизам. Превише пажње посвећује се медијском аспекту ствари (колико су само причали и сликали се, све брињући о светлој будућности), док међународни уговор ретко ко у влади уме да прочита. Има ли неког озбиљног?

МАЛИ ЕКОНОМСКИ ПРОГРАМ

Политика 2008
17. децембар

Да је ситуација тешка – тешка је. Али, она нам даје прилику, чак нас присиљава да свој економски модел поставимо на здраве темеље. Јер, доскора је Србија можда и могла да се помало олако односи према економској активности, али сада више не сме да не би доживела колапс. Криза је ту и треба се уразумити.

1. Почећу с најважнијом мером из области изборног система. Залажем се за замену пропорционалног већинским системом. Само он може донети Србији смањење броја странака и стабилну владу, уместо садашњих коалиционих, састављених од великог броја малецких партија које стално уцењују партнере и владама скраћују век. Сада очигледно није могућа озбиљна, дугорочна политика. Евентуалне слабости већинског система тренутно су мање важне од ове врлине. Нови изборни систем могао би да донесе резултате већ за неколико месеци, са евентуалним новим изборима.

2. У Србији је потрошња превелика с обзиром на малу производњу, па је стога треба смањити. Стално се авансно троше паре из будућности. Прва област је државна потрошња. Ту треба смањити администрацију кроз редукацију броја запослених и успоравање раста њихових плата, али и смањити функције државе (разне субвенције, дотације, гарантни фондови, итд.). Није добро да на себе трошимо новац следећих генерација, а из разлога политичке демагогије.

Затим, Србији није потребно подстицање економске активности кејнзијанским путем, кроз повећање тражње фискалним методима. Јер, овде није проблем мањак тражње, већ претерана потрошња. Треба се држати класичних концепата економије понуде.

3. Други канал превелике потрошње јесте задуживање у иностранству. Једноставно, динар је прецењен што вештачки

повећава куповну моћ грађана и српских фирми, а на рачун прилива капитала из иностранства и задуживања. Знам да је политичарима, укључујући и гувернере, драго да помогну народу у повећању стандарда, али то није здрава политика. Потребно је знатно смањити курс динара и тако укинути вештачку јефтиноћу. Скорашњи пад курса био је добра прилика, али ју је Народна банка Србије ликвидирала.

Повољна последица промене курса било би повећање производње и извоза, као и обезбеђење девизног прилива који би заменио прилив капитала који сада пресушује. Одржање високе потрошње у Србији на основу превисоког курса динара и високог прилива страног капитала више није могуће. Уколико се овако настави, прети финансијски крах због потрошених девизних резерви и колапса динара.

4. Потребно је променити и политику девизних резерви. Сада се оне граде високим каматним стопама Народне банке Србије (17,75 одсто), што привлачи страни краткорочни капитал. Далеко је здравије стварати девизне резерве зарадом од извоза робе и услуга, што би требало да се догоди по корекцији курса.

5. Требало би да Народна банка Србије престане с триковима којима за тренутак повећава понуду девиза и брани курс динара. Први је обавезна замена девиза динарима у девизним резервама, па тако сада динари представљају знатан део обавезне девизне резерве банака код Народне банке, што је помало комично. Друго, требало би да престане с манипулацијом девизног тржишта (тзв. фиксинг) и пусти да се курс формира слободно, а онда да га брани, ако треба и када треба, девизним резервама. Треће, да снизи обавезну резерву банака што би повољно утицало на ниво кредитирања и водило смањењу каматних стопа.

6. У време кризе смањују се инфлациони притисци: један пример је пад цена нафте. Стога би у Србији монетарна политика могла бити мање рестриктивна, и то у делу с каматним стопама. Сада су оне високе како би се очувала финансијска стабилност. А то је лоше јер кочи економску активност. Док централне банке у свету снижавају каматне стопе на 1–2 одсто, код нас је референтна стопа од 17,75 одсто. Иако наша економија није толико кредитно зависна као неке друге, ипак нема сумње да високе камате коче производњу.

Када би курс динара штитио спољну позицију земље, како предлажем, тада би каматне стопе могле бити знатно ниже и повољније за раст економске активности.

Овакав или сличан економски план за суочавање с кризом предложиће практично сваки економиста. Нема ту никакве мистерије, осим за оне који кроје економску политику Србије. Њих, изгледа, покрећу неке друге идеје.

Комедија са општим колективним уговором и даље траје. Започета је у пролеће 2008. године када је, уз велике таламбасе, потписан Општи колективни уговор између такозваних репрезентативних синдиката и организације послодаваца, а уз асистенцију Владе Србије, којим су битно повећана финансијска и друга права запослених. Већ би се овде уговор могао критиковати као преамбициозан, али то нећемо учинити пошто свако има право да у своје име, односно у име својих чланова, уговори решења каква жели. А последице ће сносити само потписници.

Главни скеч настаје у новембру када министар Љајић, потпуно неоптерећен размишљањем о вероватним последицама, потписује одлуку о проширењу овог уговора и на оне који ка иницијално нису потписали. На то по Закону о раду има право, али, свакако, не треба користити свако глупо законско решење.

Тим потписом Љајић је начинио неколико тешких фаулова. Прво, ликвидирао је добровољност колективног преговарања, што је његова основна и нужна одлика. Друго, поиграо се с макроекономским величинама како какав бог, па је једним потезом пера повећао трошкове рада целе привреде за 20 одсто. (Мало ли је, а има још.) Треће, прихвата као репрезентативног послодавца Унију послодаваца, која окупља једну групу малих привредника и никога од купнијих, па свакако није суштински репрезентативна за привреду Србије. Четврто, предвиђено је да слабо стојеће фирме не буду у обавези да исплаћују уговорено, што је крајње неправедно: они који имају најмању плату биће заобиђени.

Пето, ово решење погодиће ионако пренапрегнуте државне буџете, јер и јавна предузећа и државна управа потпадају под Општи колективни уговор. И шесто, Љајићево решење деловало је као начин да се превари ММФ, коме је само пар дана раније Србија обећала да ће платити у јавном сектору бити замрзнуте.

Касније реакције су показале да су министар Љајић и некаква радна група ово учинили самостално, без потребних консултација, а очигледно у најбољој намери да се помогне нападеном народу у предвечерје доласеће кризе. Шта је ту лоше ако се запосленима повећа зарада за 20 одсто, вероватно се питао Љајић.

Забаван је, али и скандалозан, разлог због ког је Унија послодаваца била за проширење важења. Наиме, они су приметили да им се смањује чланство стога што чланови-предузетници не желе да за њих важи Општи колективни уговор, а најједноставнији начин да га избегну јесте излазак из Уније пошто је уговор важио само за њене чланове. А како би решили овај проблем, паметњаци из руководства Уније подржали су проширење на целу привреду (тада излазак из Уније нема смисла) не размишљајући о осталим последицама.

Само неколико дана по потписивању неко је у Влади схватио о каквој се грандиозној брљотину ради. Вероватно их је највише забринуло повећано оптерећење буџета и реакција ММФ-а, па је кренула контраакција. Влада је сама изјавила да у овој економској ситуацији није добро повећавати оптерећење зарада и подстакла Унију послодаваца да потврди то исто. Заказан је нови састанак Социјално-економског савета да се три стране договоре шта ће даље.

Тренутно је у току препуцавање ко је крив и шта да се ради. Нема сумње да су синдикати у праву, а Влада у криву. Јер, Љајић је потписао, и тај потпис још важи и обавезује све. Једини прави начин јесте да га он или Влада формално повуку, односно пониште. Очигледно је да Влади то не одговара медијски, али то нас остале не занима. Овакво брљање, односно покушај да се на неформалан начин ликвидира једна на закону заснована одлука само говори о степену поштовања закона у самој Влади.

Основни проблем са целом идејом колективног преговарања у овом тренутку представља неизвесност о будућим економским кретањима у Србији, то јест, не зна се ни оквирно каква ће ситуација током ове године бити, па самим тим није могуће да синдикати и послодавци на добар начин преговарају. Ово није време за колективно преговарање већ за суочавање с вероватном кризом и борбом за преживљавање бизниса и радних места.

ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈУ ВЛАДЕ

Политика 2009
14. јануар

У последње време се доста говори о променама владе: како о новим коалицијама, тако и о реконструкцији садашње. Приче о новим коалицијама потпирује незадовољство многих, а посебно ДС-а, понашањем шефа Г17, док се о реконструкцији владе говори из различитих разлога. И ја бих да наведем један.

Мислим да је потребно реконструисати владу како би се већи број некомпетентних министара заменио компетентнијим. Уколико у срећним временима, када ствари иду добро саме од себе, и није од пресудног значаја ко седи у влади, сада је другачије: Србија се суочава са опасном кризом, а на одговорним местима седе многи недорасли људи.

Покушаћу да, укратко, докажем ово тврђење. Уверавали су да је светска криза баш развојна шанса Србије, док нам индустријска производња опада од јула 2008, а спољнотрговински дефицит расте ли, расте. Буџет им суштински саставља Међународни монетарни фонд. Може ли неко мирна срца рећи да су вешто водили акције око нафтно-гасног аранжмана, концесија и коридора, Фијата? Шта би с хиљаду евра бесплатних акција? Да ли су завршили приватизацију како налаже закон, или се и даље муче? Шта би са резервоаром гаса у Банатском Двору, то јест, зашто немамо резерве ни за седам дана већ морамо да просјачимо по комшилуку? Нећкали су се с повећањем гаранције депозита, па је из банака подигнуто за Србију великих милијарду евра. Потписали су бесмислено проширење колективног уговора, па се пар дана касније предомислили. Толико причају о укључењу у Европу, а нису припремили техникалије за безвизни режим, па само одлажу ли, одлажу. Нешто нема ни најављеног стендбаја с ММФ-ом. А кредитни рејтинг наших државних обвезница, та најбоља мера мишљења светског бизниса о једној земљи, већ је подуже ББ-а, то јест, тек нешто изнад ђубрета, и тако даље, и тако даље.

Хајде да обрнемо ствар: да ли је економско-социјални део Владе (у најширем смислу) направио неки добар, вешт, паметан потез, нешто што би нас пријатно изненадило, нешто што би поправило позицију Србије? Не бих рекао.

За овакво стање састава Владе видим неке разлоге. Први припада познатој слабости демократије, посебно у мање зрелим земљама, где се до власти најлакше долази паметним маркетингом, док се стварне вредности тешко уочавају. Тако рекламно вешти људи долазе на власт, па било преко својих малих странака, било као стварно или наводно популарни појединци.

Други разлог је коалициони карактер наших влада. Ту већински партнер тешко да може да утиче на састав људи из мањих странака. Они се једва договоре о подели броја министарских и других важних места на странке, па им не пада на памет да се свађају и око избора људи који ће их попунити.

Трећи разлог је потреба шефа странке да награди вредне активисте и постави лојалне сараднике на важна места. Ту често важи следећа, грубо представљена логика: ко залепи више плаката тај ће добити боље место, па тако имамо ministre који су вешти само с плакатима. А и како да не поставите лојалне људе у које имате поверења? Зар ризиковати са слабо познатима, који вам сутра могу окренути леђа? И тако... ДС је опет послао слабу екипу у Владу, а није могао да утиче на састав осталих тимова.

И поред свих наведених разлога имамо право да тражимо реконструкцију Владе и укључење способнијих људи. Ипак ово време тражи елементарну државничку мудрост, која, надам се, постоји.

У последње време динар прилично брзо губи на вредности и данас (среда) курс је достигао 96 динара за евро. Таква динамика асоцира, бар оне с дужим памћењем, на нека стара времена када је инфлација била висока, динар слаб, а Народна банка немоћна. Сада, додуше, узрок није дилетантска политика гувернера из Милошевићевог времена, већ, пре свега, разбуктавање кризе у Србији и око ње, али не само то.

Нема сумње да се иза ових тенденција не крију шпекулативни или само психолошки разлози, већ да се ради о дубоком поремећају понуде и тражње девиза, односно да понуда битно заостаје за тражњом.

Пресахнуо је основни чинилац ранијег јаког курса динара – прилив страног капитала. Нема више знатнијих страних производних инвестиција, прилива новца из страних банака у њихове кћерке у Србији ради проширења кредитирања, као ни капитала страних портфолио инвеститора. Изостанак прилива већ оставља на сувом девизно тржиште.

Што је још горе, повлаче се они који могу, као портфолио инвеститори (продају акције на берзи) или финансијски инвеститори (повлаче паре из репо операција Народне банке). А њихов одлазак још повећава тражњу на девизном тржишту, јер ту мењују динаре за евре како би ове друге однели у свет.

Други чинилац је платни биланс земље. Он доживљава врло неповољне промене: док је у првих 11 месеци 2007. био позитиван за 1,3 милијарде долара, 2008. је негативан за 1,4 милијарде долара. А и спољна трговина доживљава колапс: извоз је опао са 1.143 милиона долара у јулу на 687 у новембру 2008, док су за увоз те бројке 2.371 и 1.407 милиона. Што је најзабавније, очигледно је да је овај радикални пад размене са светом праћен извесним побољшањем трговинског биланса и његовим доприносом уравнотежењу курса динара. Боље да није.

Србија и даље има приличне девизне резерве и изгледа као да би могла да брани сваки курс који пожели. Али, то није тако. Те девизне резерве имају важну резервну улогу и на више других страна, као на пример код финансирања платнобиланских дебаланса (или само увоза), код осигурања банкарских депозита, као извор за сервисирање државних дугова и тако даље. Другим речима, могућност да се оне користе као средство за одбрану динара је прилично ограничена.

Врло је неповољно то што се у свест грађана и пословних људи увлачи очекивање да ће у и будућности динар наставити да пада, па стога оба сектора почињу да све вишкове динара конвертују у девизе, док истовремено смањују њихову продају. На тај начин се дебаланс на девизном тржишту продубљује и подстиче даљи пад курса. Штавише, то евентуално бежање из динара у девизе може довести до колапса курса, односно до већег пада него што би фундаменти захтевали. Тако је било у Мађарској.

А шта ради Народна банка? Све до касне јесени водила је политику јаког динара, толико омиљену од стране свих гувернера. Потом је, почетком децембра, накратко попустила дизгине и динар је нагло пао, да би убрзо направила нови заокрет и комбинацијом административних мера и одбране курса довела до његовог опоравка.

А онда је дошао Међународни монетарни фонд и учинио оно што је прижељкивао годинама: натерао је Народну банку, кроз услове стендбаја, на режим флексибилнијег курса. Прецизније, остао је режим руковођеног флексибилног курса, али је постављена граница одбране, изражена девизним стоком (5,1 милијарда евра НФА) који се не сме начети. Тиме је Народна банке присиљена да пажљиво и само у прекој потреби користи девизне резерве за одбрану курса. Резултат овог договора с ММФ-ом је већ ту: ових дана динар брзо губи вредност. Народна банка Србије и даље интервенише, али умерено и само успоравајући пад.

Њена срећна времена су прошла. Гувернер већ тражи девизе наоколо, потпуно свестан да је 400 милиона долара од стендбаја сасвим недовољно. Девизна криза је пред вратима.

С појавом и продубљивањем кризе код нас догодило се нешто само наоко неочекивано: истинољубивост потпуно нестаје из политичког живота, а маркетиншке акције добијају гротескне облике, посебно у круговима владе. Што је и природно, пошто би неко могао, не дај боже, да помисли да су они нешто криви.

Ево, још увек немамо признање из министарских кругова да је Србија у кризи, већ се говори о опасности од кризе и намери да се спречи њена појава на овим просторима. А то што је од летос индустријска производња смањена за једну осмину, извоз чак за две петине, увоз за једну трећину, што је платни биланс радикално погоршан (из плуса прешао у минус) ником ништа, као да живимо у најбољем од свих светова. Захваљујући мудрој влади.

Слично томе, када Млађан Динкић оде у Торино да и званично чује како од уговореног посла с Фијатом, бар за дуже време, нема ништа, а он то по повратку и не помене већ саопшти како је договорен нови посао с тим истим Фијатом – мање обавештени стичу утисак да је то био успешан пут. А посао с Пунтом је, знамо, и мали и такође несигуран. То је та политичка тежња, па и вештина да се пораз представи као победа, односно неуспех као успех. Наравно, пажљивији посматрачи тачно знају о чему се ради, али Динкића и остале Динкиће не занима мишљење озбиљних људи, већ бирачке масе. Може и мањина, али да је довољно бројна и довољно наивна.

Или, када Божидар Ђелић сугестивно представи свој наступ у Давосу као да је одлично говорио пред политичком и пословном светском елитом, а не, као што је истина, на једној мало важној сесији од стотинак, колико их је укупно било на Светском економском форуму.

Највећи бисер ипак је прича с фискалним стимулативним пакетом. Тврди се како држава обезбеђује 122 милијарде динара, што је ноторна неистина. Држава је спремила само осам

милијарди, а остатак би, као, требало да дају домаће и стране банке. Али, домаће банке немају ниједан разлог да повећају обим кредитирања, пошто се за њих овим мерама ништа не мења: ни каматна стопа, ни остали услови кредитирања. Дакле, оне ће наставити као и до сада и неће повећати масу кредита. А стране банке ће можда одобрити кредитирање малих и средњих предузећа, а можда и неће, али то с фискалним стимулансом овдашње владе нема никакве везе. Пакет уопште не постоји. Просто, то је стара Динкићева тактика обмањивања јавности коју је сада прихватила и Влада Србије.

Добро, не треба бити моралиста већ разумети потребу политичара да се представе у што бољем светлу. Њихов животни циљ није и не треба да буде потрага за истином, већ стицање и одржање политичке моћи и положаја. Не посежу они за таквим средствима из задовољства, већ што их је мука натерала. А мука је што немају никаквих пристојних резултата, што нема добрих вести, већ само лоших, па је потребно улепшати стварност преко уобичајене мере.

Али, с друге стране, то играње са истином требало би да има својих граница: надувавање ствари до одређене мере може се схватити, али претеривање, као са овим фискалним стимулансом, већ прелази све границе. Јер, демократија има смисла само уколико гласачи знају, макар отприлике, ко шта нуди и ко је какав. Уколико не знају, тада ће на власт долазити вешти манипулатори и демагози, али и обични пробисвети, а то онда није добро за народ и државу. Просто, једна од претпоставки идеје да је демократија добар политички систем јесте, најблаже формулисано, да је потребно да извесна количина тачних информација долази до главнине бирачког тела како би могли паметно да одлуче. На жалост, изгледа да је код нас та претпоставка спорна.

Будимо ипак реални: једина озбиљна граница за политичаре јесте евентуална осуда јавног мњења и следствени губитак гласова на изборима. Другим речима, политичари ће лагати само онолико колико им толерише бирачко тело. А код нас је то пуно. Додуше, ни на Западу није много мање, па лондонски *Економист* има један кратак и ефектан аксиом: политичари лажу.

Од почетка ове кризе, од септембра прошле године, не мања гласова који тврде да она није резултат конјунктурних кретања или тако неког ефемерног узрока, већ да је системска, озбиљна, то јест, да је последица архитектуре постојећег производно-финансијско-политичког модела. Док су једни грдили сам капитализам, други су кривцем сматрали његову либералну варијанту. Тако је француски председник Саркози проповедао: „са саморегулацијом је свршено. Са лесе-фером је свршено. Са идејом о свемогућем тржишту које је увек у праву је свршено“. А Фукујама који је некада прокламовао крај историје, сада је само прогласио „крај САД а. д.“.

Од тада је прошло пола године. Криза се озбиљно продубљује, а добрих идеја или концепата за реформу капитализма или замену његове либералне верзије нема на видикоу. Политичари, како и доликује, и даље изговарају велике речи без јасног садржаја, па тако Саркози предлаже „преуређење капитализма“, а Меркелова светску економску владу, паралелну Савету безбедности.

Слично томе, у интелектуалном свету, а посебно међу економистима, нема ничег епохалног. Многи су очекивали од Штиглица и Кругмана, као оштрих критичара, да понуде неку нову, можда левичарску концепцију, али су обојица остали унутар бранше и предлажу техничке измене.

На светском плану је састанак Г7 у Риму био прилика да се изнесе глобални план. Најважнији закључак је да се не сме дозволити оно што је продубило и продужило Велику кризу – протекционизам – то јест, рат свих против свих уз затварање и гушење светске трговине. О реформама је речено само да ће Г7 радити на „регулаторним реформама, укључујући ограничавање процикличности, обим регулације, компензациону праксу и менаџмент ризика“. Тешко је ту назрети Саркозијево „преуређење капитализма“.

Добро, ако састанак Г7 није био историјски, можда ће бити априлски скуп Г20, кога чине Г7 и веће земље у развоју. Радна група има задатак да припреми предлоге, а најозбиљнији, онај реформски део најављује „јачање међународних стандарда у областима рачуноводства и транспарентности, пруденцијалног надзора и менаџмента ризика“, као и давање препорука за „гушење цикличних сила у финансијском систему“ и решавање питања из области „обима и конзистентности регулаторних режима“. Бојим се да ни овај састанак неће бити историјски.

Уопште, изгледа да нико не зна шта да се ради с капитализмом, неки зато што немају идеја, а неки стога што верују да је ово само мали инцидент на добром путу. Чини ми се да међу политичарима има и једних и других, док међу економистима доминирају ови други.

Чак ни социјалдемократе немају предлоге. Енглески су на власти, а Гордон Браун, и поред реформске реторике, не излази с планом; немачки су у сенци Меркелове, а француски поцепани у борби за власт у странци.

Европљани, све и када би имали идеје, не би били у стању да се договоре. Стога је од пресудне важности Обама. Месецима је чекан његов долазак на власт, али се ни тада ништа није догодило. Бацио се на фискални стимуланс, а потпуно заземарио дугорочна, реформска питања. Можда није имао времена? Али, Франклин Рузвелт није 1933. чекао ни часа да по инаугурацији пређе у акцију: не само да се бавио текућом економском политиком, већ је одмах почео да Конгресу подноси предлоге великог броја закона, усмерених на реформе разних врста. И, изгледа, Обама или нема идеја или верује да је постојећи систем у основи добар, а да за мање поправке има времена по савладавању кризе. Вероватно ово друго.

И тако, изгледа да нико не припрема озбиљну реформу капитализма и да нема озбиљне алтернативе овом систему.

ЕКОНОМСКЕ ФУНКЦИЈЕ ВОЈВОДИНЕ

Политика 2009
25. фебруар

Фуртутма око статута Војводине се захуктава, и политичка и стручна, па да и ја дам свој допринос код економских и сродних тема у предлогу Скупштине Војводине.

Немам намеру да упаднем у грешку у коју су упали многи критичари, а посебно из ДСС-а, који су установили да предлог Статута садржи бројна решења која нису у складу с важећим законодавством и једноставно га изгрдили и отписали. То је, очигледно, приступ правника-цепидлаке, а грешка се састоји у томе што је законодавство могуће сразмерно лако кориговати, на пример доношењем једног закона о надлежностима покрајине, и тако усагласити Статут и законодавство, и одбити приговоре. А тако ће власт и урадити.

Таквој критици припада и указивање да Статут не би био у складу с важећим законодавством у области пореза и наплате пореза. То је тачно, али ће свакако бити донето ново решење о подели изворних прохода, па ће и Војводина добити (нешто или много?) више него до сада. Слично томе, када локалне власти сада имају право на наплату сопствених изворних прихода, није лако не дати то право и овој покрајини. Наравно, питање је да ли је оваква разградња републичке пореске администрације добра ствар – ја мислим да је глупа и да ту сада преовладавају чисти политички мотиви над логиком елементарне пореске ефикасности.

Видљив је труд аутора предлога да, с једне стране, одељак о надлежностима Војводине изгледа што богатије и да, с оне друге, ипак не изађу из уставног оквира, а не много ни из постојећег законодавства Републике Србије.

Тако се тврди да је АП Војводина „одговорна за сопствени одрживи економски, научни, образовни, културни и туристички развој, као целине“, као да Војводина није део Србије и као да Република Србија није одговорна за њен развој. Или се каже да покрајина „учествује у одлучивању о коришћењу природних

богатстава и минералних сировина на свом подручју и стара се о њиховом унапређивању и коришћењу”, а овде се ради о класичним државним, то јест републичким надлежностима. Још се каже и да покрајина „унапређује стање у пензијском осигурању, запошљавању, борачкој и инвалидској заштити, социјалној заштити породице, деце, омладине и старих”, као да у свим овим областима републичка надлежност неће бити искључива или доминантна, а хоће.

Из ових примера се, надам се, бар назире да је предлог Статута Војводине више политичко-декларативни него правни акт, који мутним и, у основи, неправним формулацијама више скрива него што открива, другим речима, који не решава питања којима се бави него их, можда, оставља за будућност. Јер, очигледан је напор да се начини текст који би могао задовољити и окореле аутономаше и заговорнике јединствене Србије, а по цену одређености и квалитета текста. Шта уопште значе појмови „одговорност”, „унапређивање”, „старање”, „учествовање у одлучивању” и други њима слични?

Ако је текст мутно-компромисан, питање је кога писац жели жедног да преведе преко воде. Остаје нејасно да ли се ради о блефирању аутономаша да ће надлежности Војводине огромно порастати или о стварној намери да се фактичким, неправним путем преотму надлежности републике. Исход ћемо видети у следећем чину, а то, свакако, може пуно да кошта.

Предлогом Статута предвиђена је могућност да АП Војводина може да својим актом регулише материју која припада републичком законодавству, а коју република није регулисала. Ово је свакако неуставно, јер би тиме покрајина ушла у сферу републичких надлежности. Ово је истовремено и лоше, јер неке ствари република можда није намерно регулисала, јер их ни не треба прописати. Узмимо за пример закон о контроли цена који уопште не треба да постоји, а по предложеном решењу, Војводина би га могла усвојити пошто га Србија нема.

Предлогом Статута предвиђено је стварање Развојне банка Војводине, што је стара етатистичка идеја Чанка и екипе. Не могу они да прихвате либерални концепт приватног банкарства, већ би се вратили у ону милу 1974. када је покрајинска власт држала покрајинске паре и беспримерно их уништавала .

Предлог Статута Војводине поседује озбиљне слабости. Оне су веће у другим областима него у економској, али ваља истаћи да и овде постоје.

Да Србија већ годинама далеко више троши него што ствара већ и врапци знају. Да би у време кризе требало стегнути каиш ваљда није потребно доказивати. Али, нашим економским властима тако нешто уопште не пада на памет. Овде је главна девиза *ни корака назад с њлашама и њензијама*, а ни с трошењем у целини! На то се добијају рејтинг поени.

Али како то извести? Прилив приватног капитала из иностранства је пресахнуо, као и банкарског и инвестиционог, али и оног од приватизације. Штавише, ток је кренуо у супротном правцу. Има ли чаробног штапића? Има! Треба се, мисле они у Влади, и надаље и што више задуживати у иностранству и тако терет кризе пребацити на будућност. То му дође као цврчак који хоће да ужива у садашњости, па се не брине за зиму.

Где наћи паре? Једину шансу представљају међународне организације. То су ММФ и ЕУ. И почели смо да њихове представнике вучемо за руке. То што и неки други кукају заједно с нама није добро оправдање. Ангела Меркел тврда срца беше па рече да регионални пакет помоћи нема шансе, већ појединачно, ако се процени да је оправдано. Ух, то није изгледна ствар.

Остаје ММФ, тај омражени финансијски крвник, као могуће избављење. А важи правило да је ММФ најпотребнији земљама које су најлошије вођене. И српској влади је лакше да преклиње ММФ за паре него да сама учини нешто озбиљно на уређењу земље – од смањења потрошње, преко уређења пореске администрације до владавине закона. И тако, већ годинама се води иста јефтина политика, политика олаког задуживања као замена за озбиљне реформе. Србија је постала просјак који стално мољака наоколо ММФ, Светску банку, Европску унију... и још сада постоји наоко јак разлог економске кризе у свету. Тај паразитски манир не само да земљи не служи на част, већ је опасан јер одбацује продуктивне стратегије и заговара искључиви

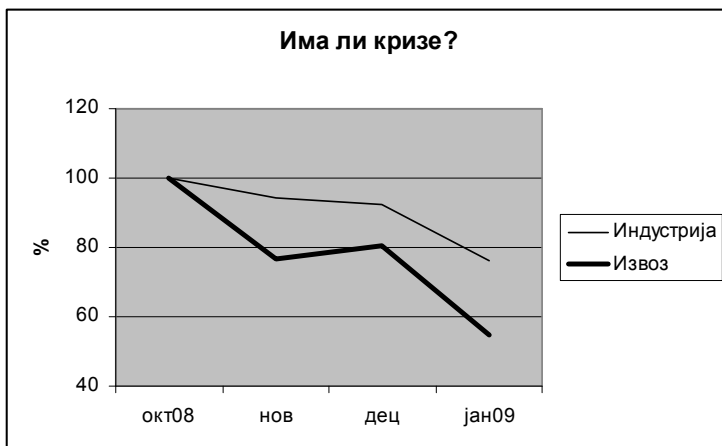
ослонац на милостињу. А, да не помињем колико слаби спољнополитичку позицију земље.

Алави министри ипак ће остати празних руку, јер ће новац од ММФ-а покупити Јелашић. Таква су правила: ММФ ће евентуално уложити за одбрану динара, али не и за буџет.

Остаје забавно питање: да ли ће ММФ дозволити већи буџетски дефицит, како прижељкује Влада, или ће тражити његово смањење, како ММФ увек ради и као што је зимус урадио са Србијом. Једини разлог за напуштање деценијске оријентације ММФ-а на фискално стезање могла би бити процена да је и Србији потребна фискална експанзија ради одржања економске активности, мада се ја на ту опцију не бих кладио.

И онда долази велико финале, по плану паметнијих глава у Влади: с печатом ММФ-а одлази се на благајну ЕУ, која, осећајући кривицу због своје политике према Србији, вади паре и даје подршку српском буџету. Меркелова потписује. Цврчак је опет преживео зиму. Просјачење се исплатило. Хепиенд.

Једина стварна корист од целог пројекта, уколико успе, јесте то што би ММФ начинио пакет услова које би Србија морала да задовољи, а који би обухватили разне реформске захтеве за променама структурног и економскополитичког типа. Тужно је да страни финансијски полицајац мора да тера Владу Србије да учини нешто добро за своју земљу.

Следећи графикон посвећујем Млађану Динкићу, који још није признао да је земља у рецесији, а камоли у кризи, те стално говори о њеном избегавању ресцесије.

Од октобра 2008. до јануара 2009. индустријска производња смањена је готово за четвртину, а извоз готово за половину. Како ли се, по Динкићу, зове ово стање? Стагнација, економски раст? А да није, ипак, криза?

Министар за социјална питања Расим Љајић изнео је идеју о скраћењу радног времена са 40 на 32 сата недељно. Све остало је још обавијено велом тајне, ако се уопште нешто зна: ко, како, колико, одакле паре и тако даље. Редови који следе имају смисла само уколико је намера да се на плану радног времена нешто озбиљно учини стварна, а не уобичајен рекламни трик ради телевизијских камера.

Да овакво решење не може важити за све фирме очевидно је само по себи. Било би то самоубиство Србије да се свима пропише краћа радна недеља. Многим фирмама смањење радног времена не треба ни у овим кризним временима.

Пошто би, дакле, скраћење могло да се примени само у неким фирмама, онда оно мора бити добровољно. На то је Љајића одмах подсетио Милојко Арсић, премијеров саветник. И заиста, правити списак угрожених фирми које морају да пређу на скраћену недељу био би несавладив посао и за бољу владу него што је ова, а и не би имао економског смисла. Да не помињемо мувања.

Стога влада само може дати препоруку фирмама да скрате радну недељу. Али, питање је чему уопште цела прича када то фирме и сада могу да учине. То право даје им члан 51. Закона о раду који предвиђа непуно радно време. И заиста, нико не би имао ништа против уколико фирме скрате радно време, како је то већ учинио УС Стил притиснут смањеном извозном тражњом.

Нема сумње да доста фирми, под притиском пада тражње и смањења производње, почиње да размишља о смањењу свих трошкова, па и трошкова радне снаге. Најрадикалније решење је отпуштање радника, мада му фирме нису склоне све док верују да ће се криза расплести у догледној будућности, па да не изгубе већ обучене и уходане раднике. Али, на дужи рок је све у игри.

Уколико би систем био заснован на добровољности, препорука Владе о скраћењу радног времена може имати смисла само

ако би нечим опипљивијим подстакла предузећа да не отпуштају раднике, већ да их пребаце на скраћени радни дан. Сама препорука није довољна, а опипљивост може да буде само новчана и да означава буџетску субвенцију за плате радника. Све остало је причам ти причу.

Значи, лепо замишљен систем ишао би овако: с предузећима која би због кризе хтела да отпусте раднике постигне се договор да се уместо прекида радног односа запослени пребаце на скраћену радну недељу, с тим да држава покрије део плате или целу плату за то укинута радно време. И сви задовољни.

Постоји само неколико проблема. Први гласи: а зашто фиксно на 32 сата? Некима би одговарало више, а некима мање, па нема смисла фиксирати на неку вредност која већини неће одговарати. На пример, у фирми у којој би требало преполовити производњу скраћење на 32 сата није довољно.

Други проблем је буџетски. Нити је републичким буџетом предвиђено суфинансирање плата у угроженим фирмама, нити се види где би се нашле многе милијарде динара за то. А свима и свугде треба пара и буџет је пренапрегнут, док приходи увелико опадају.

Трећи је пак оперативан: верујем да би се толико варало да би систем био брзо напуштен. Наиме, одмах би се већина фирми пријавила за програм, јер би им субвенције добро дошле, а после би гледале како да се извуку. Или би заиста скратиле радну недељу, али повећале интензитет рада уз бонусе радницима, или би имале лажну евиденцију и наду да их неће открити, или би подмићивале, редом, кога треба.

У причу су се одмах укључили и синдикати и Унија послодаваца, и брзо и лако сложили да држава треба да плати цех. Наиме, синдикати не прихватају смањење плата запослених, а послодавци не прихватају да исплаћују плате радника за укинута радно време. Истовремено, једни имају пуно разумевање за друге и виде једини излаз у државним субвенцијама. Дакле, да порески обвезници, иначе врло богати, одреше кесу и доплате колико треба преко државног буџета.

А да пребацимо терет финансирања на ММФ? Разумеће, људи смо.

НИШТА ОД ПРЕУРЕЂЕЊА КАПИТАЛИЗМА

Политика 2009
8. април

Од разбуктавања ове економско-финансијске кризе, то јест од прошле године, бројни су гласови који у њој не виде пролазни проблем у функционисању једног у основи доброг економског система већ налазе да је владајући политичко-економско-финансијски модел сам генератор кризе. Неки други пак верују да је једна његова варијанта – она либерална, англосаксонска – та која је проузроковала проблеме и да је стога треба ликвидирати.

Гласови о кризи капитализма не долазе само с левице већ и из политичког центра. Европски политичари као да се надмећу ко ће даље добацити. Слушају људи глас народа. Најсликовитији је и овде француски председник Саркози који тврди: „са саморегулацијом је свршено. Са лесе-фером је свршено. Са идејом о свемогућем тржишту које је увек управу је свршено“, па нам је стога преко потребно, како рече, „преуређење капитализма“.

После пола године припрема, дошао је и тај историјски дан: 2. април, Лондон. На састанку Г20 окупила се светска политичка елита да донесе епохални договор о преуређењу света. Пале су велике речи, озареност се видела на лицима присутних, талас наде ширио се светским медијима: свет је спасен! Хајде да видимо како.

Најатрактивнија вест је да ће издвојити 1.100 милијарди долара као фискални стимуланс за кризом захваћене земље, првенствено оне у развоју и Источној Европи. Одмах су се јавили критичари: једни тврде да је сума реално знатно мања, јер је део пара већ раније обећан, део је несигуран, а део виртуелан (штампане паре ММФ-а); други кажу да је то мало, односно да и овде владе касне и дају недовољно; трећи говоре да фискални стимуланси не дају резултате, па се ради о расипању пара.

Али, да се окренемо системским мерама, односно да погледамо шта је договорено на регулационом плану. Пошто је председник Саркози јако задовољан постигнутим, мора да су предложене корените мере на преуређењу капитализма.

Договорено је стварање међународног Одбора за финансијску стабилност, који ће надзирати кретања светских финансија и државама предлагати одговарајуће мере. Такво тело већ одавно постоји, а да нико није приметио корист од њега. Далеко је то од идеје међународног регулатора, за шта се залагала Ангела Меркел.

Друго, сугерисано је да се, по окончању кризе, пропише јачање резерви у капиталу финансијских институција, посебно банака, као заштита од погоршања тржишних околности. То за ово време кризе није потребно, пошто су банке сада толико опрезне при кредитирању колико их ниједан регулатор не би присиљавао. Чак тај превелики опрез сада продубљује кризу.

Треће, договорено је да се већ једном регулишу хец фондови. Ради се о приватним финансијским фирмама које до сада нису биле регулисане стога што окупљају професионалне инвеститоре и не постоји опасност да страдају неуки грађани. Но, многи обожаваоци регулације одавно траже да се и они подвргну државном надзору, па су сада дочекали прилику. Ипак, треба рећи да хец фондови никако нису криви за ову кризу: напротив, они су тешко страдали и свакако су једна од њених главних жртава.

Следећа мера је регулација рејтинг агенција. То су фирме које процењују ризике на финансијским тржиштима и тако покушавају да помогну инвеститорима. Пошто су слабо одрадиле посао са америчким хипотекарним хартијама, па се сматрају (малим) сукривцима за кризу, сада ће да их региструју и наложе им да раде боље.

Пета мера била би промена рачуноводствених стандарда. Наиме, међународни регулатор је претходних година снажно доказивао да је тржишни метод утврђивања вредности имовине једини прихватљив, да би се сада предомислио и предложио нешто друго. Да ли да му сада верујемо, поучени лошим искуством?

То је све. О томе да ли су предложене мере добре може се расправљати, али је очигледно да неће променити свет, нити ће преуредити капитализам. Био је то још један историјски скуп који ће брзо бити заборављен.

ВРАНА ВРАНИ ОЧИ НЕ ВАДИ

Економист 2009
24. април

Ових дана се опет, а поводом нацрта Закона о политичким странкама, покреће питање њиховог финансирања, и то како у пракси – како се која странка финансира, ко је поднео ваљану пријаву и слично – али и око начелних дилема финансирања. Погледајмо ово друго.

Прво питање гласи: чему уопште регулација финансирања? Зашто се не иде либерално и дозволи да финансира ко шта хоће. Одговор: избори су превише важни да би се дозволило да новац пресудно утиче на њихов исход и каснију власт. У економској теорији то се зову екстерни ефекти, као грешка тржишта и разлог за државну интервенцију. Затим, постоји основана претпоставка да би слободно финансирање довело до масовне корупције по систему дај-дам (ја треби леп прилог, ти мени фаворизовање када дођеш на власт).

Друго питање: шта је идеална регулација финансирања? Наравно, таква не постоји, већ се јављају конкурентски концепти. Ипак, уобичајене су следеће технике: (1) обезбеђење знатног дела трошкова из буџета, како би се смањио ефекат разлика у приватном финансирању и обезбедила стартна једнакост; (2) ограничавање приватних прихода кроз прописивање ко може бити донатор (забрана страним лицима, јавним предузећима, синдикатима итд.) и колика може бити индивидуална донација; (3) ограничавање висине расхода на кампању, како укупно тако и неких већих категорија (на рекламе и др.); (4) подношење детаљног извештаја о приходима и расходима и његово јавно објављивање. Наравно, ту се предвиђа и ефикасна контрола извештаја не само као право надзорног органа већ и његова дужност.

Значи, основни концепт је да се спрече богаташи да, у свом интересу, богато финансирају неке странке и тако им створе предност, а да затим то наплате када странка дође на власт. Форсирају се мали прилози, уз транспарентност и контролу.

Како је у Србији? Очајно. Закону о финансирању странака могу се ставити многе ситније примедбе, али је основна идеја на линији поменутих светских искустава. Ту су и јавна средства, и ограничење укупих прихода и индивидуалних донација и слично. Ту је и обавеза подношења извештаја. Али, мали пропусти у Закону омогућили су потпуно изврдавање странака и рушење целе идеје Закона.

Закон, наиме, не прописује неке наоко техничке ситнице: прво, облик извештаја, односно детаљну схему прихода (по донаторима) и расхода (по врстама), тако да су извештаји у пракси сумарни и не говоре ништа; и друго, није предвиђена ни обавеза ни механизам контроле тачности извештаја, па та контрола уопште и не постоји. Ја сам сигуран да је законодавац намерно оставио брешу у закону како би странке могле да се провуку без стварне контроле, односно да лажу до миле воље, а без ризика да ће бити ухваћене.

Постоји један надзорни орган који би могао да заведе ред када би хтео: Републичка изборна комисија. Међутим, она је састављена на партијском принципу (сетите се, ту су доскора биле оне чланице које су примале милионе, а биле у сукобу интереса), па нема наде да ће урадити нешто што не морају. И тако, пролази време, а стварне контроле финансирања странака нема, па нема. Није то случајно.

У овом питању странке су савршено солидарне међу собом. Заједно су усвојиле бушан закон. Заједно не спроводе контролу преко РИК-а. Никада власт, чак ни Милошевићева, није послала финансијске органе у неку опозициону странку да провери њене финансије. Нема сумње да постоји споразум (можда прећутан) да нико никоме не загледа у новчаник будући да нико не послује по регулама из Закона. Како лепо стоји у наслову: врана врани очи не вади.

Црвена звезда је у тешкој кризи: дугује око 25 милиона евра, а нема одакле да намири те дугове. Нема ни прихода, ни добрих играча које би продала. Како је до тога дошло лепо је описао Бранко Милановић у јучерашњем броју *Полиџике*, на овом истом месту, па нема потребе да понављам. Само ћу подсетити да се ради о природном резултату друштвене својине, код које они који одлучују не носе последице својих одлука већ расипају туђе паре.

Неки већ помињу државу као једину шансу – да она одрешу кесу и спасе клуб од пропасти. Срећом, држава је у таквој финансијској кризи да нема шансе да се за Звезду одвоје новац, мада би се у повољнијим околностима и за то нашло заговорника у власти. Проблем с том варијантом био би следећи: ништа се у управљању Звездом не би променило, дате паре би се потрошиле и клуб поново нашао у були.

Црвена звезда би требало да оде у стечај. Знам да се на помен ове солуције диже коса на глави сваком навијачу Звезде, али је ствар далеко боља него што изгледа на први поглед. Наиме, стечај уопште не значи ликвидацију клуба или његово искључење из такмичења већ напротив, његово оздрављење и постављање на нормалне темеље. Клуб би наставио да постоји и игра фудбал као и до сада. Чак би се, као чаробним штапићем, решио свих дугова. Добио би и добар менаџмент. Једино што на чело више не би могли да дођу политичари жељни власти, бивши Звездени фудбалери који су добро шутирали лопту, назови бизнисмени који гледају своје интересе, љубитељи фудбала без менаџерских способности и слични. Идеално.

Не улазећи у техничке појединости, навешћемо основни сценарио стечаја. Прво, клуб се ослобађа дугова, то јест, гасе се потраживања поверилаца према клубу. То је први законски корак у стечају. Тај губитак носе повериоци.

Друго, као накнаду, повериоци преузимају клуб у своје власништво. Питање је шта је веће: потраживања поверилаца или вредност имовине клуба. Јер ово друго свакако постоји и улази у калкулацију поверилаца. У вредност имовине улази сума коју клуб може да добије од продаје играча, затим вредност објеката, грађевинског земљишта и опреме у поседу клуба, потом гудвил, како би рекле рачуновође, односно бренд, како би рекли новокомпоновани, односно углед, како би рекли ми остали, и слично. Ова имовина умањује се за износ дугова да би се добила вредност клуба.

Треће, повериоци би затим продали клуб некоме – једном њиховом или неком трећем. Јер, већину њих не интересује управљање фудбалским клубом већ наплата сопствених потраживања. Како би они у томе појединачно прошли – нешто изгубили или се потпуно извадили – питање је које Звезду и навијаче више не занима. Четврто, нови власник поставио би свој менаџмент, а можда и сам постао председник клуба.

Ето резултата: Звезда више нема дугова, али је добила професионалан менаџмент уместо ранијег пацерског. Једним ударцем – две муве! И још боље: клуб је приватизован, па више и не постоји шанса да се на чело клуба врати неки Пикси. Један лош систем управљања, боље рећи постављања управе, замењује се другим. Стари, са скупштином љубитеља фудбала и неодговорних људи нестаје, а појављује се власнички, где власник поставља управу. Тако се успоставља нормалан систем у коме право управљања има онај ко сноси последице пословних одлука, што је једина гаранција да ће те одлуке бити разумне, то јест у интересу и власника и клуба.

Мислим да се пред Црвеном звездом налазе две опције: једна, с продужењем агоније и уништавањем клуба, и друга, са уређењем стечајем, променом власништва и оздрављењем. Јасно је шта је боље, али није јасно шта ће се догодити. Сасвим је могуће да стари интересенти наставе са уништавањем Звезде.

ЈОШ ЈЕДНА ТУЖНА ПРИЧА

Економист 2009
15. мај

Политичке игре с приватизацијом Просвете се настављају. Првопласирани на тендеру је одустао, па ће је вероватно купити другопласирани, али за далеко мањи новац: за 3,2 уместо за 5,7 милиона евра, и уз инвестиције од 100.000 уместо 2 милиона евра.

Првопласирани Цептер је одустао, према Агенцији за приватизацију, стога што није пристао на тендерски услов да је обавеза купца да задржи делатност Просвете и делатност књижаре „Геца Кон“ у Кнез Михаиловој на рок од десет година. Будући да је Цептер учествовао на тендеру, ја бих рекао да је он пристао на тај услов, али не и на промену коју је донела скорашња одлука Владе да се цео простор „Геца Кона“, укључујући и галерију и антикваријат, прогласи културним добром и тако заувек онемогући промена намене.

У такозваној културној јавности онемогућавање промене намене дочекано је са одушевљењем, као одбрана храма културе и уопште победа културе над тржишном стихијом. Подсетило ме је то на тужну причу из Крагујевца где је пре две године затворена последња књижара. Сви анкетирани Крагујевчани оштро су протествовали бранећи ту дивну културну институцију од агресивне комерцијализације, мада би далеко боље било да су куповали књиге и на тај начин продужили живот књижаре. Тако и код Просвете доминира лицемерје главних играча.

За Просвету је прво била планирана аукција, али је после политизације ствари донета одлука да се иде на тендер пошто је код њега знатно лакше додати посебне услове. А та промена је, према речима директорке Агенције Весне Џинић, донета на захтев Просветиног синдиката. Дакле, синдикат је имао иницијативу.

Његов интерес је, наравно, да Просвета не промени делатност не из љубави према књизи и култури него ради очувања радних места. Наиме, када фирма промени делатност радна места постојећих радника долазе под удар, јер за нову делатност

вероватно нису квалификовани. Стога су галамили о култури својих интереса ради.

Политичари су одмах прихватили лопту. Прво градски секретар за културу који скупља поене у јавности борбом за културу, а посебно онда када то није у његовој надлежности. И заиста, шта њега брига што ће тај буџет бити оштећен за милионе евра.

Брзо се придружио и републички министар за културу Брадић, који такође треба да убере неки политички поен. У томе ће му помоћи партијски друг Динкић. Обојица су свесрдно прихватили иницијативу синдиката и спровели је у дело преко своје партијске другарице. Ни њима није важно што ће републички буџет непотребно изгубити леп приход, макар зато што је министарка финансија из друге странке.

Да видимо колико кошта ово удварање публици на државни трошак. Локал суседан књижари „Геца Кон“ продат је пре пар година чак за 15 милиона евра. За Просвету, која има и друге просторије, Цептер је понудио само 5,7 милиона, што је природна последица забране промене делатности за следећих десет година. Дакле, када ограничите права купца добијете губитак од десетак милиона евра. Додатно ограничење, „оно“ заувек преко статуса споменика културе, кошта додатних 2,5 милиона евра.

Све у свему, мала комбинација са очувањем малобројних радних места и скромног повећања рејтинга неколико политичара коштала је државну благајну, грубо рачунајући, чак 12 милиона евра. За те паре могао је да се направи нови културни центар, да се среде неке болнице или да се помогне сиромашнима. И све то због локације једне књижаре, која је могла да буде пресељена на мало мање атрактивно место без икакве штете.

Брљивост српске администрације достиже епохалне размере, угрожавајући елементарне интересе народа и државе. Где год се загребе наилази се на шарлатанско рекламерство, занемаривање државних интереса, нестручност, расипање пара... Бојим се да је на власти једна екипа која слабо ради свој посао, али зна да се одржи у седлу.

Погледајмо неколико афера ради оправдања ових тешких квалификација. Код НИС-а је ствар јасна: компанија је годинама правила лажне завршне рачуне, на шта су својим негативним („квалификованим“) мишљењем указивали и претходни ревизори. Паре су се расипале, а губици су се сакривали лажним финансијским извештајима. Онда су дошли Руси и тражили чист и тачан извештај, па су велики губици, а и ружна пракса, испливали на површину. Ишчуђавању премијера и министра енергетике и финансија свакако нема места, јер је њихов посао да прате НИС и да знају шта се догађа; ово тим пре што су ревизорски извештаји из претходних година јавни и доступни.

Ту су и два уговора која је давно потписао бивши министар војни Давинић, а које је Динкић хтео да обори оптужбом Давинића за корупцију. Један за војну опрему с Милетом Драгићем, а други за коришћење израелског сателита. Оптужба за корупцију је отпала (ако не рачунамо хотелске рачуне), а из изјава Давинића види се да се ради о смушеном човеку, који и сам признаје да су га Израелци надиграли. Али, проблем је што се држава правила као да уговори уопште не постоје. Обојица су дошли на суд и изгледа да држава има слабе шансе.

Лондонска арбитража је пресудила у корист Израелаца у првом степену, то јест, да се исплати 37 милиона евра. Бар да су услуге сателита коришћене, него ће се изгледа платити уговорена сума, али без икакве вајде! Београдски трговински суд је два пута пресуђивао у корист Милета Драгића, те налагао држави

испуњење уговора, мада је виши суд враћао предмет нижем ради допуне, али се не види шта би државу ослободило обавезе из валидног уговора. То што се она, евентуално, предомислила није довољан разлог. Као да политичари не схватају да је гурање уговора под тепих стратегија која највише штети интересима државе Србије. На крају ће се платити, а да не добијемо ништа! Уговори се или испуњавају или се покуша договор с другом страном.

То занемаривање уговора јасно се види и у случају Народног музеја. Уз подршку Владе, музеј је склопио законит уговор са страном фирмом о изградњи депоа за експонате. Али, каснији министри културе, укључујући и садашњег, нису задовољни уговором – мисле да је цена превисока – и три године су се понашали се као да уговор не постоји. А камате су расле, заједно с проблемима музеја код смештаја. Тек скоро је Влада донела закључак да треба судски поништити уговор. Зашто? Како? Ту није довољна политичка воља владајућих странака већ је потребно радити по праву, по закону. И ово више није старо време када судови пресуђују како им политика каже телефоном. Сада су судови спремни и државу да осуде, како искуство показује, што им само може служити на част.

Кад сам већ код министра културе Брадића, да поменем и скандал првог реда с Народном библиотеком. Та културна институција највишег ранга, та далеко највећа библиотека у Србији с мноштвом уникатних издања, а посебно старе периодике, не ради већ две године! Читаонице су разваљене ради реконструкције, али радови већ дуго стоје. Нема се пара, кажу. А има за све друго, има за другоразредне филмове партијских пријатеља, има за неважне манифестације које служе за сликање министра, има за разне глупости ван културе, али за Народну библиотеку нема, па нема. И ко зна када ће, за колико година, ова институција опет почети да ради са странкама. Скандал! Један министар културе који разуме о чему се ради или би погинуо борећи се за паре, или подео оставку уколико их не добије.

На крају о концесији за ауто-пут. Целу прошлу годину су нас убеђивали да ће Алпина-Пор бити крива уколико пропадне концесија, а онда се то и догодило, с тим да је пропала и гаранција од десет милиона долара по одлуци бечког суда. Будући да не верујем да је тај суд пристрастан по националној линији, изгледа да је Србија нешто забрљала. Тај осећај појачава чињеница да је

Алпина-Пор поднела тужбу арбитражи тражећи 71 милион евра, што највероватније значи да имају аргументе. А наше власти ћуте и крију информације као змија ноге. Не знамо анексе уговора, нити тачне процедуре. По чаршији се прича да је Србија направила процедуралне грешке, укључујући и ону када је председник Републике поносно објавио да је концесија раскинута пре времена, које дају реалне шансе Алпини-Пор на арбитражи. Опет тешке брљотине.

Одакле такво понашање многих министара и других виших функционера? Чини ми се да су неспособни за посао који обављају, па често праве лоше потезе. Када се то покаже, труде се да минимализују штету, али не држави већ себи, и одлажу суочавање с проблемом колико год могу, надајући се да ће га утрапити неком другом, можда следећој влади. Да се добије на времену – то је основна логика – па шта кошта, да кошта. Србију.

АУТОМОБИЛИ И ДРЖАВА

Економист 2009
5. јун

Занимљиво је посматрати однос државе према аутомобилској индустрији у САД и ЕУ. На оба места производња аутомобила је у кризи – како по обиму продаје тако и по финансијским резултатима. И то не само у последњих пола године, већ знатно дуже: Џенерал моторс, Крајслер и Опел, о којима ће бити више говора у овом тексту, праве губитке практично целе ове деценије.

Амерички и европски (немачки) приступ поседују једну важну сличност: укљученост државе у решење проблема аутомобилске индустрије. Ни Американци ни Немци нису препустили тржишту и судству да кроз стечај реши проблем фирми које су зреле за стечај. А то је прави тржишни начин, јер ликвидира губитке/дугове фирме која не може да сервисира своје обавезе, преноси имовину из лоших у боље руке и даје здраве сигнале власницима да пазе шта се с њиховом имовином ради (негација моралног хазарда).

Ипак, разлози за такво укључење државе су различити. Код Америчанаца је то превасходно резултат бриге за економске ефекте обичног стечаја. У администрацији постоји бојазан да би обичан крах Џенерал моторса и Крајслера врло негативно утицао на пословну климу у САД, односно довео до ширења песимизма и пада индекса на њујоршкој берзи. Опет она логика – превелики да пропадну. С друге стране, у Немачкој се ради претежно о политичким мотивима, односно о раширеном страху од губитка радних места који доводи до социјалних тензија, што се никако не жели, посебно не у предвечерје парламентарних избора.

Америчка администрација је одабрала следећу стратегију: искористити стечајни закон да се од оба клијента направе ефикасне фирме. Производна ефикасност се повећава кроз ликвидацију вишка капацитета, а кроз затварање погона (11 фабрика код Џенерал моторса) и укидање више марки. Финансијске перформансе се поправљају кроз смањење трошкова свих врста – од продаје губиташа (Опел, Сааб, Хамер), ликвидације превеликих

дилерских мрежа и луксузирања администрације, преко смањеног нивоа запослености и редукције раније великодушних права радника, до смањења трошкова дугова (како кроз полуприсилну редукцију права поверилаца тако и кроз конверзију у акције). Циљ је, што би рекао Зоран Ђинђић, да се уклони сало и покажу мишићи.

Америчку администрацију овај пројект већ кошта десетине милијарди долара. Њима се обе фирме, посебно Џенерал моторс, одржавају изнад воде док се не среде, а у скорашњој будућности. Повратак тих пара је могућ, пошто држава узима власнички удео кога ће једног дана моћи да прода уз наду да ће извући уложено.

Немачка влада је одабрала другу стратегију. Организовала је надметање заинтересованих у коме је основни параметар била не нека финансијска величина (ниво кредита или кредитних гаранција које ће држава дати купцу) већ планирана редукција радне снаге. И то по наопаком начелу: ко се обавезе да ће мање смањити број запослених тај добија Опел. То је стара европска стратегија очувања радних места као примарног циља економско-социјалне политике. Стога је испао Фијат, озбиљан произвођач, пошто је најавио већу редукцију радне снаге.

Такав приступ немачке владе очигледно се разликује од агресивног и радикалног америчког. Немци не користе прилику да се Опел, такође дугогодишњи губитник, заиста реструктурира у производном и финансијском смислу већ поверавају новац (око пет милијарди евра у кредитима и гаранцијама) конзорцијуму који, бар мени, не улива поверење. Да је конзорцијум купио Опел била би друга ствар, али он га добија без плаћања, те стога не важи онај наук економске теорије да је фирму најбоље продати ономе ко понуди највише. А овај је, у ствари, понудио најмање: само добру вољу, без пара и без реструктурирања.

Да ли ће и у којој мери успети акције и једне и друге владе остаје да се види. Али, у једно нема сумње: амерички приступ је у далеко већој мери економски и у далеко већој мери поправља шансе Џенерал моторса и Крајслера да преживе жестоку конкуренцију. Немци су предност дали социјално-политичким консидерацијама и остаје им само да се моле да ће комбинација успети. Поменута разлика се најбоље уочава код синдиката: док су им Американци исцедили велике финансијске и радне концесије, дотле су се Немци трудили да задовоље њихове захтеве. А то није добро.

Сезона штрајкова је у пуном јеку. Штрајкује се по фабрикама, путевима, пругама, штрајкује се класично, али и глађу... Помињу се велики принципи, а у питању су, као и увек, паре које једни траже од других.

Неко би рекао да је то природно у време економске кризе – све иде надоле – али помнија анализа указује да се углавном ради о проблемима функционисања тих предузећа још одавно, из старих времена. То су обично пропале фирме из Милошевићеве верзије социјализма које немају ни асортиман, ни тржиште, ни обртна средтва, ни вредну радну снагу. Које су приватизоване, али се купац с њима није усрећио. Које таворе годинама јер је стејачни систем веома бушан, па их тамо нико не тера.

Основни захтеви штрајкача тичу се исплата заосталих зарада и уплате пензијских доприноса. Често се тражи још понешто, као обнављање производње, раскид приватизационог уговора и тако даље, од чега се обично лако одустаје када се оно главни постигне.

Ови захтеви обично су праћени тврдњама штрајкача како се њихове породице већ дуже налазе на ивици глади и како је задњи час да их држава спасе. Не бих хтео да било кога увредим, али ја не бих, док глад угрожава моју породицу, седео беспослен у празној хали и чекао да неко пошаље новац већ бих потражио посао на другој страни, макар на бувљаку или у пољу за надницу.

Исплата заосталих плата и доприноса се суштински тражи од државе, а не од управних органа фирме, пошто је обично јасно да она није у стању да их исплати. Идеја је да се јавним притиском, односно пи-ар активностима, притисне држава и од ње искамиче концесије. Обично се разговара с Љајићем као ресорним министром.

Држава, наравно, није ни по ком основу дужник запосленима, па не треба ни да њиховим захтевима изађе у сусрет. Однос између запослених и фирме као дужника јесте уговорни, односно приватно-правни, што значи да је за решење конфликта

искључиво надлежан суд. Природно би, дакле, било да запослени поднесу тужбе суду против свог послодавца и да он одлучи у којој су мери њихови захтеви засновани на праву и да на тај начин обавезе фирму на исплату дуга.

С друге стране, држава може бити ако не правни, а оно морални кривац пред радницима. Наиме, судовање у Србији тако је споро и проблематично да је судски пут остварења сопствених права често неостварљив, или бар веома спор. Радник који би поднео тужбу за неисплаћене плате судио би се пар година до правоснажности пресуде, а затим још пар година за судску наплату кроз извршни поступак. А уколико се ту убаци и стечај фирме, онда се може додати још нека година. И заиста, ко би то дочекао с малом децом код куће?

Ипак, проблематично је то што запослени никада не туже форму у којој раде. Вероватно не зато што воле власника, већ стога што се прибојавају њеног стечаја и губитка запослења. Другим речима, и сами запослени пропуштају прилику да покушају да проблем реше правним средствима, односно да тестирају систем, већ одмах узимају правду у своје руке и траже алтернативне начине.

У нормалној земљи и нормалној тржишној привреди многе од наших фирми би одавно биле у стечају и запослени би углавном лако наплатили своја ипак мала потраживања која обично износе неколико плата. Али, код нас се стечајни поступак заједнички избегава – као да се ради о договору поверилаца, запослених и судова – па се, прво, дугови према запосленима и другим повериоцима нагомилају током времена и, друго, многи траже ванстечајне начине да извуку паре, што само погоршава ситуацију.

Погледајмо један актуелни пример – текући штрајк предузећа Братство из Суботице. Некада је производило вагоне и сличну робу, а сада је годинама у кризи – ем нема тражње, ем застарела технологија. И запослени штрајкују сваке године, па и сада, иако фирма не ради. Али, последња два штрајка, и поред захтева за јавност о исплати заосталих зарада, у ствари су притисак на државу да натера Пореску управу и банке повериоце да репрограмирају дугове предузећа и омогуће новом купцу (четвртном од приватизације) да опроба срећу и покуша да спасе Братство. Опет нема речи о стечају.

Најгора ствар ипак су штрајкови глађу. Сматрам их патолошким, болесним начином да се дође до властитог новца или оног пореских обвезника.

Владајућа коалиција у последње време врши далекосежну промену карактера политичког система у Србији, и то тако што мења однос грана власти у корист владе, а на штету Скупштине Србије. Наиме, доносе се закони којима парламент преноси своје суштинско овлашћење да законом уреди свако питање које ваља уредити на републичку владу и њене акте.

Да на практичном примеру прикажем ову технологију. Садржај новог Закона о пољопривреди и руралном развоју крајње је сужен на декларативне приче о циљевима и методама пољопривредне политике и о лепим стварима које ће њиховим спровођењем бити постигнуте, као што су јачање конкурентности и профитабилности, здрава храна и тако даље, затим на инаугурисање Стратегије пољопривреде и руралног развоја као оквира помоћу кога ће сви леви циљеви бити реализовани и, на крају, на сасвим непотребан, школски списак дозвољених врста подстицаја пољопривреде (регрес, премија, кредит итд.).

Поставља се питање где су озаконјени ти подстицаји, где се прописује који ће се од њих користити, ко има право на њих и у ком износу, како се и када деле јер, свакако, да би се ангажовале државне паре и да би неко стекао право на њих (субвенције) потребан је закон који ће све то да регулише.

Е, то је оно о чему говорим: поменути Закон све те послове једноставно препушта влади, јер каже да „Влада прописује за сваку буџетску годину врсте и облик подстицаја, обим, услове и начин остваривања права на поједине врсте и облике подстицаја и одређује кориснике подстицаја“, а на основу стратегије пољопривреде и националног програма.

Али, ако парламент усваја стратегију и националне програме, онда је све у реду? Не, није. И њих доноси Влада, како налаже овај закон. Другим речима, Влада одређује политику

развоја пољопривреде кроз стратегије и планове, а онда на основу њих сама одређује мере (подстицаје, висину, ко има право на њих итд.). А шта ради парламент, тај највиши представнички орган у држави? Он доноси закон (хм, већ га је донео) и одобрава републички буџет у коме се једна сумарна ставка односи на пољопривреду. Он, тај „извор и утока власти“, неће ни знати који све подстицаји постоје, колики су и ко на њих има право, а камоли да о њима каже неку реч или да, не дај боже, баш он одлучује о пољопривредној политици и њеним детаљима.

Да је овај закон јединствен случај можда би се и могло прогледати кроз прсте. Али није. Сви економски закони који сада излазе из Скупштине направљени су на сличан начин. Ево, исти је скопашњи Закон о запошљавању, где Влада прави стратегију и на основу ње припрема мере и троши новац.

Исти је и предлог Закона о регионалном развоју, који хладнокрвно препушта Влади да располаже средствима кроз програме регионалног развоја, а на основу стратегија које она сама доноси. Парламенту се и овде дозвољава само да у буџету изгласа сумарни износ новца за регионални развој, док ће се Влада побринути за све остало. И заиста, зашто да се посланици муче с питањима као што су какав је регионални развој потребан Србији, којим се инструментима то има постићи, где да буду нагласци, каква структура подстицаја да се примени, ко да има права на подстицаје и помоћ, и слично. Не, све ће то брижна Влада преузети на себе, а посланицима преостаје само да гласају, онако како им се каже.

И заиста, овакав концепт поделе послова између Владе и парламента јасно доказује изнету тврдњу – да се минимализује улога законодавног тела, а да стварну власт преузима Влада и проширује је далеко преко граница које су у духу устава Србије, који, подсетимо се, предвиђа класичну поделу власти на три гране. Овде се даје право извршној власти да својим одлукама уређује материју која, без сумње, припада области закона.

Откад постоје савремени парламенти искључиво се законом уређују права грађана и њихов положај према фискусу, као што се једино законом може прописивати расподела државног новца. Тако се, на пример, само законом може увести или

променити неки порез, а не било каквим документима Владе, па звали се они стратегије, национални планови или обичне уредбе. У противном се дерогира законодавна функција парламента и уводи свевласт извршне власти. А то није добро, како знамо и из теорије и политичке историје. Скупштина се сада своди на гласачку машину о декларативним стварима. Некада су такви посланици звани аминашима, пошто су аминовали све што им се да.

СТАРА БАНКАРСКА КРИЗА

Економист 2009
30. јул

У недостатку нове банкарске кризе желим да кажем неку реч о једној старој и заборављеној. Не, не мислим на ону девизну из деведесетих која је ојатила многе старије међу нама, већ на ону из тридесетих година прошлог века. Можда нам подсећање на њу може нешто да користи.

Године 1930. и почетком 1931. југословенски банкарски систем био је сасвим здрав и веома ликвидан. Иако је велика економска криза на западу почела још у јесен 1929, у Југославији је све ишло веома добро. Пољопривреда је бележила одличне жетве, а и цене на светском тржишту биле су повољне па је извоз био обилан. С друге стране, акционарство је било слабо развијено, тако да берзански удари нису наносили много штете домаћим и страним инвеститорима.

Југословенско банкарство запало је у кризу септембра 1931. године. Тада неке централноевропске банке долазе у кризу стога што Американци повлаче капитал из Европе, па те банке остају на сувом. Њихова реакција је повлачење сопственог капитала из других земаља како би заштитиле централу, што доводи до слабљења ликвидности неких југословенских банака. Паника настаје (септембра 1931) после банкрота аустријског Кредит Аншталта, па југословенски улагачи опседају све банке и покушавају да извуку своје паре. Наравно, у томе не успевају, јер банке никада не могу да исплате све улагаче у једном тренутку.

Народна банка тада практично не помаже банкама па оне не успевају да издрже притисак улагача, и поред тога што су исплатиле готово половину улога по вредности. Нажалост, Народна банка тада није преузела функцију последњег осигурања банкарског система, него се искључиво бавила питањима новчаног општења, а по класичним конзервативним шемама, и подстицањем привредног кредитирања.

Убрзо стиже други удар. Због конјунктурне кризе у пољопривреди, политичари демагошке оријентације организују програм помоћи сељацима, а на терет банака. Тврди се да су сељаци страшно оптерећени дуговима (што није тачно) и да им је потребно помоћи како не би пропали, па је суштински извршен присилан репрограм њихових обавеза. Део терета преузела је Аграрна банка, а део је пао на већ пољуљане приватне банке.

Како би им се помогло, заведен је мораторијум на њихове исплате, односно законом је ограничено подизање депозита. Као стара девизна штедња из деведесетих година. Тиме су банке заштићене од бесних улагача, али је и онемогућено решење проблема. Требало је, како је говорио тада најбољи економиста Велимир Бајкић, или отерати банке у ликвидацију или им помоћи да издрже навалу. Овако су остављене да таворе годинама без наде у опоравак, јер им нико више није веровао и поверавао новац на коришћење. Криза је мало попустила почетком 1939, али је почетак Другог светског рата опет донео панику и повратак на старо.

Једини корисник ове кризе приватних банака биле су државне (Хипотекарна, Аграрна, Занатска, Поштанска штедионица), које су развиле депозитне службе на основу имплицитне државне гаранције, али је питање да ли су корисно располагале тим новцем.

Данашња криза такође представља испит за стабилност банкарског система. И сада је паника могућа с крахом банака. Чак је током јесени 2008. године у једном тренутку, а после телевизијског наступа двојице економиста, повучено милијарду евра. Ипак, банкарски систем је данас далеко боље опремљен од оног пре седам деценија. Прво, Народна банка схвата да је њен задатак последње осигурање банака па је спремна да им прискочи у помоћ. Друго, постоји развијен систем осигурања депозита, што смирује највећи број улагача, мада не и оне највеће. И треће, светске финансијске силе су се обавезале не само да неће поновити повлачење капитала из Источне Европе, већ и да ће одвојити потребне своје да подрже њено банкарство.

За сада ствар добро функционише. Надајмо се да је криза при крају и да ће тако остати.

Ово са изменама закона о информисању заиста је скандалозно. Скандалозно је да Влада нуди парламенту на усвајање један закон који, по свему судећи, треба да реши победника у старом прљавом сукобу једног министра (Динкића) и једног издавача (Родића). На тај начин се држава Србија приватизује у најбуквалнијем смислу и ставља у службу једног човека.

Ружно је што Демократска странка подржава предлог. Очигледно је разлог томе властољубље, односно неспремност да се раскине коалиција са уцењивачем и иде на нове изборе. Али, тај договор са ђаволом може се олупати о главу ДС-а на следећим изборима, ма када да буду.

Тужно је што неки новинари (као председница НУНС-а, који је име направио бранећи новинарске слободе под Милошевићем) сада подржавају законске промене које гуше те исте слободе. Изгледа да слободе које важе „за нас“ не треба да важе и „за њих“.

Али, овде желим да кажем неколико речи о неким мање уоченим одредбама Динкић–Брадићевог предлога. Прва грозна одредба јесте она која забрањује власнику јавног гласила да новину прода и пренесе неком другом. То је невероватно ограничавање права приватне својине које не само да не може бити у складу са Уставом Србије већ је и у сукобу са елементарним здравим разумом. Зашто Рингер не би смео да прода *Блиц* неком трећем? Само зато да Родић не би избегао казне тако што би пренео *Курур* на неку другу фирму. Значи, цео систем тржишне економије се дерогира да би Динкић ономогућио Родићеве трикове. Бесмислица.

Или, прописује се да новинска кућа мора да има основни капитал од 50.000, односно 100.000 евра, док општи пропис, а то је овде Закон о привредним друштвима, тражи само 500 евра за друштва са ограниченом одговорношћу и 25.000 евра за отворена акционарска друштва. Значи, једна осредња издавачка кућа која има два листа мора стално да држи на рачуну 100.000 евра док је

великој нафтној, хемијској или дуванској фирми довољно 25.000, или чак само 500 евра уколико се трансформише у ДОО. Вероватно је разлог Динкићева жеља да Родића њихов међусобни обрачун боли, то јест, да на рачуну буде доста пара за плаћање казни.

У вези с овим су и две следеће одредбе. Прва предвиђа експресни поступак за ситуацију да издавачу новине падне основни капитал на нижи износ од поменутог, с казнама и престанком издавања новине, при чему се чак налаже суду да у року од 12 сати (Хеј, 12 сати! Као да је у питању ратно стање!) изрекне меру привремене забране издавања новине. Такав силеџијски поступак, наравно, не постоји у Закону о привредним друштвима већ се предвиђа рок од шест месеци за повратак основног капитала на прописан ниво.

Друга повезана одредба је она да мора престати излагање новина онда када је рачун новинске куће у блокади извесно време (90 дана током једне године). Овим се такође дерогира опште законодавство, пре свега Закон о стечају који прописује шта се и како догађа онда када неко не плаћа своје дугове.

Ове две одредбе су не само бесмислене већ и смешне. Оне, наиме, прописују да мора престати издавање новина онда када је новинска кућа у кризи. Нормално би било да проблеми фирме доведу до последица по саму фирму – стечај, нагодба с повериоцима – а не да се остави да фирма постоји као да ништа није било, али да јој се забрани да ради свој посао. То би било као да се трговинском предузећу затворе продавнице онда када не може да плаћа дугове, али да само предузеће настави да постоји. Очигледно да је овај предлог направио неки дилетант из културе, али и да су га на Влади усвојили слични.

А да нису, можда, закони о стечају и привредним друштвима лоши, па да их је потребно лечити специјалним законима? Прво, нису. Друго је још смешније, јер су оба у надлежности министарства којим управља Динкић, па би, уколико налази неке слабости, сам могао предложити њихову измену. Али не – он циља само на Родића, као на бик на црвену мараму.

Све у свему, ово је тужна епизода из живота српског парламентаризма са употребом државе у личне сврхе. Када министра жуља постојеће законодавство, онда се доносе специјални закони. А није важно то што држава слабо функционише када су у питању права осталих грађана. Заиста тужно.

КАКО ЋЕМО ИЗАЋИ ИЗ КРИЗЕ

Економист 2009
21. август

Криза је већ дојадила свима. И запосленима чији се положај погоршао у последњих годину дана, и многим предузетницима и тајкунима чији су послови кренули низбрдо. Све иде лоше: и економска активност, и извоз, и увоз, и прилив страног капитала (инвестиције, кредити, дознаке), плате и пензије, потрошња опада...

И поред оптимистичких обећања Владе, БДП је опао за неколико процената у првом полугођу. Главни фактори пада са производне стране били су индустрија (због смањеног извоза и увоза, али и кредитирања од стране банака), грађевинарство (углавном због смањења кредитирања од стране банака) и трговина (због смањења куповне моћи грађана).

Производња није, наравно, пала сама од себе, а ни њени поменути чиниоци нису оригинални фактори пада производње, већ је „праве“ узрочнике могуће наћи преко границе. Светска рецесија, односно криза у водећим западним земљама прелила се и код нас кроз неколико канала. Први је опадање економске активности у свету, што је довело до смањења тражње за српском робом и смањило извоз. Други је смањење страних инвестиција у Србији, јер у кризи сви одустају од улагања и гледају да одрже постојеће послове. Трећи је смањење прилива кредита, било кроз бордер, било стандардних, а услед тамошње кредитне кризе.

Постоји и један домаћи фактор: држава пласира буџетске паре у нове пројекте, а не плаћа уредно своје старе обавезе. Дугује све више и тако подстиче великвидности у привреди.

Пошто смо закључили да нам је кризе доста, да бацимо поглед у будућност и покушамо да наслутимо како ће тећи жељени опоравак када једног дана стигне и у ове крајеве.

Његов главни фактор мора бити онај који нас је непосредно довео у кризу: свет. Тамо се ствари одвијају релативно повољно. Америка је избегла дубоку депресију, поверење је донекле повраћено, мада опоравак неће бити брз. Немачка, Француска

и Јапан су изгледа кренули узбрдо, односно окончали рецесију. Још да се то покаже одрживим, односно да потраје.

Раст економске активности у свету подстаћи ће српски извоз и индустријску производњу. Али, од тога не треба очекивати чуда. Јер, као што пад индустријске производње и индустријског извоза није, због малог обима, битно смањио БДП током кризе, тако га ни њихов раст неће знатно повећати. Србија је далеко отишла у процесу деиндустријализације, а да се није прикључила развијеним постиндустријским земљама.

Олакшање на светском финансијском тржишту донело би повећани прилив иностраног капитала у Србију. Порасле би стране директне инвестиције, што би свакако било добро. Повећало би се и кредитирање – од предузећа до стамбене изградње. Опет добро. Ипак, ту се јављају два потенцијална проблема.

Прво, држава је веома активан играч у борби за туђе паре, јер Народна банка Србије вероватно жели да обнови девизне резерве, а она да обезбеди новац за финансирање буџетског дефицита. То можда може, мада не мора, смањити расположиви капитал за продуктивне намене. Такође, то може довести до апresiasi динара с негативним последицама по извоз и производњу.

Друго, повећана расположивост страних кредита може бити праћена растом каматних стопа које плаћа Србија (грађани и привреда). Садашње каматне стопе су ниске пошто их и Европска централна банка и амерички ФЕД држе на ниском нивоу. Током опоравка доћи ће тренутак када ће страх од прегревања економије и инфлације навести централне банке на подизање каматних стопа.

И тако, заокрет у светској економији покренуће опоравак у Србији. Ипак, као и увек у економским пословима, не мора све да иде глатко: Србија ће имати прилике да забрља кроз погрешну економску политику.

У Србији се већ доста дуго и интезивно дискутује о евентуалном уласку Србије у НАТО. Али, некако с превише емоција, а премало хладног рачуна, посебно код политичара. Да покушам да избегнем тај манир.

Пођимо од суштине. НАТО је војни савез основан са циљем борбе за светску доминацију током хладног рата. Када је овај победоносно окончан, поставило се питање смисла даљег постојања. Он је привремено пронађен у „хуманитарним“ интервенцијама против Републике Српске, Србије и у Авганистану. Али, остаје дуги рок: очување хегемоније од донекле ојачале Русије, незгодне због очуваних амбиција, и од Кине, која ће током следећих деценија неминовно бити главна опасност за доминацију САД. Да ли је заиста у интересу Србије да на нечијој страни учествује у борби титана, на пример, избацивањем Русије из централне Азије или окупацијом Авганистана? Не бих рекао, јер то за нас може да буде скупо, а да евентуални профит однесе неко други.

Или, у НАТО улазе земље из Источне Европе које желе да се за век и векова заштите од руског медведа с којим имају лоша искуства. Потпуно их разумем, али Србија нема и никада није имала такав проблем с Русијом. Стога разлог безбедности отпада.

Заговорници тврде да улазак у НАТО мора да буде веома користан по квалитет наших живота. Додуше, не умеју то да аргументују, осим тврдњом да је улазак у НАТО неумитна претпоставка за улазак у ЕУ. Међутим, то је потпуно нетачно, јер велики број чланица ЕУ није истовремено и у НАТО-у: Ирска, Финска, Аустрија, Шведска. Неће их, надам се, избацивати из Уније да би поменути „аргумент“ почео да важи.

Поред тога, нико никада није званично поменуо тај услов укључењу у ЕУ, а шапутања на јастуку по пријемима у западним амбасадама треба посматрати као део тактике, а не као озбиљне и обавезујуће изјаве. Исто тако треба прихватити и речи америчког

потпредседника Бајдена, од пре пар месеци, да су врата НАТО-а отворена за Србију: у питању је, верујем, тактички говор како би се Србија подстакла на удаљавање од Русије, а никако прави, формални позив.

С „позивом“ постоји још један проблем: нема сумње да би услов пријема био признање независности Косова, јер НАТО никада неће примити у чланство земљу с нејасним границама. То смо видели на примеру Грузије која је хладно одбијена. А албански премијер отворено тражи уједињење Албанаца, при чему је Албанија члан НАТО-а и као таква у стању да блокира пријем Србије. Другим речима, пријава на шалтеру НАТО-а свакако подразумева признање Косова. Сигуран сам да ово заговорници учлањења у НАТО знају и да им то не смета.

Поред тога, тај улазак кошта, јер треба купити пуно скупе војне опреме направљене по натоовским стандардима. Наравно, боље је имати нову опрему, али то баш не би требало да буде приоритет у овим тешким временима, када се Србија пуно задужује да би се, економски и социјално, одржала изнад воде.

Могло би се рећи да би одбијање Србије да уђе у НАТО наљутило Американце и да би нас стога кажњавали на разне финансијске и политичке начине. Не верујем у то. Србија је за САД неважна и као савезник и као противник, а неприметна као неутрална држава. Она нема ни копнену ни ваздушну везу с Русијом или Кином, већ је окружена чланицама НАТО-а и стога потпуно изолована. То јој само повећава стратешку безначајност.

На крају, али не и најмање важно, питање је да ли би нас НАТО уопште примио у чланство све и када би их молили. Јер, алијанса функционише на консезуалном начелу с правом вета сваке чланице, тако да је питање да ли је за њих паметно да приме земљу која би им могла блокирати процес доношења стратешких одлука због неслагања с предлозима (против Кине, Русије или неких других земаља). Овај проблем би једино могла да реши влада ЛДП-а, странке која мисли све исто што и Вашингтон, али је шанса за то врло скромна.

Ето, успео сам да избегнем емотивне аргументе као што су патриотизам, сувереност, слање наших војника у некакве џунгле, а опет сам дошао до закључка да се треба држати војне неутралности. Не бисмо имали користи већ само штете, а и питање је да ли би нас примили.

Поред економске кризе САД потреса и случај Бернарда Медофа, преваранта великог стила. Укупна вредност преваре је енормних 65 милијарди долара, уколико се урачунају фиктивни приходи, док је од преварених инвеститора примљено око 15 милијарди долара. Заиста је велика та земља Америка.

Да се подсетимо како је то изведено, мада је међу нама мало старијима довољно рећи „Дафина“. Наиме, Медоф је организовао Понцијеву шему и мамио инвеститоре причама о наводно високим приходима које постиже. Међутим, његов инвестициони фонд није инвестирао ништа већ је, у ствари, из прилива уплата нових инвеститора исплаћивао старе. Наравно, понешто је одвајао за себе и своје.

Тај посао Медоф је успешно радио чак шеснаест година и при томе био уважени господин, председник НАСДАКА, велике берзе, и члан Надзорног одбора америчке Комисије за хартије од вредности (СЕЦ). Дакле, велика зверка.

Питање је, наравно, како му је то успело поред СЕЦ-а који је берзански регулатор и који има право и обавезу да надзире све и свакога како би заштитио фер трговину, а у интересу инвеститора и америчког народа. Одговор на ово питање требало је да пружи извештај интерне контроле СЕЦ-а, објављен на 500 страница пре неколико дана.

Ту смо сазнали да је СЕЦ имао приличан број упозорења да нешто није у реду с Медофом од стране обичних, индикативних, до разрађених експертских анализа које су указивале на Понцијеву шему. Код последње је чак математички доказивано да никако није могуће оно што Медоф наводно постиже: константност приноса фонда из године у годину, без обзира на кретање берзе.

СЕЦ је на упозорења реаговао како треба – слањем истражитеља, најмање пет пута. Али, увек безуспешно. Чак је та чињеница

помагала Медофу да још више намами људе, пошто је говорио да га је СЕЦ проверавао и да је све чисто!

За разлог неуспеха извештај наводи неискусност послатих истражних тимова. У најмање пет случајева истражитељи су се понели дилетантски и нису радило оно што је требало, већ нешто друго. Корупције, каже извештај, није било.

Занимљиво је да водећи амерички медији преносе све ово, али и да стају на месту где тек почиње забава. Наиме, тек после свега намећу се нека важна питања.

Прво, како то да су сви тимови који су послати код Медофа били слаби и неискусни? Да ли то значи да су сви тимови СЕЦ-а такви, што би било катастрофално по берзански систем САД, или су слаби тек неки, само они који су ишли код Медофа? Уколико је тачно ово друго, како се догодило то да надлежни баш увек одреде неискусне тимове за ову истагу?

Друго, да ли је уочавање Понцијеве шеме баш тако компликована ствар да је потребан прави берзански вук како би била откривена? Свакако да није. Главна одлика овог преварантског система је да нема стварног инвестирања капитала, то јест, да Медофов фонд није трговао хартијама. Било је довољно да бар један појединац током шеснаест година позове Медофову клириншку кућу и провери да ли овај тргује, па би се одмах установила превара. Сам Медоф каже да је бар једном мислио да ће истражитељ окренути тај телефон и да је готов, али да се то, ето, није догодило.

Треће, да ту ипак није било корупције? Вероватно не оне директне, с парама, али можда ипак мало оне колегијалне, где браћа с Вол стрита гледају мало један другом кроз прсте. Тако бар мисли републикански сенатор Гресли.

Четврто, зашто извештај не поставља ова питања и не даје одговоре на њих? Као да његов писац ипак не жели да превише оцрни сопствену кућу већ покушава да пружи „уравнотежену“ причу у којој ће признати непорециво, али не и оно друго.

Има извесне утехе у чињеници да је „Дафина“ могућа и у Америци, а не само у „примитивним“ земљама као што су Србија, Русија или Албанија. Додуше, не смео заборавити да је српски државни врх фактички створио „Дафину“, као и

то да она никада није осуђена на затвор, чак ни под „демократском“ владом. Медоф је, на крају, ипак добио „својих“ 150 година.

Један закон прошао је готово непримећен кроз Скупштину, као да је неважан и као да не тангира многобројне интересе. Можда је професионалну и заинтересовану публику завео његов назив у коме се помиње „државна помоћ“, па су помислили да се ради о некаквој социјали. Међутим, није тако. У питању је прави економски закон с далекосежним последицама.

Дакле, 8. јула усвојен је у Скупштини Закон о контроли државне помоћи. Он регулише какву подршку држава сме, а какву не сме да даје предузећима. До сада је све било дозвољено – све врсте субвенција код свих врста предузећа, дата на сваки могући начин. Али од сада држава ће морати да погледа Закон пре него што донесе одлуку о подршци појединим фирмама. Јер, ту су постављена прилична ограничења на дозвољене случајеве, разлоге и методе субвенционисања, а и установљава се Комисија која би требало да надгледа и обуставља.

Неће бити у праву онај ко помисли да је држава Србија сама од своје воље решила да законом себи веже руке већ је то учинила на наговор ЕУ. Реч је о акту који је последица правила како Светске трговинске организације тако и ЕУ којима се, генерално посматрано, државне субвенције проглашавају недозвољеним начином нарушавања конкуренције, односно стварања предности фирмама које примају субвенције на рачун оних који не уживају милост државе и, још више, стварања предности домаћим фирмама у односу на иностране.

Да се не ради о мртвом слову на папиру сведоче жестоки спорови које међусобно воде највеће светске економије (САД, ЕУ, Кина) пред органима СТО-а, или чланице ЕУ међусобно око државне помоћи и недозвољеног форсирања својих фирми. Недавно су, на пример, САД добиле спор против ЕУ и Ербаса вредан више милијарди евра.

Основна решења у Закону јесу следећа: прво, у начелу је забрањена државна помоћ предузећима када она доводи до

нарушавања конкуренције или је противна међународним уговорима. А свака субвенција појединим фирмама или групама фирми у начелу нарушава тржишну једнакост и примаоцима даје незаслужену неконкурентску предност.

Друго, постоје и изузеци. Разлози њихове егзистенције обично нису економски већ политички. Јер укидање, на пример, субвенција пољопривреди толико је непопуларно у једном делу бирачког тела да се савремене владе уздржавају од укидања, иако су економски јасно непотребне. Први изузетак у српском закону јесте баш пољопривреда, по угледу на развијене земље. Други је регионални развој, под условом да крај корисника коме се додељује помоћ има „изузетно низак животни стандард“ или „веома високу“ стопу незапослености. Трећи су пројекти „од посебног значаја“ за Србију, а четврти, подстицање развоја одређених делатности или подручја уколико се тиме „озбиљно не нарушава“ конкуренција. Наравно, овај закон се не односи на генералне шеме подстицаја, то јест на оне код којих сви привредни актери имају приступ субвенцијама.

Ово је врло широка забрана и ја се питам зашто су је многи – пословни људи, коморе, чак Влада и други – превидели, односно, пропустили да прокоментаришу. Кажем „чак Влада“, мада је она подносилац предлога закона, стога што ће она прва доћи у проблеме, будући да ће се одмах по ступању закона на снагу, појавити, на пример, питање да ли је дозвољена државна помоћ крагујевачком Фијату?

Да још кажем да се под државом подразумевају сви нивои, и онај локални, и да широк арсенал мера, укључујући и зајмове или опраштања пореза појединим фирмама, представља државну помоћ.

Наравно, наш свет би лако могао да поверује да ћемо се извући од ове забране било непримењивањем закона, како се то уобичајено у Србији ради, било погодним тумачењем његових одредаба. Такав поступак је готово стандардан у овој земљи са законима које нам неко наметне, те мањим или већим завртањем руке. Међутим, овде је непоштена примена сопственог закона само један од проблема; други је тај што нам судија који тумачи и кажњава сутра може бити Светска трговинска организација, која нам свакако неће гледати кроз прсте.

Међународни монетарни фонд важио је деценијама за опасан жандар који утерује страх у кости владама мање развијеног дела света, односно оних земаља које воде несолидну економску политику и имају муке са сопственим платним и буџетским билансима. ММФ је био ту да их доведе у ред и изведе на прави пут. Имао је своје рецепте против којих су многи кукали, превасходно пацијенти, али га је подржавао развијени део света, онај који даје новац.

Техника ММФ-а била је једноставна: давао је новац онима којима је био потребан да закрпе рупе, али је тражио обавезе да се изведу реформе и нормализује макроекономска политика (обично кроз смањење буџетског дефицита, корекцију курса, замрзавање плата у јавном сектору итд.).

Такав ММФ био је страх и трепет за владе жељне његових пара, али не и условљавања. Међутим, у последње време Фонд је омекшао. То се јасно видело и на примеру Србије, када је почетком септембра 2009. године прешао преко лоших резултата српске владе у вођењу економске политике, пристао на повећање буџетског дефицита без повећања пореза, прихватио декларативну најаву смањења запослености у јавном сектору, па чак дао наговештај да би се његова средства могла користити и за попуњавање буџетског дефицита Србије, што је раније било незамисливо.

Српска влада осетила је да је ММФ омекшао и понаша се у складу с тим. Ништа се није променило у њеној политици, а од најављеног великог смањења администрације очигледно неће бити ништа. Чак, да би избегла и најмање болне резове Влада се договара о кредиту с Русијом, што би додатно смањило утицај ММФ-а на српске послове.

О чему се ради? Шта се то догађа с Међународним монетарним фондом? Мислим да су у питању два узрока његове попустљивости. Прво, ММФ је променио економску теорију, то јест,

напустио једну које се придржавао од постанка и прихватио другу која га жуља. Наиме, доскора је Фонд заступао класичну, ортодоксну макроекономску политику умерености, штедње и инвестиција, док је сада, свакако под утицајем САД, прешао на противничку страну и почео да заговара фискалне стимулансе кејнзијанског типа. Значи, потрошња, подстицаји тражњи, штедња није важна...

Друго, ММФ је добио велике паре од развијеног дела света и задатак да спасава земље у развоју од опасне кризе, што је значило налог да не закера много с реформама и променама макроекономске политике, већ да у њихове економије упумпа колико је потребно пара да се одржи поверење у финансијске системе и курсеве валута и тако избегне колапс. Парола је била: сада гасимо пожар, а после ћемо видети шта није ваљало и то евентуално променити.

И тако је Фонд од опасног жандара постао Мајка Тереза. Даје паре и фактички не тражи ништа, осим мало глуме о условима како би прикрио капитулацију пред грешним владама.

Међутим, не треба се претерано радовати. Неће пуно воде протећи Дунавом, а глобална криза ће проћи, ММФ ће стати на ноге и поново постати онај стари – са оштрим зубима. И опет ће с њим бити муке.

Посета Медведева Србији доживљена је од многих као историјска. Руски пријатељи у Србији очекују, или се бар надају да њоме означен заокрет у међусобним односима двеју земаља и да је Русија схватила ко јој је пријатељ, и да ће се од сада створити савезништво или макар партнерство које ће Србији помоћи у овим по државу и нацију тешким временима. Овдашњи проамерички камп пак користи једнако јаке речи о стратешком цементирању руске позиције у Београду, наравно с негативним предзнаком.

Ја верујем да нема говора о епохалности ове посете. Руски председник би и раније дошао у Београд да Тадић није председник већ толико година. За њих, он је прозападни човек с којим се није могло радити ништа озбиљно. Да сада Медведев ипак дође, превагнула је, верујем, процена да је свима очигледно, па и самом Тадићу, да једнострана прозападна оријентација не доноси очекиване добитке – уместо „и Косово и Европа“ Србија је добила „ни Косово ни Европа“ – и да Русија може врло једноставно да покупи политичке поене у Србији.

Јер, српска јавност је фрустрирана сталним западним условљавањем свега и свачега, а да се заузврат уопште не проближавамо оним великим циљевима. С друге стране, Руси галантно одобравају зајам, без, хм, бар за сада, икаквих услова. Тим контрастом према Западу лако освајају симпатије обичног света.

Тадићу свакако одговара Медведевљева посета, првенствено на рекламном плану. Јер се то уклапа у његов циљни имиџ човека који може са свима, само ако је интерес државе у питању. Ипак, питање је да ли је та маркетиншка калкулација добра: Тадићу одговара да помоћу Медведева шири популарност међу левичарима, русофилима и старијима, који у вишем проценту преферирају Русију, али му не иде у корист раст популарности Русије, која у многим стварима има другачије погледе (па, и о Косову).

Виши ниво политике би био када би Тадић покушао да одигра стратешку игу око Србије тако да заузме став једнаке дистанце у односу и на Запад и на Русију, односно, да међу њима организује такмичење за руку Србије. У српској историји било је већ таквих идеја, али су слабо успевале. Нити су се велики отимали за нас, нити су наши умели да одиграју како ваља.

У рвању Србије с пријатељским Западом око Косова, и сада Републике Српске, примамљива је идеја да се Западу мало припрети оријентацијом ка Русији, па да попусте. Али, за то нема много шансе. Запад је толико јак, то јест, има у руци тако јаке карте да им не би пало на памет да наседају на наше јефтине блефове. Јефтине, чак не зато што ми не бисмо покушали, већ зато што Русија нема намеру да се озбиљно качи са Западом, као и да се превише ангажује у балканским играма. Она чека да, у даљој будућности, опет стане на ноге, па сада не игра глобалну утакмицу, већ се оријентише на своје двориште.

За сада, Русији је од стратешког партнерства са Србијом знатно важнији енергетски бизнис – да гасовод Јужни ток не наиђе на непотребне препреке у региону, а још мање у Србији. Стога је ова прилика и искоришћена да се потпишу преостали уговори, од којих су неки договорени још приликом споразума о продаји НИС-а.

Највидљивији резултат посете требало би да је руски зајам од једне милијарде. Али, у тренутку док ово пишем (ноћ између уторка и среде) није јасно о којој се милијарди ради. РТС и Бе92 говоре о доларима, док Би-би-си и Блумберг помињу евре. А то није исто, јер један евро ноћас вреди 1,5 долара; другим речима, једна милијарда долара вредна је само 666 милиона евра.

Штавише, никакав уговор о зајму није потписан већ је само најављен. Треба, кажу, да се договоре многи детаљи укључујући и намену већег дела позајмице. То ме и брине, јер ће Руси, нема сумње, тражити да се из кредита купује руска опрема за железнице, путеве и друге пројекте који се нађу на листи за финансирање. А тада зајам може да постане много скуп, далеко скупљи него ако се суди само према каматној стопи.

Јелда у политици нема пријатељстава већ само интереса.

У последње време шири се један манир код изградње великих инфраструктурних објеката који се не може похвалити. Праве се велике инвестиције, а без тендера, онако политичким договором, па рука руци.

Наиме, наше власти јако желе да праве атрактивне инвестиционе подухвате (мостове, путеве, пруге и др.) како би задовољиле очекивања народа о напретку, али слабо успевају да нађу новац на комерцијалан начин: кредитом код озбиљне банке, издавањем обвезница на финансијском тржишту, давањем концесија и слично.

Стога радо потезу за међудржавним споразумима, где нам неко (Кинези, Руси) обезбеди паре из којих се гради оно што се жели. Наоко је све у реду. Чак су обично ти кредити финансијски повољнији него што би били на комерцијалном тржишту. Тако каже потпредседник Динкић, мада то још није уговорено, да ће мост преко Дунава код Земуна бити финансиран из кинеског кредита са 3 одсто камате и грејс периодом од три године.

Сличан се посао прави с Русима. У току су преговори око кредита и инфраструктурних пројеката који би из њега били финансирани. За сада немамо ближих детаља, већ се ствар ради далеко од очију и стручне и опште јавности. Само ће нам бити саопштено шта је неки мудри министар договорио.

У чему је проблем? Проблем је у томе што се намене пара одређују онако на брзину, готово напамет, и што се цена извођења радова одређује договором, значи неконкурентским методом, а не тендером, како би требало. Погледајмо ближе.

Град Београд хоће да гради мост преко Дунава између Земуна и Борче. Ја до сада нисам видео неку аргументовану анализу о потреби градње тог моста, већ само визије архитекте Бобића о развоју банатског дела Београда. Будући да становништво нашег главног града већ стагнира, то је мало вероватно да нам треба

нови Котеж величине Новог Београда. А и обилазница од ново-садског ка зрењанинском путу нема превише смисла, пошто европски саобраћај може од Новог Сада скренути ка Зрењанину без проласка кроз Земун.

Хоћу рећи, спреман сам да се кладим да ће проток саобраћаја на новом мосту бити врло мали у догледној будућности, а тиме велика инвестиција неоправдана. Шта ће Земунци у Котежу? Чак и да није тако, требало је направити дебелу студију о оправданости изградње моста и презентовати је јавности на увид и дискусију. Не треба ићи на поверење, јер има и нас који баш не верујемо у политичке скаске.

Помишљам да се није покушало са Европском инвестиционим банком, која генерално финансира велике инфраструктурне пројекте, стога што је постојала бојазан да не би позитивно проценила оправданост изградње моста. Јер, лепо је имати га, али постоје и друге, ургентније потребе, као што је завршетак изградње те обилазнице која никако да се оконча.

Други проблем је са избором извођача радова и установавањем цене моста. Прелиминарним споразумом одређено је да извођач буде кинеска фирма и да цена буде 170 милиона евра. Питање је да ли је цена разумна. Јер, отада је света и века познато је да би такве пројекте требало дати на тендер, па нека међусобно такмичење одреди најбољег извођача и најнижу цену. Овако остаје места разумној сумњи да је цена превелика, пошто је то природно када се договарају две стране, и то обе политичке. (Нећу да помињем корупцију.)

Нема сумње да ће слично бити и с руским кредитом. Намена ће се одредити навраћ-нанос, можда погрешно. Финансијски аспект ће бити повољан, али ће вероватно цена извођења радова од стране руског извођача бити превисока и на тај начин поништити врлине повољног финансијског аранжмана. На жалост или на срећу, све је у цени. И брак је леп када није скуп. Када се, као с Русима, мешају љубав, политика и новац обично настрада ово последње. А неко лепо заради.

Остаје тугаљиво питање система јавних набавки у Србији. Зашто се мучити с трендерима за набавку оловака или неколико компјутера, или за кречење канцеларија, када се огромне инвестиције договарају у затвореним круговима, без видљиве анализе оправданости и без тендера?

У *Полиџици* од 9. новембра објављен је ауторски текст Бојана Костреша, функционера Лиге социјалдемократа Војводине, о економском аспекту војвођанске аутономије. У њему Костреш најлепшим бојама слика период 1974–1989, када је Војводина била практично одвојена од Србије, како би поткрепио своју тезу да је то за њу и данас најбољи модел. Једини је проблем што то чини уз помоћ обиља неистина. Укажимо на неке.

Костреш на почетку тврди, с позивом на неименоване експерте, да је Војводина изгубила десетине милијарди евра због београдизације Србије током последње две деценије. Невероватно. Ко су ти експерти и како су дошли до тог закључка, није нам поверио. Надам се да не мисли на памфлет аутономашког политичара Бошка Крунића и његовог НГО-а. Да се ради о „анализи“ дечјег нивоа јасно је из чињенице да узрок свих економских недаћа Војводине током деведесетих година налазе искључиво у укидању аутономије. Превидели су само ратове, санкције, бомбардовања и све остало. За доказ о пљачки Војводине потребно је наћи нешто много, много јаче.

Ипак, као главни аргумент за своју тврдњу како је тај период био изузетно просперитетан за Војводину, Костреш је искористио инфраструктурне пројекте и навео, као најважније, војвођанске мостове и путеве изграђене војвођанским новцима и кредитима. Од тога је мало шта тачно.

Такође наводи да је аутономна Војводина у периоду 1974–1988. изградила више великих мостова преко Дунава, као код Бачке Паланке, Бездана, Бешке, Ковина... Није истина. Мост код Бачке Паланке завршен је 1972, значи пре Кострешовог идеалног периода, па га није пристojно помињати као успех брионске политике. Мост код Бездана завршен је 1974, дакле исте године када је донет „славни“ брионски устав који је одвојио аутономију Војводине од Србије, па ни теоријски није могуће да је аутономашка

влада смислила мост, обезбедила пројект, паре и изградила га за неколико недеља. Исто је с мостовима код Бешке и Ковина, који су завршени 1975. и 1976. године. Такви пројекти се припремају и изводе више година, а не тек тако. На пример, мост код Бешке, као део ауто-пута, грађен је четири године, док је уговор о кредиту склопила СФРЈ још маја 1970. године.

За путеве Костреш каже следеће: „Војводина је својим новцем изградила једну траку од Београда до Хоргоша... и пун профил ауто-пута од хрватске границе до Београда.“ Није истина. Новац за финансирање дошао је из кредита, углавном Светске банке, дакле уопште није финансиран из буџета или фондова Војводине. А да зајмове није враћала Војводина? Није. Отплата зајмова се неко време вршила из наплаћене путарине, што значи да смо их отплаћивали сви ми који смо се њима возили, укључујући и странце. Потом је, почетком деведесетих година, све зајмове на себе преузела Република Србија.

И овде Костреш укључује у „свој“ период оне путеве који су направљени у неко друго време, нема сумње, не би ли његова прича изгледала уверљивије. Тако каже да је „до краја 1989.“ „изграђена друга трака од Бешке до Батајнице“, што једноставно није тачно. Та трака је започета у време Милошевића, а завршена крајем 2004, дакле само 15 година после Кострешове 1989. године!

Поменимо још једну неистиниту тврдњу. Костреш каже да је један знак немиле београдизације то што се неке банке селе у Београд и што то исто планирају да са својим централама учине и неке друге фирме. А шта је ту лоше, питаће се неко: фирме за себе бирају погоднију локацију, а имају, као приватне, право на слободу акције. Лоше је то, каже он, што ће „сав порез“ из тих банака и фирми отићи у Београд, уместо да остане тамо где су оне потекле. Е, ово већ нема смисла. Костреш не познаје порески систем Србије, баш како и доликује једном политичару нижег ранга.

Са становишта пореза, Новом Саду, Београду и Србији готово да је свеједно где је седиште неке фирме, јер ће резултат бити једнак. Пореским законима је, наиме, лепо превиђено да се главне дажбине (акцизе, порез на додату вредност, царине и сл.) искључиво уплаћују у буџет Републике Србије, а не граду у коме је седиште фирме, били то Нови Сад или Београд. Порез на зараде

се не уплаћује према седишту фирме, већ према пребивалишту запосленог, па све остаје исто уколико се не селе погони. Једини скроман губитак може имати покрајина, али не и Нови Сад, код пореза на добит, који се плаћа према седишту и дели између покрајине и републике. Али, то је мали порез, најмањи од помених и с ниском стопом од 10 одсто, па ни губитак Војводине неће бити велик. Другим речима, нити ће Војводина имати неке веће пореске штете нити ће Београд имати веће користи уколико нека фирма пресели седиште из једног града у други.

Да закључим: жалосна је идеја која се брани обиљем неистина.

ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Економист 2009
27. новембар

У српском парламенту пролетос је усвојен Закон о забрани дискриминације. Његова сврха је, по мом суду, да се и на овом подручју прикаже тежња владе да донесе европско законодавство унапред, чак и када то није потребно или саветно. А тренутно није.

Глобално гледано, концепт овог закона је потпуно у европском тренду. Забрањује сваку дискриминацију које су могли да се сете, а под претњом различитих казни. Нешто као кривични законик у области људских права (расне, верске, етничке, полне, сексуалне, старосне, инвалидске, родитељске, генетске, имовинске, здравствене, по осуђиваности итд., итд.).

Ми ћемо се, због наших читалаца, задржати само на забрани дискриминације на радном месту, а то обухвата све: од заснивања и права на рад, преко слободног избора запослења, напредовања у служби и стручног усавшавања, до права на једнаку зараду за једнаки рад, правичне услове рада, заштиту од незапослености и тако даље. На свим овим подручјима могуће је дискриминисати по горе наведеним основама – расној, верској, етничкој... па ће од сада послодавцу, шта год да предузме, стајати над главом стална опасност да се о некога огрешио и да га чека казна.

Оваква заштита од дискриминације има најмање три проблема. Прво, економска наука је одавно, уз помоћ нобеловца Бекера, доказала да је за послодавце глупо да дискриминишу ове или оне раднике, јер то иде на њихову штету. Наиме, уколико послодавац одабере слабијег радника само зато што није црн, жена или Кинез, он ће то сам платити мањом зарадом. Другим речима, начелни проблем дискриминације на радном месту може да постоји само уколико се претпостави ирационалност послодавца, што је лоша претпоставка достојна политичара и правника, а не економиста и пословног света.

Друго, забрана неједнаког поступања нарушава два друга права из групе највиших права. Једно је право човека/послодавца да располаже сопственом имовином како хоће и, следствено, да запосли

кога хоће (све плавуше, ако му то причињава задовољство), а друга је право свих грађана на слободно удруживање, што значи и право плавуша да формирају сопствену фирму и не приме ниједну црнку.

Треће, сасвим је неизвесно где је граница између дозвољених и недозвољених радњи. Закон о томе ништа не каже, за разлику од кривичног закона који лепо набраја кажњива дела. Овде је све у магли неизвесности и подложно сасвим различитим тумачењима. Биће то велика забава за судије и адвокате, а за ове друге и леп извор прихода. Скоро као у Америци.

А шта ћемо с рударима – хоће ли бити дискриминација уколико се примају само мушкарци – или с балеринама? Предлог закона има одговор: не сматра се дискриминацијом давање првенства због особености одређеног посла код кога лично својство лица представља одлучујући услов обављања посла. Но, лако ћемо с рударима, јер ту је све јасно, али постоје хиљаде других послова за које није тако јасно шта је „одлучујући услов“. Да ли је дискриминација уколико не приме човека од 64 године за зидара због старости, или мушкарца за секретарицу, или Кинеза за професора српског језика?

Могу да замислим шта мисли послодавац који чита ове редове: тачно, закон јесте незгодан, али нека докажу да сам било кога дискриминисао; када примам плавушу нећу у конкурс ставити да примам плавуше, већ нешто друго. И заиста, у највећем броју случајева биће тешко доказати дискриминацију. Али, то нам неће донети спас.

Наиме, овај закон се не заснива на класичној претпоставци невиности оптуженог и потреби да тужилац доказује да му је нарушено неко право. Не, он у складу с најгорим европским традицијама предвиђа обавезу оптуженог да докаже своју невиност! Ако запослите плавушу, морате ви да докажете да се нисте огрешили о црнку. Додуше, предлог каже да то важи онда када „тужилац учини вероватним“ постојање акта дискриминације, али је то мала утеха у земљи у којој судство показује изразиту пристрасност у корист запослених, а на штету послодавца. И шта то значи „учинити вероватним“? Нема ту сигурне заштите за послодавца ни када сигурно није крив, а камоли када је ствар нејасна.

Ово је један лош закон који ће донети више проблема него што ће их решити. Можда у првом периоду и неће бити примењиван, као и многи други „европски“, али неће проћи пуно времена и почеће суђења у америчком стилу.

У последње време положај жена на тржишту рада у Србији веома се поправио. Смањује се њихово заостајање у односу на мушкарце у области запослености, као што се и зараде жена приближавају зарадама мушкараца.

Мушкарци и жене

	однос зарада	однос запослености
2005	1,15	1,59
2006	1,12	1,54
2007	1,13	1,49
2008	1,11	1,46
2009	1,09	1,45

Извор: анкете о радној снази

Из табеле видимо да је заостајање жена на плану зарада смањено са 1,15 у 2005. на само 1,09 у априлу 2009, што значи да сада мушкарци имају у просеку само за 9 одсто вишу зараду.

Када анализирамо запосленост, однос је неповољнији, али је и ту приметна тенденција побољшања. Основну разлику и даље стварају домаћице које чине око 15 одсто укупног броја жена старијих од 15 година, док је удео пензионера и незапослених подједнак код оба пола.

Наравно, за овако повољан развој догађаја заслугу нема ниједна политичка декларација, ниједна законска регула, ниједна акција невладиног сектора. Он је једино и искључиво последица фундаменталних процеса у образовању, породици, као и на тржишту рада.

У старијим временима, жене су имале знатно нижу просечну зараду од мушкарца, али је било јаким разлога за то. Мушкарци су били у просеку знатно школованији и имали знатно више радног искуства и више часова рада него просечна жена, па је било природно да имају и већу зараду.

Током претходних деценија жене напредују у сваком погледу, па и у квалификацијама. Док и данас међу старијим генерацијама мушкарци имају више школе, међу млађима је обрнуто: већи број жена завршава више и високе школе, док мушкарци доминирају код средње школске спреме.

Тај повољан процес релативно брзог подизања просечне школске спреме код жена може се само поздравити, али и навести као главни аргумент смањења разлика у зарадама између полова. Друго образложење јесте промена карактера породице у правцу равноправнијег положаја жена.

Понекад се приватним послодавцима пробацује дискриминациони приступ запошљавању и плаћању жена. Ово не може да буде тачно. Јер, како је одавно доказано, послодавац који дискриминише било кога (жене, црнце, плавуше и др.), без обзира на његове суштинске радне карактеристике, радиће искључиво на своју сопствену штету, што нико не жели. То би значило да се запосли или више награди слабији радник у односу на бољег, што свакако не може бити добра пословна политика.

Захваљујући овим повољним кретањима губе на актуелности све оне прејаке жалбе и тужбе из старијих времена о великој дискриминацији и експлоатацији жена од стране мушкараца. Не живимо више у временима у којима се може рећи да је жена на тржишту рада у неравноправном положају у односу на мушкарца, и да је овај свет подешен према интересима ових других. Џепови старих времена још увек постоје, али се постепено гасе под утицајем позитивних фундаменталних чинилаца.

Недавно смо присуствовали краткој размени неразумевања између председника коморе и гувернера. Први је тражио састанак ради разговора о курсу, изразивши забринутост због извесног слабљења динара, а други оштро узвратио да он о курсу не жели да разговара, нити да води договорну курсну политику. Инцидент је брзо окончан, али би из њега требало извести поуке. Па, да покушамо.

Прво ћемо претпоставити потпуну добронамерност (великих) привредника. Они верују да је стабилан курс најбољи курс и заговарају такву политику од стране Народне банке. Проблем са овим мишљењем је што није тачно. На курсеве валута утичу разне силе (понуде и тражње, односи светских валута, кретање капитала у земљу и из ње, каматне стопе, висина девизних резерви итд.) тако да нико не може да гарантује одржање стабилног курса, чак и ако се сви сложе да би то било лепо. Једноставно, жеље су једно, а могућности нешто друго.

Поред тога, привредници се у општем случају не разумеју у вођење макроекономске политике, односно политике курса. Њихово је да знају како се праве паре, а не да управљају Народном банком. Исто као што политичари не знају политичку теорију, а лекари молекуларну биологију и генетику.

На крају, пословни људи се држе једне старе заблуде да све што је добро за привреду мора бити добро и за земљу у целини. Како се говорило некада: што је добро за Џенерал моторс добро је и за Америку. Али, није тако. Основни циљ је благостање грађана, а Џенерал моторс је отишао у стечај.

Друга је могућност да привредници гледају свој интерес када заговарају ову или ону политику курса динара. При томе, некима одговара овакво, а некима онакво кретање курса. Тако су и овом приликом новинари лепо покренули питање какви се интереси крију иза акције председника коморе и закључили да се ради

о интересу увозника, којима одговара јак динар ради јефтинијег увоза и већег промета са одговарајућом зарадом. Ја бих овде додао да је и интерес дужника што виши курс динара, јер ће тако морати да издвоје мање динара код отплате дуга.

Општије посматрано, сигурно је да већинском делу и привреде и становништва одговара што виши курс динара, јер им тако расте куповна моћ. Тако и председник коморе тврди да би биланси фирми за 2009. били далеко повољнији када би курс динара био виши. Наравно, али то поразумева вештачко појефтињење једне од пар најважнијих цена у земљи. Дивно би било да је један евро 60 динара или још мање. Једини је проблем што то није могуће. А заговарање јаког динара води политици коју смо имали под Мирком Марјановићем пре десет и више година: диван курс на папиру, али по њему нема девиза. И никоме, верујем, није циљ да биланси буду вештачки побољшани.

И треће, постоји још једна, најгора могућност: да су неки привредници хтели да од гувернера сазнају какву политику курса намерава да води, па да ту информацију искористе и крајње једноставно згрну огромне паре. Наиме, ако ви знате како ће се кретати курс, а да то други не знају, нема сумње да ви можете да подесите своју финансијску политику и обогатите се. На пример, уколико вам гувернер каже да ће евро да скочи следеће недеље, ви одмах скупите максималну количину динара коју можете, укључујући и задужење, и купите евре. Следеће недеље евро скаче, ви продате своје залихе, отплатите дуг и останете са изврсном зарадом. Тако се то ради са инсајдерским информацијама.

Било који од ових случајева да је у питању – гувернер је био у праву. Курсна политика је у надлежности Народне банке и ту не сме бити стварних разговора ни са ким, а понајмање са заинтересованим странкама. А понешто је чак тајна. Велики привредници су навикли да редовно буду саслушани и да непосредно утичу на креирање економске политике, све у наводном општем интересу, али је време да таква пракса престане. Нека се окрену класичном лобирању, како се то већ ради у демократским земљама.

Готово општа оријентација у Србији гласи – правац ЕУ! Има и овде нешто евроскептицизма, али се слабо уочава на политичкој сцени. Сада када су и напредњаци постали велики Европљани, нема сумње да земља дефинитивно тежи томе правцу.

Међутим, ништа није извесно. Препрека је доста, али је већина савладива: када ствар сазри, испоручиће Младића по логици „важнија је ЕУ него један човек“; преговори о усклађивању законодавства могу бити окончани за пар година; на крају ће и званичници из ЕУ да закључе како је Србија достигла потребне стандарде.

Ипак, остаје један врло тежак проблем: питање признања Косова. Мислим да не постоји ни трунка сумње да ће битан услов учлањења у ЕУ бити баш то – да Србија призна независно Косово. Јер, уколико би Србију примили вез тога, она би могла да сутра, можда, под владом другачијег опредељења, блокира учлањење Косова у ЕУ и друге сличне акције, што политичари из Уније свакако не желе да допусте.

Велико је питање шта ће се догодити. Европљани свакако мисле да ће Србија да поклекне пред њиховим вратима, и да ће у дилеми „Европа или Косово“ изабрати ову прву. Можда и Тадић иде тим путем, будући да се максимално труди, заједно с медијима који су му наклоњени, да потисне тему Косова из јавности и у потпуности је замени Европом и светлом будућношћу која нас тамо чека.

Није сигурно, међутим, да ће признање бити могуће током следећих неколико година. Лако је могуће да Тадић, уколико то и намерава, не буде политички у стању да изведе планирано и поред све вештине његовог рекламног тима, пошто јавност и српско бирачко тело неће лако прогутати ту причу. Поред тога, ни садашњи савезници (Русија, Кина, неколико чланица ЕУ и други) неће лепо гледати на такав евентуални заокрет српске политике,

па ће се осетити изданим од стране онога коме је њихова помоћ до јуче била преко потребна и који ју је тако силно молио.

Наоко парадоксално, процесу учлањења Србије у ЕУ највише би могао да помогне Међународни суд правде у Хагу, и то одлуком неповољном по Србију. То значи да пресуди како је независност Косова у складу с међународним правом и тиме пружи Тадићу или неком наследнику најјачи могући аргумент у прилог мирења са судбином, то јест, признањем независног Косова и наставка процеса учлањења у ЕУ. Али, ако пресуда буде округло па на ћоше, тада ће опет остати проблем.

Дакле, могуће је да процес учлањења стане укупан: нити Србија може да призна Косово и настави даље, нити водеће земље ЕУ могу да повуку услов признавања ради наставка процеса. Шта тада да се ради? Да се годинама чека неко чудо, а да све остане на пола пута?

Мислим да постоји решење и за ту ситуацију: Србија би могла да промени колосек и да с главног пређе на алтернативни. Док је главни онај до сада спровођен – учлањење у ЕУ кроз уобичајени процес – дотле би алтернативни био што чврће повезивање са ЕУ али без учлањења, нешто слично ономе што раде Норвешка и Швајцарска.

Прелазак с директног на алтернативни пут био би мотивисан жељом да се избегне вишегодишњи застој у међусобним односима, односно тежњом да се односи и даље функционално унапређују и поред кочнице коју политичке препреке постављају на главном колосеку. Места за блиску сарадњу и без учлањења има свакако пуно. Приоритетна област сарадње за Србију, а вероватно и ЕУ јесте економија (укључујући трговинске односе), затим инфраструктура, научна сарадња, образовање, безбедност, екологија и слично.

Мислим да је време да се озбиљно преиспита досадашња стратегија учлањења пошто вероватно води у ћорсокак. Девет година је прошло од 5. октобра, а знатнијег напретка у процесу учлањења и даље нема. Још смо практично на почетку због сталних политичких препрека. Стога се, верујем, озбиљно намеће алтернативна стратегија – повезивање са ЕУ земаља нечланица – које нуди оно што нас интересује (повезаност), а заобилази оно што је препрека (политичке теме). При томе, основни дугорочни циљ и даље може бити пуноправно чланство у Унији.

КАДА КИНА ЗАВЛАДА СВЕТОМ

Економист 2010
21. јануар

Опхрвани текућим бригадама слабо размишљамо о даљој будућности. Једно занимљиво питање гласи: ко ће бити следећи хегемон? Оно није нимало бесмислено, иако је супремација САД данас неупитна. Ипак, брљотине њене спољне политике, финансијска криза, слаб долар, комотан живот на рачун задуживања у Кини и петролејским земљама наводе нас да преиспитамо будућности.

Свакако, Кина је и данас сиромашна земља: њен ниво развоја је тек једна петина или осмина западног. Требаће јој пуно брзог раста да преузме вођство на економском плану. Али, ко се пре четврт века надао да ће успети да оствари раст од 8 до 10 одсто у свакој години. Ако настави овако, ево ње на првом месту у наредних неколико деценија.

Да би се наставио брзи раст потребно је да се очува социјална кохезија и политичко јединство, што вероватно неће бити лако. Овакав политички режим тешко да би имао шансе на дуг опстанак на западу, али је у Кини можда могућ као облик просвећеног апсолутизма. Нама Европљанима је свакако тешко да судимо о томе шта је добро за земљу из другог цивилизацијског круга.

На економском плану поставља се питање да ли је и током следећих неколико деценија могућ брз раст с досадашњим моделом: потцењена валута праћена високим трговинским суфицитом. Кина данас лежи на резервама тешким више од две хиљаде милијарди долара. Пре или касније, то можда води или у сукоб са САД и/или Европом или у промену политике.

Пакосници на западу верују да ће центрифугалне силе и унутрашње тензије једног дана окончати кинеско чудо и спасити супремацију Америке. Искуство им, чини се, даје за право, пошто је Кина више пута у својој историји падала на колена, неспособна да реши унутрашње проблеме. Ипак, чини ми се да у овим пројекцијама има превише резонувања које је применљиво за западне земље, али с Кином може бити другачије.

Основно питање је да ли ће Кинези тражити све више слобде и демократије и кренути у оштру политичку борбу уколико их не добију. То би онда лако могло да угрози раст. Али, изгледа да Кинези нису индивидуалистички оријентисани као западњаци, то јест, да њихова култура и историја нису створиле *личности* на начин на који европска јесте. На извештан начин, у питању је и западњачко, либерално уверење у универзалност људских вредности, наравно онако како их запад види, и препоставку да је слобода свима највиша вредност.

Предност Кине јесте то што све социјалне и политичке тензије опадају када економија земље расте по високим стопама, јер тада и животни стандард иде нагоре. А то је оно што смањује незадовољство и тако јача положај владе.

Добронамерни посматрачи ове азијске земље верују да ће она временом све више личити на остале земље како се буде развијала и становништво богатило, а под притиском сопствених грађана. То би значило да ће се уклопити у овако структуриран савремени свет и пригрлити либерално-демократски поредак, постајући један од кооперативних играча на светској сцени.

Мислим да је ово погрешан резон. Кина довде није стигла следећи западни модел развоја, и готово је сигурно да њеним управљачима не пада на памет да напусте свој начин који се показао успешан. Они вероватно западни модел сматрају инфериорним у односу на њихов. Сходно томе, Кина све више тражи корене своје будућности у прошлости земље и њеним вредностима, а не у туђим моделима.

Доминација Кине би, како верујем, променила доста тога у светским пословима. Економска глобализација би остала будући да слободна трговина међу земљама и народима свакако одговара њеним интересима.

Архитектура међународних односа би свакако била промењена. Сигурно је да би нестало америчке, односно западне хегемоније. Кина би вероватно битно повећала утицај на азијске суседе. С друге стране, вероватно би показала веће поштовање за суверенитет других држава него Америка, као и за диверзитет нација и њихових култура. Сигурно је да не би користила демократију и људска права као батину којом се млате друге земље.

Да ли би ти био бољи свет остаје за дискусију. Али, другачији би свакако био.

ВРЕМЕ ЗА УКИДАЊЕ ПРИВИЛЕГИЈА

Политика 2010
3. фебруар

У последње време поново је актуелизована тема изједначавања положаја мушкараца и жена пред пензијским законом, будући да сада никако није једнак. Наиме, притисак ММФ-а у том смислу је врло јак, па попушта чак и иначе борбени потпредседник владе Кркобабић. До јавности су стигли нацрти измена постојећег закона којима се предвиђа смањење привилегије код потребног радног стажа при пензионисању жена с пет на две године, додуше уз веома дуг прелазни период.

О чему се ради? Већ деценијама жене у Србији имају привилегије по пензијском закону: пет година раније иду у пензију, а и систем одређивања пензије повољнији је за њих него за мушкарце, па при осталим једнаким околностима жена има већу пензију него мушкарац.

Таква повлашћеност се не може сматрати праведном, јер никакве привилегије по полу нису праведне. Жена и мушкарац би морали да буду једнаки пред законом, пошто је равноправност свих грађана пред законом темељ демократског поретка и савремене цивилизације. И Устав Србије у члану 21. гарантује једнакост грађана без обзира на пол.

Два су основна аргумента заступника пензијских привилегија жена. Прво, да је неоправдано то што су жене имале ниже плате него мушкарци током радног века (биле су, наводно, дискриминисане) и, друго, да су жене имале тежи живот од мушкараца (кућа, деца, посао), па да је пензионисање прилика да се те неправде исправе пензијским привилегијама.

Верујем да је то погрешна логика. Прво, пензијски систем свакако нема улогу исправљања стварних или наводних неправди из ранијег живота. Његов задатак је обезбеђење дохотка у старости на основу праведних и за све једнаких правила пензијског осигурања. Да ли је нечији брачни друг лоше понашао, или је неко имао мању плату него што (мисли да) је

заслуживао, јесу приватне ствари које се могу решавати само у породици, на радном месту или променом посла, а изузетно уз помоћ полиције и суда.

Социјализам је много тога покварио, али је изједначење плата запослених оба пола који раде на истим пословима било ваљана ствар. Жене јесу имале у просеку ниже плате, али углавном због нижих квалификација, краћег радног стажа и мање заступљености на руководећим радним местима. Прва два чиниоца су објективне природе и њихов утицај на плате и заступљеност на руководећим местима не може се сматрати неправедним. А ако је до малих и ниских плата, зашто би само жене имале право на привилегију? Зашто не би исте бенефиције добили и неквалификовани радници (и они се муче у животу) или запослени из јужне Србије, који су такође имали мале зараде?

Друго, чак и да се прихвати да су неке жене биле дискриминисане на послу или код куће, то ипак не би смео да буде довољан разлог да се привилегије (или „компензација“) дају свима, јер нису све жене биле у неповољном положају. Неке су биле руководиоци, неке су имале високе плате, неке нису имале породицу и дупли посао, с неким су мужеви заједно радили у кући... Да ли је заиста праведно да од двоје у свему једнаких људи један има увек има већу пензију од другог само зато што је припадник једног, фаворизованог пола?

Поменуте пензијске повластице за жене уведене су у старим временима зато што се веровало да је добро женама дати компензацију за рађање и бригу о деци. Без обзира да ли је тај аргумент тада био добар или не, данас је далеко слабији, пошто просечна жена више не рађа троје или четворо деце, већ једно, највише двоје, а често ниједно. Ни са овог становишта није праведно да све жене буду стављене у једнак положај.

У свету се све више уједначавају правила пензионисања жена и мушкараца. У великом броју развијених земаља изједначен је положај оба пола, док је у већини земаља у транзицији тај процес започет. Значи, у земљама које нам често служе као узор одавно је победила логика једнаког положаја пред законом припадника оба пола.

Привилеговање жена у пензијском осигурању може се схватити и као израз потцењивања жена, односно знак уверења да

женама треба дати попуст зато што су слабије и мање способне да раде и зараде. А то је онда не само директна увреда, већ и потпуна неистина.

Смањење пензијске привилегије жена о којој размишља радна група био би потез у добром правцу, али недовољан. Потребно је у потпуности укинути неоправедну повлашћеност једног пола и све грађане изједначити пред законом.

У старо доба говорило се за неког презадуженог да је дужан „као Грчка“. Изгледа да су се та времена вратила, па синтагма поново постаје актуелна: Грчка је дужна „као Грчка“. Прича је класична: превелик јавни сектор, превелике плате у њему, рано пензионисање, велики инфраструктурни пројекти... а све то на дуг, уз слабу наплату пореза. Грчка је, по стварању еврозоне, добила повољан ветар кроз смањење каматних стопа на немачки ниво, али то није искористила за продуктивне инвестиције, већ за распикућско увећање јавног дуга.

Да би спасла Грчку, али и неке друге рањиве земље, Европска централна банка је у претходном периоду отворила специјалну кредитну линију кроз коју је куповала државне обвезнице тих земаља и тако им помагала. Грчка криза настала је онда када су ЕЦБ и Немачка закључили да је доста, односно да се Грчка не труди да санира сопствену ситуацију, већ да злоупотребљава европску подршку.

Лошем утиску код светске јавности веома је допринело откриће да је грчка влада фалсификовала статистичке податке како би пред инвеститорима улепшала слику о стању земље и њених финансија. То се у пристојним земљама одавно не ради, па није чудно да више од половине Немаца мисли да Грчку треба препустити судбини. Неки кажу да није нормално да они који се пензионису тек са 67 година (Немци) помажу оне који у пензију одлазе далеко раније (Грци). Добра поента.

Ове године Грчка треба да обезбеди 54 милијарде евра за сервисирање дугова, а недостаје око 20 милијарди. Сада се припрема европски пакет за ту сврху, али никако да се саопште детаљи. Нема сумње да ће пакета бити, али и да се западноевропске земље договарају шта све да траже заузврат од Грчке. Ова последња је већ, превентивно, припремила програм фискалног стезања, који укључује замрзавање плата у јавном

сектору, касније пензионисање, отпуштање државних службеника (звучи ли познато?), повећање пореза и тако даље. И штрајкови су већ ту, мада, изгледа, без великог елана.

Решење грчких проблема би далеко лакше било да се није прешло на евро. Тада би драхма знатно девалвирала и тако се смањиле (у доларима изражене) плате и домаћи дугови, повећала конкурентност и вредност имовине, и олакшало хипотекарним дужницима и слично. Али, сада то не неће моћи и зато мора да се иде на смањење цена, зарада и друга фискална стезања, што је свакако компликованије и болније.

Ту видимо налачје јединствене валуте: губе се инструменти домаће економске политике (курсна, монетарна и каматна политика) који каткад могу веома да затребају. Економска теорија је доста давно, а кроз теорију оптималних валутних подручја нобеловца Мандела, указала да јединствену валуту не треба уводити у економски нехомогена подручја где привредни циклуси нису синхрони. Разлог је једноставан: једнима ће требати једна, а другима друга економска, односно монетарна политика, што се не може постићи, а тиме ни добро завршити. Европске тешкоће ове врсте биле би лакше да, као у Америци, постоји централна власт са снажном фискалном политиком, као инструментом за унутрашња уравнотежења, али је нажалост нема.

Амерички економисти одавно упозоравају да је евро био ризикантан подухват који се може лоше окончати. Стога се и сада тамо чују гласови о могућности да Грчка и неке друге земље напусте еврозону и врате се старим валутама. Ово се, ипак, неће догодити, јер евро није само, а ни првенствено економски пројект, већ превасходно политички. Стога политика никако неће дозволити да пропадне тај велики симбол европске идеје.

Забавно је то што ММФ нуди помоћ Грчкој, али га ЕУ одбија јер би прихватање његовог учешћа значило да Европа не може сама да реши своје проблеме. Просто, не иде политички. Стари комплекс од политичке неефикасности, а у односу на Америку. Али, постоје и новији моменти: Саркози не жели да се у европске послове меша шеф ММФ-а Стаус Кан, његов потенцијални озбиљни противник на следећим изборима. Али, шушка се да би ММФ ипак могао да добије „техничку“ улогу због искуства у спасавању неуредних земаља, кога ЕУ свакако нема.

Куриозитет је што је отац премијера Папандреуа, такође премијер, спасавао 1985. Грчку из сличне ситуације зајмом из Брисела, и убрзо изневерио обећања о разумној економској политици. Овога пута је Европа изгледа решила да избегне такве балканске игре и формулише додатне захтеве на плану фискалног стезања, али и казне за неизвршење договореног.

И једни и други играју политичку пипиревку: Грци се боре да смање уступке, како би избегли политичку кризу и губитак подршке народа, а Немачка и Француска се труде да што више извуку од Грчке како би задовољиле своје јавно мњење и одржале политички рејтинг... Другим речима, сви се труде да смање медијску штету по своје владе.

Има ли за Србију опасности од грчких проблема? Има. Основни се тиче стабилности нашег банкарског система кога може да угрози грчка финансијска криза.

Наиме, у Србији ради више грчких банака на обострано задовољство. Али, уколико дође до продубљења тамошње финансијске кризе, неминовно ће се погоршати позиција тих банака у матици – биће изложене губитку депозита и погоршаним условима задуживања, чиме ће бити угрожена адекватност капитала и способност банака да одговоре својим не само уобичајеним, већ, још више, неминовно повећаним обавезама и одливима.

У таквој ситуацији банке ће гледати где има резерви капитала и наћи ће га у „својим“ банкама у другим земљама. Нема сумње да ће покушати да га довуку у централу, разумно резонујући да се банка спасава у Атини, а не у Београду или Софији. Другим речима, уколико се банкарски систем Грчке заљуља или дође у животну опасност, сигурно је да ће грчке банке покушати да пребаце капитал из Србије и других земаља у Грчку.

Одлив капитала у Грчку могао би тешко да уздрма банкарски систем Србије, чак више него што је његов удео у укупном банкарству Србије. Јер, љуљање грчких банака у Србији вероватно би изазвало навалу депонената на ове банке, што би их вероватно учинило неликвидним. Држава Србија нашла би се у дилеми да ли да спасава грчке банке у Србији упумпавањем новца у њих. У противном би ризиковала њихову пропаст, али уз активирање државне гаранције депозита до износа од 50.000 евра, што опет

она мора да плати. Што је најгоре, криза грчких банака у Србији може се проширити и на друге, иначе здраве банке услед губитка поверења, с навалом улагача. Сетимо се децембра 2008, када смо панику једва избегли.

Можда нас спасава такозвани бечки споразум из 2009, којим су се западне банке обавезале да неће повлачити новац из источноевропских земаља? Не, јер истиче ових дана, а на сличном стањанку од пре неки дан похваљена је ситуација у Србији, а чврст став о неповлачењу замењен магловитим о могућности постепеног повлачења. Он свакако неће одвратити банку у опасности од повлачења новца из Србије.

Ипак, није све изгубљено. Србија може да спречи одлив банкарског капитала у Грчку уколико се то покаже као потребно. У економској терминологији то се умерено зове *капитална контрола*, а у пракси може да узме различито драматичне облике – од благих пореских трошкова за изношење, до административних забрана. Претпостављам да Народна банка има план у резерви.

Последњих дана разбуктала се расправа о приватизацији градског земљишта и профиту кога из тога могу извући тајкуни. Укрстили су копља Данило Шуковић из Савета за борбу против корупције и Небојша Јањић, помоћник надлежног министра. Спољни израз полемике јесу међусобне оптужбе да ће тајкуни профитирати уколико се примени лоше решење за које се залаже онај други.

Као што знамо, градско грађевинско земљиште доскора је било у државној својини. Новим Законом о планирању и изградњи прописана је његова приватизација, с тим да га сви корисници добију у својину бесплатно, осим фирми које су прошле кроз приватизацију. За њих је предвиђено да плате накнаду у висини разлике између тржишне вредности земљишта и трошкова које су имале за његово прибављање ради коришћења. Наизглед, решење је разумно. Али, одмах се јављају два проблема. Прво, шта је то тржишна цена земљишта када тржишта (још) нема? И друго, како установити трошкове прибављања када је купац платио једну суму за целу фирму, а после победе на лицитацији/тендеру?

Донета је уредба којом је прецизиран начин обрачуна. Установљавање тржишне вредности пребачено је Пореској управи, па нек се она чеше по глави. Али, за трошкове прибављања земљишта проглашена је (укупна) цена плаћена за предузеће! Овим је олакшан поступак обрачуна бар за фирме приватизоване по закону из 2001, али су начињени многи тешки фаулови.

Први фаул је против здраворазумске логике. Не смеју се мешати бабе и жабе како знамо још из најмлађих дана. Други фаул је против Закона о планирању и изградњи, пошто је очигледно да се цена по којој је плаћена фирма никако не може изједначити с трошковима прибављања земљишта, чиме је уредба дерогирала закон.

Трећи фаул начињен је против правде, и ту је Шуковић у праву. Он тврди да ће се од плаћања за земљиште на овај начин извући сви они који су купили добру фирму по разумној цени. И заиста, уколико је фирма плаћена пет милиона евра, а земљиште вреди четири, власник фирме неће, по поменутој уредби, бити дужан да плати било шта за земљиште.

Четврти фаул је код предузећа приватизованих по ранијим законима (из деведесетих година XX века). Ту ни Бог отац не зна колико је плаћено, јер је било разних попушта, докапитализација, ревалоризација... тако да је немогуће установити коначан износ. А, што је најважније, по овим законима је приватизовано најмање петсто веома вредних фирми, посебно у зиму 2000/2001. године.

На ове примедбе може се одговорити онако како је учинио Марко Пауновић с *Тржишној решења*, да је у питању лош компромис, али и да је политички најприхватљивији, пошто се није смело узети од народа, а од (неких) тајкуна се морало, из тих политичких разлога. Будући да ме разлози политичког рејтинга не занимају, верујем да да је то могло и боље. Овако постоји ризик да се цео закон сведе на једног (Лука Београд, због које је све и започето) или неколико фирми, баш као што се са једним (Карићем) тужно завршио Закон о екстрапрофиту.

Имам и ја предлог решења – заступао сам га у студији ЦЛДС-а *Приватизација државној земљишћа у Србији* (2006). Пошао сам од тога, прво, да право коришћења земљишта представља вредност, наравно мању од својине, али да у економском смислу никако није нула. И друго, пошао сам и од тога да купац фирме, приликом лицитације, у начелу плаћа и то право, јер би бесмислено било помислити да се неко право (тј. нека вредност) може добити бесплатно.

Из наведеног следи да је купац фирме током приватизације већ платио део вредности земљишта и да не би требало ни да га сада добије бесплатно у својину, а ни да својину плати у пуном износу. Праведно би било, а и економски ефикасно, да плати неки проценат од пуне вредности. Вредност права коришћења у односу на вредност својине могла би се апроксимирати из односа кирије за врло дугорочан закуп са истим правима каква доноси право коришћења и цене куповине истог земљишта, наравно уз дисконтовање и све остале техникаље. Тако бисмо добили један проценат, на пример 50 одсто, који би се применио

на обрачунату вредност свих земљишта из приватизације како би се добио износ потребне доплате за прелазак у својину.

Ово би решење било праведно, јер би све купце ставило у једнак положај. Наравно, једни би по хектару платили знатно мање (индустрија на периферији) од других (вредно земљиште за изградњу), како и треба. Јер, сви су купци приватизованих предузећа знали или требали да знају да је земљиште државно и да купују фирму само с правом коришћења, па се не би изненадили да им се тражи доплата за својину. Ово решење би технички било једноставније од садашњег, јер се не би морало установљавати колико је плаћено за фирму. Ако ћемо и политичко-маркетиншки, ово би било повољније за Владу јер би сигурно обухватило све оне који су „профитирали“ од приватизације.

Влада Србије донела је одлуку о продаји дела државних акција у Телекому Србије, па да мало прокоментаришемо овај важан посао.

Неки тврде да није требало продавати акције Телекома, јер послује добро. Не бих се сложио пошто мислим да државна фирма може да доноси леп профит или случајно (тренутно добар менаџмент) или због предности коју јој држава обезбеђује (као што је Телеком доскора имао монопол фиксне телефоније).

Мислим да би било бесмислено чекати да Телеком пропадне, па га онда продавати за мале паре и још кукати како нико неће да плати онолико колико мислимо да вреди. Другим речима, државне фирме баш треба продавати када су добре како би се за њих наплатило што више и како би постале још боље. Поред тога, Телеком је високо задужена фирма и потребан му је јак власник да га докапитализује, пошто Србија то није у стању.

Неки кажу да је разлог продаје предизборни, то јест, жеља да се народ подмити новцем од продаје. Тако је, сећамо се, урадио и Милошевић 1997, када је продао половину тог истог Телекома. Али, ономе ко верује да је приватизација добра ствар (тај сам) сâм мотив и није толико важан.

Тврдња да у време светске кризе не треба продавати Телеком, а због ниске цене која се може постићи, није уверљив. Јер, криза је доста блага и више не прети великим крахом, тако да чекање на нека знатно боља времена није реално.

Основни проблем с продајом јесте одлука да се понуди само 40 одсто капитала. Тиме се фаворизује Дојче телеком, смањује потенцијална конкуренција и смањује приход Србије од продаје. Ствар је лака: грчки ОТЕ, чији је највећи власник Дојче телеком, већ је власник 20 одсто нашег Телекома; када се на продају нуди 40 одсто акција једини који могу да пређу магичну границу од 50 одсто која обезбеђује пуну контролу над српским Телекомом

јесу Немци ($20 + 40 = 60\%$). Нико други не може да стигне до контроле кроз куповину понуђених 40 одсто.

Ако је тако, а јесте, онда ће други потенцијални купци бити слабо или никако заинтересовани за учешће на тендеру, што ће смањити конкуренцију и оборити приватизациони приход. Србија ће на тај начин изгубити такозвану премију за преузимање, што је повећана цена акције коју је инвеститор спреман да плати уколико му куповина доноси контролу над фирмом. Ред величина тог губитка може бити сто-двеста милиона евра, што никако није мало.

И тако, Србија ће фаворизовати Дојче телеком. Будући да не видим финансијске или техничке разлоге за такав приступ, узрок се може потражити на другој страни. На пример, разлог може бити неки договор иза сцене, о чијој природи свако има права да размишља.

Разлог може бити и политички. Ова влада јако пази на свој рејтинг, па можда жели да избегне пад популарности који би уследио после продаје већинског удела. Наиме, једно истраживање јавног мњења показало је да народ не гледа са одобравањем на продају Телекома странцима, па Влада можда жели да ублажи одијум тиме што ће (сада) продати мањински пакет.

Без обзира на разлог, нема сумње да ће сиромашна Србија изгубити новац због нечега што са самим послом нема никакве везе већ само с Владом и њеним приватним приоритетима. Остаје нада да ће приватизациони саветник, поведен професионалним обзирима, утицати на промену ове одлуке.

И на крају питање шта треба радити с парама од продаје. Брижни гласови јавности траже да се новац спасе од предизборног маркетинга и усмери за корисне намене као што је инфраструктура. Наравно, политичари ће им номинално испунити жељу, па ће формирати фонд за инфраструктуру, али се тиме ништа не добија. Јер, прво, новац може индиректно бити потрошен на сасвим друге намене тако што ће се на другим местима смањити финансирање инфраструктуре, а паре преусмерити на предизборне намене. И друго, новац у буџету је под већим надзором него онај из фондова, тако да је формирање посебног фонда за Владу згодан начин да се смањи парламентарна и свака друга контрола. А, и не видим зашто су путеви важнији од школа или болница.

Сматрам, дакле, да је одлука о продаји Телекома добра, да треба продати више од половине акција и да би приход требало усмерити ка буџету.

Још 2008. године најављена је такозвана гиљотина прописа, која ће, како је говорено, уклонити хиљаде непотребних и лоших прописа – закона, подзаконских аката, уредби и сличног. Тврдило се да реформском систему не одговарају многи застарели прописи, наслеђени из старих времена, који коче пословање и тржишну привреду, па ће бити донети нови, модерни, који ће омогућити ефикасно пословање. У том циљу је 2008. донета Стратегија регулативне реформе у Републици Србији за период од 2008. до 2011, заједно са Акционим планом за реализацију те стратегије.

Нећемо се зачудити да је министар Динкић, иначе иницијатор те „гиљотине прописа“ и надлежан за њено спровођење, искористио медијски потенцијал идеје и пуно пута нас преко телевизије уверавао како ствар одлично напредује и како су нови, одлични прописи ту иза угла.

Али, дошло је време да се испоручи роба. Крајем 2009. Влада је усвојила програм мера које ће бити предузете на крају регулаторне реформе, то јест до краја јуна 2010. године. Тај програм је врло скроман, како по броју предлога тако и по њиховој садржини. Усвојене су 223 препоруке за примену прописа, што је далеко мање од најављене једне трећине од укупног броја прописа (преко пет хиљада). Преостало је још стотинак предлога који нису усаглашени, углавном услед неслагања Министарства финансија.

Усвојени предлози ни садржајно нису важни: укупан износ планиране уштеде износи скромних 64 милиона евра. То није чудно када се погледа које су најважније предложене мере: продужење важности путних налога са седам на тридесет дана (21 милион); укидање обавезе запосленог да потписује евиденцију о заради (11 милиона); промена тарифе путарина по којој ће комби возила плаћати мању путарину (5 милиона) и тако даље. Где ли се дедоше те епохалне промене које ће преобразити регулаторни систем Србије и донети нам модерну тржишну економију?

Све у свему – тресла се гора, родио се миш. Снажна медијска кампања која је пратила овај програм подстакла је знатна очекивања о заиста радикалном унапређењу регулаторног оквира у Србији, али не код путарине за комбије и путних налога, већ нешто много крупније. По свему судећи, биће то још једна испразна реформа.

Други крак пројекта јесте припрема методологије за анализу ефекта прописа (АЕП). Наиме, још од 2004. постоји обавеза предлагача, то јест саме Владе, да своје предлоге закона пропрати озбиљном анализом његових економских и социјалних ефеката. Међутим, то је свих ових година чињено на формалан начин, без ваљане методологије и добре стручне анализе ефеката. Стратегија регулаторне реформе предвиђа и битно унапређење ове анализе, али до сада нема финалног резултата, односно још увек се врше припреме за коначан резултат. Ваљда се и ова добра идеја неће завршити неуспехом, као гиљотина прописа.

Пре пар дана премијер Цветковић је најавио окончање регулаторне реформе и наложио министрима да га месечно извештавају о напретку. То се односи на оних стотинак неусаглашених предлога мера, исто тако неважних као што су и ове усаглашене. То је све што је могао да учини за министра Динкића који се, према извештајима, жалио на несарадњу својих колега. Наравно, опет је неко други крив.

Опет проблеми са судством. Тек што се донекле стишала бука око судијског реизбора и, по свему судећи, озбиљних прекршаја законских процедура начињених том приликом, последњих дана се оно поново нашло под ударом истих људи из Министарства правде: министарке Маловић и државног секретара Хомена.

Обома је неприхватљива одлука судског већа о претњама навијача новинарки станице Б92, па нису крили своју људску и професионалну повређеност и згроженост. Штавише, одмах су, као савесни грађани, покренули иницијативу да се одлука судског већа преиспита, а судије дисциплински казне. Како рече Маловићка: „У оквиру овлашћења Министарства правде, учинићемо све да се овај случај преиспита и утврди да ли је постојало кршење закона од стране судије.“ Или Хомен: „Први основни суд није адекватно проценио озбиљност ситуације и управо зато ће Министарство правде поднети иницијативу надлежном органу, а то је Високи савет судства да преиспита поступање суда.“

И заиста, има ли ишта природније него да челници Министарства правде, еј правде!, реагују на погрешну одлику суда и крену у акцију у корист живота грађана, правде и владавине закона? Има. Требало је да ћуте као заливени, односно да евентуално кажу да је искључиво суд надлежан да оцени карактер дела и да судски поступак није окончан, односно да постоји могућност жалбе незадовољне стране вишем суду. Јер, Министарство нема надзорну функцију над судством и није му посао да се бави испитивањем судских пресуда.

Овако су челници Министарства правде учинили нешто што се од високих државних службеника не очекује: угрозили су независност судства врло негативно коментаришући одлуке суда и позивајући на дисциплинску одговорност и разрешење судије због одлуке коју је донео у првом степену. Тиме су свакако извршили притисак на судије вишег суда дајући им практично смернице

за будућу пресуду по жалби. Још јасније су показали шта мисле (или не мисле) о односу извршне и судске гране у држави која се, по Уставу, заснива на концепту поделе власти.

За такво понашање су добили праву лекцију с праве стране. Врховни касациони суд (највиши суд у земљи) подсетио их је да је недозвољена свака јавна, унапред изречена оцена неправноснажне судске одлуке, као и захтев за преиспитивање рада судије због израженог мишљења приликом доношења те одлуке. „Посебно забрињава што то чине представници извршне власти“, рекоше.

Председница Апелационог суда изјавила је да је недопустиво да се одбацивање оптужнице за претње новинарки коментарише на начин којим се угрожава независност и непристрасност суда. С разлогом је рекла да овој земљи нису потребне судије које ће судити у страху од органа ван судске власти и да су такви већа штета за државу од било ког нестручног судије. Нестручност, ако постоји, рекла је, исправља се лако, али страх траје дуго, шири се и угрожава правну сигурност и једнакост свих грађана пред законом.

Представници навише судске власти нису, вероватно из пристојности, непосредно поменули да су Маловићка и Хомен вероватно прекршили сада већ чувени члан 336а Кривичног законика који, под претњом затвора, забрањује да се јавно коментаришу неправоснажне пресуде у намери да се повреди претпоставка невиности или независности суда. Познато је да је та одредба, донета на предлог ове министарке, имала за сврху баш да онемогући подбуњивање јавности довођењем у сумњу рада судова, али су, изгледа, њени творци поверовали да се она не односи на њих, односно да су они лично изнад закона и да могу да критикују и усмеравају судство без последица. Ваљда су кроз прочишћавање судија стекли утисак да је могуће без икаквих тешкоћа уклонити или бар застрашити сваког судију.

На крају крајева, неки навијачи јесу хулигани и неке судије греше, али и једни и други имају право на правну заштиту од труда политичара да на њима стекну наклоност моћних медија и играју се правдом по својој (и партијској) вољи.

Неки кажу да се ради о младим и неискусним људима. Па, нека се вежбају негде другде, а не са судством и правдом у Србији.

О ПРЕДЛОГУ ПОРЕСКЕ РЕФОРМЕ

Политика 2010
11. мај

Готово сви важнији порези у Србији уређени су на начин уобичајен у свету: на добит, ПДВ, акцизе, царине, а и социјални доприноси... Само један није: порез на доходак грађана. Он би, по мом мишљењу, требало да буде основни циљ сваке реформе пореског система.

Питање је да ли задржати садашњи систем који је обично крпљење и који је изразито неправедан, или увести стандардан годишњи порез на доходак грађана, који је основни порез у развијеним земљама. За тренутак није важно да ли би се радило о моделу са једном прогресивном стопом (класичан систем), са две (дуални) или са пропорционалном стопом, већ да ли влада наме­рава да се озбиљно позабави опорезивањем грађана или не. По свему судећи нема намеру будући да, као и претходне, избегава овај врућ кромпир.

Неки економисти као да нису напредовали даље од елементарних шема, па им измичу сложености живота и економске теорије. Тако се у студији сарадника Министарства финансија каже да ће се инвестиције и запосленост неминовно и лепо повећати уколико се смањи опорезивање зарада, а повећа ПДВ. Али, ствари нису тако једноставне: претходно је потребно испитати пореску инциденцу и видети ко ће имати користи од смањења пореза и доприноса на зараде, а ко штете од повећања ПДВ-а.

Уколико профитирају послодавци тако што се смање дажбине, а нето зараде остану непромењене, онда ће цео терет жељеног растеређења привреде платити становништво кроз повећани ПДВ! Ове промене у подели пореског терета не би требало губити из вида, нити их сакривати од шире јавности.

Уколико профитирају запослени, то јест уколико се њихове плате повећају за смањене дажбине, тада растеређења привреде неће бити, па ни обећаних позитивних ефеката. С друге стране,

становништво ће платити повећани ПДВ, па ће и оно отприлике остати на истом.

Постоји такође озбиљно питање праведности предложених промена, односно њиховог утицаја на поједине слојеве становништва. Познато је, на пример, да порези на промет (и ПДВ) у општем случају више погађају сиромашније слојеве. Да ли би се и у којој мери то збило и овом приликом не знамо, јер није извршено ни рудиментарано истраживање.

Одговор на питање какви ће бити ефекти пореске реформе може се дати само на основу тврде анализе и непристрасног вагања предности и недостатака предлога. Добро би било да се користе речи као што су економетријска анализа, праведност, инциденца, симулација, Ђини коефицијент, еластичност, алокативна ефикасност, колективно преговарање и слично. А тога практично нема у студији која би требало да послужи као основа реформе, већ углавном рекламне похвале сопственој идеји и селективан, искривљен приказ литературе и праксе других земаља.

Искуство са сличним растерећењем у Србији из 2001. показало је да је пораст нето зарада прогутао пореско растерећење, а слично неуспешно са становишта привлачења инвестиција и повећања запослености било је са смањењем пореза на добит на скромних 10 одсто. Ова искуства потребно је анализирати и извући поуке, а не занемарити га.

Да се ни фирме не обрадују превише побринуо би се ПДВ. Он доноси кредитирање државе од стране привреде, па би његово знатно предложено повећање само додатно угрозило ионако крхку ликвидност у овим кризним временима.

Не бих рекао ни да је паметно утицати на додатно смањење потрошње становништва, за шта се залаже предлог реформе, у тренутку када је криза већ довела до њеног смањења и пада тражње за производима домаћих фирми. У време кризе основна тема је оживљавање производње, а не њено даље гушење кроз редуковање тражње.

Укидање доприноса за здравствено осигурање један је од кључних предлога ове групе. Мислим да је концепт финансирања здравства (укључујући и повезано питање ко има и колико права на услуге државног здравства) далеко озбиљнија ствар него што се види из угла уске пореске технике, па би о томе требало повести широку расправу, а не ломити преко колена.

Основни послови Министарства финансија требало би да у следећем периоду буду побољшање рада Пореске управе, како би се смањило избегавање пореза и наплатило више постојећих пореза, и дугорочно смањење јавних расхода. Спорне и радикалне пореске идеје требало би оставити за мирнија времена и далеко боље припремити и у стручном и у политичком погледу.

Током претходне деценије раширило се у Србији лиценцирање, где лиценца представља дозволу за рад у тој професији, односно делатности или на одређеним пословима. Прве лиценце уведене су за професије из грађевинске струке још 2003, да би следили лекари, туристичке агенције, произвођачи ракије и других алкохолних пића и тако даље.

Основни аргумент заговорника ових дозвола јесте да су оне нужне како би се поправио квалитет пружених услуга, јер, кажу, само лиценцирање и касније обнављање дозволе подразумевају добар рад, перманентно стручно усавршавање и слично. С „негативне“ стране, подстицај добром раду пружа и претња губитка лиценце у случају већих грешака, кажњавања и слично. Уз то, заговорници се позивају и на праксу других земаља у којима постоје лиценцирања.

Није јасно, међутим, да ли лиценцирање доноси стварни напредак или, можда, погоршање положаја потрошача. Прво је питање да ли се лиценцирањем добија нека корист или се ради о непотребном умножавању бирократске папирологије. Тако је прописано да лиценцу добија она туристичка агенција која има једног квалификованог туристичког радника, није у стечају, и слично. Услови немају смисла: на пример, никакви квалификациони услови за раднике нису потребни, пошто је власник свакако заинтересован за квалитет својих запослених.

Али, право је питање зашто правити законом предвиђен Регистар с великом папирологијом, када је могуће кажњавати агенције које не поштују прописане захтеве и чак им забрањивати рад без одузимања било какве лиценце, без претходног процеса лиценцирања, Регистра и његових службеника и свих пратећих без трошкова, већ само на основу закона, а уз помоћ тржишних инспектора и Агенције за привредне регистре. Другим речима, изгледа да је установљен један паралелан систем давања доз-

вола, надзора с посебним туристичким инспекторима и посебном институцијом (Регистар туристичких агенција) и кажњавања, а цео посао могу да обаве редовни органи, са знатно мање трошкова.

Друго, озбиљност претње губитка лиценце повезана је са институцијом која их додељује и одузима. Код лекара и инжењера грађевинске струке то су струковне организације: Лекарска и Инжењерска комора. Решење делује добро, јер ко ће други боље проценити лекара или инжењера и њихово понашање него колеге. Али, основана је скепса према том решењу, будући да се може, са знатном вероватноћом, очекивати да ће колеге бити благонаклоне према колегама и да до одузимања лиценци неће долазити. Тиме би нестао онај „негативан“ подстицај добром раду.

У јавности, на пример, влада распрострањено уверење о постојању високе међусобне солидарности лекара због које се заташка сваки случај лекарске грешке, па и оне с трагичним исходом. Поред тога, струковне коморе нису способне да на добар начин воде поступак за доказивање грешака које су основ за одузимање лиценце, будући да се ради о сложеним не само стручним већ и правним процесима, за које је суштински једино квалификован суд. А тада је комора сувишна, па је боље да проблем одмах оде суду.

Треће, струковна институционализација неминовно води цеховском начину функционисања. Тако здравствену лиценцу могу добити искључиво чланови Лекарске коморе, што присиљава лекаре да се у њу учлањују иако то можда не би хтели. Затим, чланови Лекарске коморе могу бити искључиво запослени лекари, што значи да они незапослени не могу да добију лиценцу.

У основи, постојећа скепса је разумна због могућег коришћења лиценцирања као средства за ограничавање броја лиценцираних и из тога проистеклог смањења конкуренције. То би онда водило повећању цена и расту трошкова потрошача (укључујући и државу) за исте услуге. Таква цеховска логика позната је из историје, али се јавља и данас у свету баш код лиценцирања. Најпознатији је пример америчких лекара.

Лиценцирање је, по свему судећи, проблематична појава: или ће бити сувишно, то јест, постојаће формално, са пуно бирократије и без позитивних подстицаја, или ће се свести на инструмент промоције материјалних интереса цеховског типа.

КРИЗА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Политика 2010
26. мај

Европска унија је у кризи. Али, овде не мислим на финансијску кризу, већ на кризу саме конструкције Уније која се само боље види у време тешкоћа с грчким и другим дуговима.

Та конструкциона слабост је следећа: ЕУ је увела јединствену валуту и, тиме, јединствену монетарну политику, али је фискална остала на националном нивоу. Тако је онемогућена, или бар веома отежана, сарадња монетарне и фискалне политике која је централна за сваку разумну економску политику. Резултат су две неповољне могућности.

Прво, остало је могуће да нека земља (као Грчка) доведе себе неразумном фискалном политиком и задуживањем у тешку ситуацију, али да, с друге стране, она нема монетарну и политику курса које би је могле спасити. Остаје јој само смањење цена и надница, као веома болна варијанта, пошто може донети знатан пад друштвеног производа и немогућност редовног сервисирања спољних дугова. Тако се данас све више верује да ће Грчка, и поред помоћи од стране ЕУ, реструктурирати своје дугове, што је само лепши израз за банкрот.

И друго, када већ део или цела ЕУ упадне у кризу, не постоји могућност да се фискална политика централно користи у борби (као што чини Америка), већ се мора прибегавати ванредним средствима, која не само да је потребно договорити, већ и ефикасно спровести, што у ЕУ никако није једноставно.

Творци овакве уније су, свакако, били свесни ових ризика, па су смислили прецизна правила којих се земље морају придржавати како не би упале у кризу. Главно је било оно о лимиту буџетског дефицита на 3 одсто БДП-а, кога је, гле чуда, прва прекршила Немачка пре више година.

Основа овог концепта била је идеја да се свака земља брине за себе и плаћа цену сопствених слабости. Овај помало суров став био је природан, пошто би унапред прокламована широка

солидарност навела мање солидне земље да трошкаре како им се хоће, а да рачун, због солидарности, плате сви.

На папиру та строгост изгледа уверљиво: пошто свако сам сноси последице својих поступака, то свако има мотив да се понаша разумно. Али, Грчка показује да се и разумна логика може изневерити. С друге стране, ЕУ није обична уговорна организација, већ више од тога: држава у настајању. Стога она не сме да дозволи да њене чланице пропадају из било којих разлога, чак и када је то по њеним правилима! Једноставно, европска политичка идеја суштински није спојива са установљеним механизмом који би, да се доследно примени, довео до тога да већина стоји са стране и посматра како једна чланица пропада.

И тако, сада имамо на делу сукоб двају конститутивних начела Уније: „свако плаћа своје грешке“ и „чланица ЕУ не може да пропадне“. И шта је изабрала ЕУ? Ништа: задржала је оба. Створила је огроман фонд од 750 милијарди евра за помоћ слабим чланицама; заоштриће још више правила о фискалној одговорности не би ли их спречила да упадају у кризу. Али, противречност јер остала.

Занимљиво је да се овог пута не примењује стара тактика еврооптимиста, по којој је сваки проблем у функционисању Уније добар доказ да је, ето, потребно још више надлежности пренети на Брисел. Изгледа да се не само схвата како је немогуће савладати отпор Британије и неких других у погледу централизације фискалне политике већ и да је и код федералиста помало угашен елан даљег продубљивања заједништва.

С Британијом постоји тежи проблем: извукла се од суфинансирања поменутог фонда уз изговор да се ради о спасавању евра који она не користи. То јесте тачно, али се ради и о спасавању држава чланица ЕУ, па би логично било да сви прискоче у помоћ. Као што је учинила Шведска која такође не употребљава евро. Проблем је тренутно гурнут под тепих, али ће се на површини појавити кад-тад.

ОПОРЕЗИВАЊЕ СЕЉАКА

Економист 2010
10. јун

Стара пословица каже да су само две ствари неминовне у животу: смрт и порези. Ово друго свакако важи у озбиљним земљама са способном пореском администрацијом. Али, Србија није те среће. Код нас се и порез може избећи, било због слабости пореске администрације било због слабости пореског система. И то се навелико чини, а онда следи кукање одакле нам буџетски дефицити, дај да се задужимо, да измолимо ММФ... Министарка финансија се стално бави езотеричним реформским идејама, уместо да прво среди стање у својој кући. Ако уме.

Једна од слабости пореског система јесте непостојање опорезивања дохотка од пољопривреде. На селу се не плаћа порез већ годинама. Млађан Динкић га је укинуо 2004, док је био министар финансија, уз образложење да доноси мање него што његово убирање кошта Пореску управу. Ово последње је тачно, али то није добар разлог за његов потез. Мислим да је Динкић, онако демагошки како обично ради, хтео да кроз укидање пореза на пољопривреду придобије сељацима за себе и своју странку. Да ли му је успело не знам, али нема сумње да је то коштало државну благајну. Стара злоупотреба буџета за личне политичке добитке.

Једна алтернатива је, наравно, била повећање пореза на доходак из пољопривреде. Он је заиста био мизеран, а разлог је то што катастарски приход није ревалоризован од 1994, када је такође био низак. Знатна ревалоризација катастарског прихода могла је да повећа приходе и учини активност Пореске управе на наплати рентабилним послом. Али, шта би рекли сељаци? То питање мучило је све власти у Србији, па је прво Милошевићева пропуштала ревалоризацију, а онда јој се придружила ДОС-ова, па тако редом.

А можда је добро да тај порез не постоји? Заговорници би, прво, рекли да су сељаци веома сиромашни и да их из социјалних разлога треба ослободити пореза. То једноставно није тачно.

Неки сељаци јесу сиромашни, али и у градовима има сиромашних, а и међу запосленима такође. На селу има и доста богатих, па није паметно ослободити све ђутуре. Нека сиромашни буду ослобођени пореза, па живели на селу или у граду, и нека добро стојећи плате порез, без обзира чиме се баве – пољопривредом или другим занимањима.

Поред тога, порез на доходак од пољопривреде не плаћају ни предузетници, ни бизнисмени и тајкуни који се баве пољопривредом. А треба имати у виду чињеницу да се на српском селу сада одвијају крупне имовинске промене: земља прелази из руку ситних сељака у руке крупних сељака и пословних људи. Концентрација земље (било кроз куповине, било закуп) дубоко је захватила напредније пољопривредне крајеве. Чак и поједини сељаци сада обрађују 50 или 100 хектара. А нико од њих не плаћа порез, јер порез не постоји.

Други разлог који би заговорници навели јесте подстицање развоја пољопривреде, што може донети већу производњу и ниже цене. Свака неопорезована делатност стиче развојне предности у односу на друге, па тако и пољопривреда, али је питање да ли иједна делатност треба да буде неопорезована. Јер, уколико она не донесе пореске приходе, тада ће нека друга или све друге поднети повећан фискални терет како би се обезбедила потребна средства за јавну потрошњу. А тада се поставља питање да ли је добро пореским инструментима фаворизовати неку делатност на рачун других, па била то и пољопривреда, или је боље све делатности опорезовати подједнако – кроз неутралан порески систем – и тржишту препустити алокацију ресурса.

Обнављање опорезивања дохотка од пољопривреде праведно је и економски ефикасно. Постојеће решење првенствено је резултат политичких предизборних калкулација, а не било каквих објективних разлога.

Постоји више опција опорезивања различитих по пореској техници и захтевима које постављају пред пољопривреднике и пореску администрацију: кроз оцену стварног дохотка газдинства, а на основу потпуног књиговодства; кроз поједностављено утврђивање дохотка, засновано на поједностављеном књиговодству; према вредности земље, то јест потенцијалном квалитету земље; према катастарском приходу; према процени пореске администрације.

Ови методи могу се користити истовремено, за поједине категорије пољопривредника. Тако први метод одговара најкрупнијим пољопривредницима, који и због својих потреба (финансијско планирање) морају водити добро књиговодство, а последњи најсиромашнијима (они по претпоставци не воде никакво књиговодство, нити су често у стању да попуне сложенију пореску пријаву).

Проширењу могућности опорезивања у односу на ранија времена доприноси постепено, а све шире укључење пољопривредника у безготовински систем плаћања, а посебно у ПДВ систем кроз ПДВ надокнаду, која им поједностављује укључење у систем ПДВ-а.

Ако смо нешто научили у последњих десет година, научили смо да демократија није савршен политички систем. А тако смо се надали да ће нам сванути када се земља заиста демократизује и када владе постану смењиве, односно када почнемо да их смењујемо онда када не раде добро. Изгледало нам је природно да је слаб рад владе јасно уочљив и да слаба влада мора да изгуби поштене изборе.

Али, политичари су убрзо научили да и није толико важно шта се и како ради, већ како се то представи народу. Паковање је постало важније од суштине, вештина рекламе и маркетинга заменила је стварну бригу за народ и државу као најбољи начин да се дође и одржи на власти.

Тако је за амбициозне политичаре постало обавезно да сваки или готово сваки дан изађу с неком одличном изјавом и сликају се на телевизији. Да се зна да се брину о народу. Ако је маркетиншки саветник јутрос био инвентиван и смислио нешто ново, добићемо, на пример, изјаву о потреби стварања новог вредносног система (ма, хајде!), а ако није, добро је по стоти пут најавити борбу против корупције или рећи да пут у Европу нема алтернативе.

Присетимо се колико је пута искоришћен медијски потенцијал евентуалног посла с Фијатом у Крагујевцу. Не само да је његова најава вероватно одлучила изборе 2008, већ се и касније сликало и сликало. Сумњичење да се искључиво ради о предизборном трику брзо је заборављено, одмах пошто је Фијат уложио нешто мање од 100 милиона евра. Нико се више не пита да ли је тај посао сигуран, то јест, хоће ли се заиста ту производити аутомобили, као да је све у реду. А није, бар ја мислим да посао није сигуран.

Чудно је то што се ни дан-данас, две године по наводном договору, уопште не зна који ће се модел ту производити, а камоли да

су почеле да стижу машине и нацрти. Ништа од тога, само старе оптимистичке приче о великој производњи за годину или две. А о другим Фијатовим фабрикама се говори и зна шта ће се где производити, како у Пољској, Напуљу или Бразилу тако и на Сицилији. Прича се и о новим моделима, али сваки налази место у некој другој фабрици, а не у Крагујевачкој.

Таква тишина наводи на помисао да Фијат није посебно заинтересован за Крагујевац. Највећи задатак му је интеграција Крајслера, потом одржање старих фабрика, а тек на крају, ако буде било потребе, ту је Крагујевац. Као резервна варијанта, чија је погодност за Фијат следећа: добијене су велике концесије од Владе Србије за релативно мали сопствени трошак. То што је Фијат нешто уложио и што сада реконструире стару фабрику није коначан доказ да је посао кренуо, пошто би се уложени новац могао вратити кроз продају удела уколико се дефинитивно одустане од производње.

Другим речима, Фијат као да је купио опцију на подизање фабрике, односно да је малим парама купио право да је подигне уколико једног дана процени да је то целисходно. А Србија у међувремену улаже велики новац у изградњу инфраструктурне у Крагујевцу и око њега, иако нема извесности да је то корисно уложен новац. Наравно, политичари се сликају и даље.

Да наведем и један сличан пример из Америке. Због муке с нафтном мрљом председнику Обама је рејтинг почео озбиљно да опада. Таква катастрофа, а он и моћна америчка држава ништа корисно да учине, па све зависи од ангажмана једне приватне фирме (БП-а). Чак је истраживање *Волстриџ џорнала* показало поприличне брљотине америчких федералних и локалних власти у заштити приобаља.

Обама је затребао један атрактиван рекламни потез. И извео га је: завртањем руку иза сцене навео је БП да обећа стварање фонда од 20 милијарди долара за накнаду штете. Тиме је постигао две ствари: нашао је кривца за све грешке и убрзао исплату штете. Врло лепо. Само, страдала је правда, односно правни систем: нормално би било да све те послове обави америчко правосуђе, као законски надлежан и непристрастан фактор, а не политички договор председника и компаније. Јер, требало је установити кривца, за шта је једино суд надлежан, требало је ваљано процесуирати захтеве, требало је

имати правне лекове за спорове, а не да државни чиновник на челу фонда троши паре према свом нахођењу.

Тиме опет долазимо до питања демократије: да није политика престала да буде поље такмичења идеја о народним и државним интересима и постала поприште свеопште демагогије? Да ли на изборима побеђују они који најбоље изражавају тежње и потребе народа или највештији манипулатори?

Свима нам је дојадила ова криза звана рецесија. Вероватно највише онима који су без посла или пак с малим платама и пензијама. Међутим, изгледа да политичари и други државни фактори највише прижељкују њен крај, бар судећи по најавама.

Сећамо се још сасвим јасно колико су одбијали да се с њом помире па су чак тврдили да је је нема и да је криза у туђем дворишту шанса за напредак Србије. Онда су прогнозирали да ће бити блага, готово да је нећемо приметити, а потом да јој већ видимо крај. У свему томе предњачио је вечити оптимиста српске политичке сцене, посебно откад је постао министар економије.

Крај рецесије већ два пута оглашава и Драган Вукмировић, директор Републичког завода за статистику. Први пут крајем априла, а други пут почетком јула, оба пута на основу малог раста процењеног БДП-а у првом кварталу 2010. године. Будући да је стручно лице, за очекивати је да се не бави опсенарством као министри, па стога његова оцена делује уверљивије.

Ипак, ја се не могу сложити с Вукмировићевом проценом, пошто мислим да његова методологија није добра и да је Србија и даље у рецесији, да не кажем кризи. Погледајмо дефиниције. По њему, привреда улази у рецесију када производња опадне у два квартала и излази из рецесије када порасте у једном. То је, каже, општерпихваћена дефиниција. Е, није. Прихваћена је међу новинарима и сличним посматрачима, јер је једноставна, док међу озбиљним аналитичарима и економистима никако није пошто користе сложенију методологију.

На пример, мало повећање БДП-а у једном кварталу свакако не означава крај кризе уколико у следећим поново дође до пада. Поред тога, постоје и друге важне економске варијабле осим производње, као што су незапосленост, доходак и потрошња становништва и слично, које се се обично крећу заједно с БДП-ом али не увек. Другим речима, може БДП мало да порасте, али да други

важни индикатори и даље указују на погоршање кризе. У складу са овим, амерички НБЕР, који објављује општеприхваћене процене почетка и краја кризе у САД, користи сложен скуп индикатора, а не овај новинарски.

Занимљиво је и питање на које је квартал мислио Вукмировић када је рекао да је БДП у првом кварталу 2010. повећан. Очекивало би се, како се ради у великом свету, да се пореди с претходним кварталом, што једино има смисла: гледамо низ сукцесивних квартала и тражимо онај са растом производње према претходном. Али не, Вукмировић тврди да је криза окончана стога што је БДП у првом кварталу 2010. малкице већи него у првом кварталу 2009. године! Какве (економске) везе имају та два квартала? Никакве. Штавише, БДП у сталним ценама је у првом кварталу ове године био *мањи* него у претходном! Наравно, разлози су (и) сезонски, али је то нека друга прича.

Имам још једну озбиљну примедбу. Републички завод за статистику још увек не располаже коначним подацима за БДП у 2009. и, наравно, у првом кварталу 2010, већ постоје само процене, па није саветно давати велике изјаве на основу непоузданог статистичком материјала. Да поткрепим: процена раста БДП-а у првом кварталу 2010. смањена је са 1 одсто на 0,6 одсто између два саопштења РЗС у три месеца. Није мало – готово се преполовила.

Расположиви подаци о кретању БДП-а не могу, верујем, сугерисати закључак који је извео Вукмировић. Међутим, кретање неких других индикатора јасно говори да је криза и даље с нама, чак и да се погоршава баш у кварталу на који се он позива

Незапосленост и даље расте и достиже астрономске висине. Стопа незапослености повећана је са 16,6 одсто у октобру 2009. на 19,2 одсто у априлу 2010. године. Да ли то потврђује да је криза окончана? Свакако не, већ само да се продубљује.

Или, како показује Анкета о потрошњи становништва, у првом кварталу ове године, у коме је Србија наводно изашла из рецесије, просечан месечни приход домаћинства износио је 45,2 хиљада динара, док је у 2009. достигао 47, 6 хиљада. Смањен је, значи, за 5 одсто и поред инфлације. Тешко је веровати да је земља изашла из кризе када приходи становништва и даље брзо опадају.

Ја бих рекао да је осећај многих да им је горе у 2010. него у 2009. објективан и поткрепљен, ето, званичном статистиком. Без обзира на то што директор РЗС мисли другачије.

ОПЕТ ПРОМЕНЕ ПЕНЗИЈСКОГ ЗАКОНА

Политика 2010
14. јул

Н ацрт измена пензијског закона послат је у Скупштину, а његово усвајање се очекује у септембру. Оно је један од услова за наставак финансијске подршке ММФ-а Србији и представља још један знак жалосне капитулације потпредседника владе Кркобабића у његовој борби за поправак положаја пензионера. Кренуо је силовито 2008, али није могао ништа против кризе и ММФ-а.

Све предвиђене промене иду у корист буџетске штедње, а на штету пензионера или активних осигураника који чекају пензију. То није чудно када је требало задовољити ММФ.

С краткорочног буџетског становишта најважнија мера је промена индексације пензија: сада се уводи модел индексације заснован више на кретању цена, а мање на расту друштвеног производа. То је решење непознато у светској пракси, али може послужити циљу: да смањи пензијске расходе и да омогући да и пензионери, макар у малој мери, учествују у плодовима економског напретка земље кроз повећање реалних пензија.

У основи, главни проблем са индексацијом је следећи: током већег дела претходне деценије омогућен је брз раст пензија на основу високог раста плата; када је пензијски рачун, на тај начин, знатно увећан, почели су да се проналазе начини за његово смањивање. Сада се тражи механизам индексације који ће бити довољно штедљив како би успорио раст куповне моћи пензија, али и који га не би потпуно искључио.

Мора се поменути и један наоко технички проблем са овим начином индексације: он претпоставља ажурну статистику друштвеног производа, што код нас није случај. Наиме, коначни подаци за БДП стижу с великим закашњењем, па ће морати да се користе прелиминарне процене. То је не само непоуздано, већ и згодно за политичке манипулације на рачун пензионера, каквих је у прошлости било са индексима цена.

Следећа важнија промена тиче се постепеног уједначавања услова пензионисања жена и мушкараца. Тај процес се само започиње овим предлогом, и то на веома дуги рок, али се не окончава. Биће и у будућности потребно наставити ово уједначавање до самог краја, како се и ради у развијеним земљама. Јер, не постоје добри разлози, како сам већ писао на овом месту, за пензијске привилегије једног пола.

Према предложеним изменама, потребан стаж за пензионисање жена по пуном стажу се подиже с 35 на 38 година, а минимална старосна граница расте с 53 на 58 година живота. Пун стаж за мушкарце остаје 40 година. Ове промене ће се постепено уводити у живот до 2019, односно чак 2023, али ни тада се неће жене изједначити с мушкарцима.

Следећа важнија промена тиче се извесног заоштравања услова пензионисања по бенефицираним условима. Наиме, ова широка група запослених (полиција, војска, МИП, запослени у рудницима, балерине и многи други) често има претеране, незаслужене бенефиције – од раног пензионисања до високе пензије (у полицији једнака последњој плати). Предложено је постепено подизање старосне границе за две године, што је минимална промена. Далеко је важније засукати рукаве и темељито преиспитати списак занимања и послова који имају права на пензијске бенефиције, што ни овог пута није учињено.

Све у свему, ради се о скромним променама у добром правцу. Требало је потпуније и енергичније прићи уједначавању положаја жена и мушкараца у пензијском систему и детаљно претрести бенефицирано осигурање. Овако је учињен тек први и недовољан корак.

Проблем с пензијским променама је што се одвијају под притиском ММФ-а, који је по природи свог посла првенствено заинтересован за индексацију, а далеко мање за унапређења дугорочног карактера. Стога се и у Влади максимална пажња поклања индексацији, а мала осталим важним проблемима пензијског осигурања.

ДОБРОЧИНСТВА БОГАТАША

Полиџика 2010
11. август

Читам ових дана како Ворен Бафет и Бил Гејтс позивају своје колеге америчке милијардере (наравно доларске) ни мање ни више него да формално обећају најмање једну половину свога богатства за добротворне сврхе. Није то милион или сто, већ милијарде и десетине милијарди долара, колико имају најбогатији. Међу њима баш Гејтс и Бафет. Сам Гејтс је већ дао 28 милијарди сопственој фондацији, а истој је Бафет обећао 99 одсто своје имовине и већ доста поклониио.

Одзив на њихов апел уопште није лош. За месец дана пријавило их се четрдесетак, од старог Рокфелера и градоначелника Њујорка Блумберга до продуцента Лукаса и оснивача ЦНН-а Тарнера. Полудели? Уопште не.

Ми овде некако подразумевамо да је обавеза родитеља који воле своју децу да им оставе целокупно имање. Ово тим пре што у другој половини XX века нико ништа није давао у добротворне сврхе јер је држава тврдила да ће она решити свачији проблем. Додатно се у време немаштине и ратова изгубило добротворство. А некада давно знали су и наши дедови да за племените циљеве дарују своја имања: поменимо светле примере Николе Спасиће, Луке Ћеловића, Ћорђа Вајферта, Илије Коларца...

Занимљиво је питање зашто би милијардер оставио све паре сопственој деци када је сигурно да ће најчешће бити проћердане. Искуство је лепо показало да припадници друге и посебно треће генерација лагодно живе, трошкарећи наслеђено и уопште не показујући жељу да се угледају на претка – да се боре и увећају породично имање. Чак и када имају тај нагон, испречи се мањак способности и породични бизнис страда. Јер, тешко је очекивати да ће више генерација једне породице имати изузетне пословне способности и резултате. Дакле, оставити деци паре уопште није добра инвестиција, пошто ће принос најчешће бити негативан. А милијардери знају вредност новца и не воле

да се бесмислено расипа. Многи мисле да је боље дати га у племените сврхе него га уништавати кроз наследнике.

Други разлог је баш брига за децу. Уколико им се оставе милијарде долара, врло је вероватно да ће упропастити живот дангубом и лагодним животом. А родитељи то не воле, посебно ови навикнути на мукотрпан рад и велику животну борбу. Чини им се да ће сами, кроз огромно наследство, пресудно допринети упропашћавању живота свог порода. И зато желе да избегну такав грех и гледају да већину новца дају неком другом.

Постоји ту, свакако, и разлог доброг, милосрдног срца и жеља да се помогне људима који пате, што је лакше извести онима који немају егзистенцијалних проблема, већ, како би се рекло, пливају у парама.

Део разлога може се наћи и у њиховој свести да нису све зарадили искључиво сопственим радом и способностима, већ да је било и доста среће и погодности које су стигле из окружења, од друштвене заједнице. Од тог схватања до добротинства мали је корак – потребан је само закључак да је ред вратити бар део „незарађеног“ тој истој друштвеној заједници.

А где су ту наши богаташи? Нема их нигде, не дају новац на добротинства. Изгледа да су још у похлепној, ловачко-сакупљачкој фази, у којој се не размишља шта ће радити после, већ само о садашњости. А и када дају неку ситницу (нпр. Карићева награда), то чине превасходно из (само)рекламних разлога, а не из правог милосрдног мотива.

Уклопили су се, изгледа, у уобичајен модел остављања све имовине сопственој деци. Каква су деца бар неких од њих, многа вредна имања и велики капитали биће упропашћени. Деци су важније певаљке, фудбал и крстарења на скупим јахтама него неко озбиљно животно занимање.

И тако, некадашња раширена традиција „даривања отачаству“ од стране богатих људи у нас дефинитивно је заборављена. Можда ће апели Гејтса и Бафета покренути на размишљање и некога од овдашњих, мада у то сумњам.

ФИНАНСИЈСКА СТАБИЛНОСТ

Економист 2010
12. август

Министарство финансија припремило је нацрт Закона о финансијској стабилности, кога је министарка најавила још пролетос. Помиње се његово усвајање на јесен. Па да погледамо основна решења.

Када Влада прогласи да је наступила или да је вероватно да ће наступити „системска криза“ у банкарском сектору, отвара се могућност да предузме додатне мере подршке депонентима и самим банкама.

Обезбеђење финансијске подршке банкама мотивише се жељом да се избегану „озбиљни проблеми“ у функционисању банкарског сектора. Та подршка банци може бити у облику гаранција, дугорочних кредита и улагања у капитал банке.

Средства за подршку банкама обезбеђују се из буџета Републике Србије или њеним задуживањем у земљи или иностранству.

Процесно гледано, заинтересована банка подноси захтев који се разматра по хитном поступку. Коначну одлуку доноси влада, на основу мишљења Народне банке и министарства финансија.

Чини ми се да се ради о врло спорном концепту с више слабости. Прво, спорно је да ли уопште треба изаћи са овим нацртом/предлогом, јер ће његова појава распирити неповерење у банке. Многи ће, бојим се, помислити да су банке свакако труле чим се спрема њихова државна заштита.

Затим, идеја да се механизми заштите активирају када влада прогласи стање „системске кризе“ врло је опасна, будући да ће одмах по проглашењу настати банкарска паника, односно покушај депонената да подигну свој новац из свих банака. Сетимо се како је телевизијско ћаскање двојице економиста о потенцијалној кризи из децембра 2008. довело до повлачења више од милијарде евра. Та паника би, и поред државних гаранција, вероватно срушила банкарски систем.

Због ово опасности лако је могуће да влада никада не прогласи стање системске кризе и себи веже руке и пропусти прилику да помогне банкама када је то потребно. Мислим да би много боље било да се говори о појединим банкама у кризи или о појединим банкама које могу донети систематски ризик.

Треће, овакав закон разбуктава морални хазард на дуги рок, што је опасно. Наиме, постојање вероватноће да ће држава спасавати банке наводи ове да улазе у већи ризик него што је оправдано, и то по познатној логици: уколико добијемо, профит је наш, уколико изгубимо, платиће држава. А то је директан пут у системску банкарску кризу.

Штавише, могуће је да се кроз овај модел провуку неке банке с домаћим власницима које су већ у кризи услед лошег пословања. Надам се да мотив доношења овог закона није спасавање таквих банака. Јер, банкама у страном власништву таква подршка није потребна, будући да ће их мајке банке свакако спасавати ефикасније од српске државе.

Четврто, цео нацрт је поднормиран: не помињу се никакви критеријуми које би влада требало да примењује приликом доделе подршке, што доноси претерану дискрецију и омогућава јој да по свом (и политичком) нахођењу спасава банке.

Боље би било да се законом формулише програм подршке банкама које могу донети систематски ризик са унапред познатим елементима и механизмима, па да се оне уклапају у њега (како су радиле САД), а не да шаљу држави фактуру за своје тешкоће и промашаје.

На крају стоји питање о финансијској подршци банкама, то јест, одакле новац? У буџету га свакако неће бити, а није јасно како се може обезбедити спољно задужење за недељу дана. Ипак Србија није Америка, па не може лако и брзо да нађе зајам на светском тржишту капитала. Остаје само једна могућност: унапред одобрен, а неповучен зајам ММФ-а, што не може бити правило већ изузетак.

Не би добро било да се подршка обећава, а да не може да се исфинансира. То би онда био блеф усмерен на повећање поверења, али би, услед мањка новца и неизвршавања преузетих обавеза, поверење још више опало.

Све у свему, верујем да се ради о нацрту закона који би донео озбиљне ризике, а тешко да би постигао оно што је прокламована намера. Чак би могао допринети дестабилизацији банкарског сектора.

Док пишем ове редове (уторак у подне) председник Тадић се спрема за разговор са Кетрин Ештон, шефицом дипломатије ЕУ, на коме би требало да се финализује договор око судбине српског предлога резолуције у Уједињеним нацијама.

Нема сумње да ће Србија и г. Тадић доживети пораз. Ионако благ предлог резолуције вероватно ће бити потпуно разводњен. Наиме, за Запад су спорна два става: да „једнострана сецесија не може бити прихватљив начин за решавање територијалних питања“, што је неприхватљиво за све који су признали Косово, као и да се „узајамно прихватљиво решење за сва отворена питања путем мирног дијалога“, што асоцира на статусне преговоре, док водеће западне земље сматрају да отворена питања између Косова и Србије више не постоје.

Вероватно је да ће ова два става бити замењена неком вештом фразом о дијалогу Београда и Приштине под окриљем ЕУ. Тиме ће предлог резолуције, чија је сврха била да Србија однесе политичку победу над присталицама независности Косова и неутрализује неповољно мишљење МСП-а, бити претворена у неважан папир који суштински неће значити ништа, већ ће само помоћи г. Тадићу да покуша да се извуче из шкрипца пред домаћом јавношћу уз помоћ своје изванредне пи-ар машинерије.

Мислим да је г. Тадића на пут пораза коме присуствујемо бар делимично одвела парола којом је добио последње изборе: и Европа и Косово. Одлично је звучала пре две године, много боље него Коштуничино мргођење према тој истој Европи, али је и тада било очигледно да не може бити реалистична. Јер, није било никакве шансе да се Србија не суочи са питањем: Европа или Косово?

У међувремену је толико пута поновљено да Европа нема алтернативу, односно да Србија јако жели да се учлани у ЕУ, да је и портирима у Бриселу и Вашингтону постало јасно да ће бити довољно да се Србија мало притисне како би попустила. Јер, онај

ко више од свега жели пријатељство Лондона, Берлина и Вашингтона, па чак и да га што пре приме у своје друштво, свакако нема ниједан адут, чак ни празан блеф у натезању с тим истим пријатељима када му отимају део територије.

Остаје нејасно шта су мислили г. Тадић и г. Јеремић када су подносили овај предлог резолуције. Да ће их Запад пустити да је прогурају кроз Уједињене нације, то јест да неће бити озбиљног притиска и завртања руке? Да ће се цењкати и ипак нешто извући? Све ми се чини да су наивно проценили ситуацију. Требало је или бити спреман на отпор и не попустити притисцима или не подносити овакав предлог резолуције. Овако се ништа не постиже, осим бламаже и даљег слабљења позиције Србије.

Отпор је био могућ уз ослонац на Русију и задржавање проблема у Савету безбедности. Но, то би била политика конфронтације а ла Коштуница, на коју Тадић није ни хтео, а ни могао да се врати. Није хтео јер је у супротности с његовом меканом стратегијом према западним земљама, а није могао из политичких и пи-ар разлога.

Поред тога, она земља која је економски слаба и несамостална нема шансе да се озбиљно одупре онима од чијих пара зависи. А Србија је, захваљујући дилетантима, свакако зависна од иностране помоћи, кредита и зајмова, па вест дана, и то позитивну, представља сваки одобрени зајам, свака најављена помоћ. Као да земља на овом нивоу развоја не може да живи од сопствених пара. Паразитска оријентација у последњој деценији има своју цену.

Тадић се сада заклиње да Србија никада неће признати Косово. Али како ће, у тренутку кандидатуре за ЕУ, одговорити Бриселу на питање: где су границе Србије? Већ тада ће, можда фактички али јасно, морати да призна Косово, или ће Брисел одбити молбу Београда. Просто је немогуће да се једна земља озбиљно кандидује за учлањење с границама које јој већина чланица ЕУ не признаје. Бојим се да иза пораза у Уједињеним нацијама следи дефинитивна капитулација на косовском питању. Ко каже А обично мора да каже и Б.

Најгоре је, наравно, то што губитак Косова неће бити праћен добитком Европе. Већ нам је речено да не треба да рачунамо на учлањење у следећих 10 до 15 година. Парола „и Европа и Косово“ претворила се у „Европа или Косово?“ да би на крају стигли до „ни Европа ни Косово“. Тужно.

ПОЛИТИЧАРИ И... ИСТИНА

Економист 2010
19. септембар

Знам ја да политичари у демократији неминовно улепшавају своју владавину, да се ките перјем које не постоји; знам и да лондонски *Економист* има језгровиту дефиницију која каже „политичари лажу“. Свеједно, често ми скочи притисак да ли зато што су наши, или зато што претерују?

Тако сам мало прелиставао новине из последњих дана и лако скупио примере који потврђују тезу оног *Економиста*. На пример, шампион дисциплине којом се овде бавимо, потпредседник Динкић, најављује да ће Фијат током следеће две године уложити у Крагујевац милијарду евра! Хеј, па то је добра вест! То значи нову фабрику, запошљавање, пореске приходе...

Наравно, проблем је што Динкић то исто најављује већ две године, а само помера рок за извршење будући да се ништа не дешава. Сада је већ на 2012, што значи да има намеру да са истом причом уђе и у следећи изборни циклус. Невероватно: четири године злоупотребљава се иста реклама!

Или, најављује се нови закон о јавним набавкама с пратећом причом како ће измене бити изванредне пошто ће довести до сузбијања корупције. Једино што став власти према јавним набавкама и корупцији далеко јасније него све речи показује скоро донет закон о подстицању грађевинске индустрије. Њиме је, наиме, прописано да грађевински пројекти у државној режији више не потпадају под Закон о јавним набавкама, па надлежни министар може да у име владе непосредно преговара с грађевинским фирмама. Није ли то отворен пут у корупцију, и то великих размера?

Или, премијер Цветковић говори о великој уштеди од 80 милиона евра од реформисаних прописа. (Присећамо се, то је она пропала басна о гиљотини прописа.) Што ли се хвали с тако малом свотом, питамо се ми. Али, резон постоји: политичари знају да већина у народу може да појми суме од 1.000 или 100.000 евра,

највише милион, док је све преко тога огромно. Да ли је 100 милиона или 100 милијарди практично је свеједно, па и од 60 милиона може да буде лепа рекламна вајдица.

Или, министарка за телекомуникације, поводом продаје Телекома, опет каже „*да заинтересованих купаца има и да се јављају и неки за које се пре није очекивало*“. Ово је пример ситне, свакондневне лажи у којој се врши мала измена значења, све у циљу ширења оптимизма. Јер, она проглашава „заинтересованим купцима“ све оне који се само информативно распитују за разне детаље, а који ће накнадно одлучити о својој евентуалној заинтересовати за куповину када тендер буде објављен.

И око других проблематичних фирми стално су се врзмали „заинтересовани купци“, бар по најавама државних чиновника, али продаја нешто слабо иде. Сетимо се ЈАТ-а: стално су најављивали разне авио-компаније као врло заинтересоване, само што нису извадиле паре, а на крају ништа – све је била пуста жеља или шарена лажа.

Пошто продаја ЈАТ-а није успела, сада ће мудра држава да од њега направи изванредно предузеће: инвестираће десетине милиона евра и набавити нове авионе, отписаће своја силна потраживања, превариће друге повериоце јер ће основати Нови ЈАТ, а старом оставити дугове и слично. Само још да победе неповерење путника који мисле да је ЈАТ одличан за избегавање.

Наравно, разумем ја да политичари оправдано рачунају с кратким памћењем и slabим разумевањем света код већине гласача. Али, очекивао бих, очигледно узалуд, да бар понекад помисле да постоји и озбиљнија мањина оних који виде и схватају шта се ради, и да се бар мало уздрже. Али не: прави политичари не знају шта је стид. Ваљда им је то услов за запошљавање.

Њима у томе помаже једна велика група новинара (изузимам оне из *Економист* маџазина, и то не из куртоазије). Наиме, они само преносе шта државни фактори кажу без икакве анализе или бар распитивања, па им тако чине бесплатну рекламу. Питао сам једног пријатеља, такође новинара, да ли је то знак контроле медија од стране владајуће коалиције. Не, рече он, ствар је још гора: новинари обично ништа не знају о стварима о којима пишу, па им је најлакше да пренесу изјаве политичара.

ПОСЛЕ МЕНЕ ПОТОП

Политика 2010
6. октобар

Пакет о фискалној одговорности стигао је у Скупштину Србије. Њиме би требало да се унесе више реда у државне финансије, будући да садашњим стањем нико није задовољан.

Иницијатор доношења ових законски одредаба је Међународни монетарни фонд, који јасно види да влада и скупштинска већина која је подржава нису у стању да уравнотеже јавне финансије. Подлегли су демагошкој политици и одржавају знатне расходе, а неће да повећају порезе нити умеју да боље наплате постојеће, док се велики дефицити гомилају и задужење земље брзо расте. Најбољи израз такве политике јесте одлучна изјава потпредседника владе Динкића да порези неће бити повећавани до избора 2012. године.

Нови закон ће, стога, покушати на више начина да веже руке влади и скупштинској већини, односно да им одузме право да слободно донесе буџет какав желе.

Прво, у закон је унета математичка формула која ће, на основу дефицита у претходној години и процењене стопе економског раста, прописати колики укупан државни дефицит сме да буде. Тиме се поставља граница даљим дефицитима и задуживању. Али, влада је успела да се у цењкању с ММФ-ом избори за постепено снижавање дефицита, тако да до избора неће морати битно да мења трошачијску политику.

Друго, прописан је лимит државног дуга Србије, и то на 45 одсто друштвеног производа земље. То је доста ниска граница, будући да је сада већ око 37–38 одсто. Пошто ће знатних дефицита бити и следећих година, то постоји реална шанса да се Србија достигне лимит за неколико година.

Главна нада владе јесте продаја Телекома, пошто би приход могао смањити постојећи дуг за око пет процентних поена. Али, реалистична симулација указује да ће се и тада дуг 2014–2015.

кретати око 42–43 одсто друштвеног производа, што оставља малу резерву за будућност.

Али, шта ће бити уколико Телеком не буде продат услед мањка интересовања инвеститора или ниске понуђене цене коју влада не би могла да прихвати? Тада се лимит одмах прекорачује. Поред тога, постоје и други ризици који га могу угрозити. Најопаснији је курсни, пошто је највећи део дуга у девизама, па би реално смањење вредности динара одмах брзо увећало проценат и можда пребацило дозвољених 45 одсто.

Треће, предвиђа се једно ново тело, Фискални савет, чији би посао углавном био стручно-аналитички. Нема сумње да је на томе инсистирао ММФ, полазећи од потребе да се помогне Министарству финансија у стручном смислу и да се обезбеди независна оцена стања и кретања државних финансија. Јер, државна благајна је превише важна ствар да би се у потпуности препустила чиновницима и политичарима.

Није извесно, међутим, да ће Фискални савет одговорити очекивањима. Лако је могуће да ће га владајућа већина попунити својим поузданим и не много способним људима и да ће стога корист бити минимална. Искуства са сличним телима у Србији нису охрабрујућа, па смо добили пуно нових државних институција чији је главни задатак обезбеђење лепе плате партијским активистима и лојалним чиновницима.

Натезање између Владе и ММФ-а око садржаја донело је компромис којим су обе стране доста задовољне. Влада стога што је обезбедила да их поменута фискална правила не стежу до краја мандата: дозвољен им је приличан буџетски дефицит, а лимит јавног дуга довољно је висок за текуће потребе.

Међународни монетарни фонд наравно схвата да је дао попуст овој влади, али је, као институција која размишља на дужи рок, задовољан правилима која ће важити у будућности. Ако не одмах, онда за коју годину.

Лоше ће проћи следећа влада јер су се два садашња актера нагодила на њен рачун, будући да ће се пуна рестриктивност закона показати тек за неколико година.

Све у свему, Србија ће се врло брзо суочити с лимитом јавног дуга од 45 одсто. Идеја ММФ-а је да то буде снажан подстицај за радикалне резове у наредном периоду, али је велико питање да ли ће владе кренути тим путем или путем изврдавања.

Потписник редова жали поводом доношења овог закона не због уобичајеног лелека што се прихвата „диктат“ мрског ММФ-а већ због тога што је Србија доведена у такву ситуацију да је заиста нужно и добро да се неко споља брине о њеној благајни када то сама влада не чини на ваљан начин.

НИШТА ОД ПОРЕСКЕ РЕФОРМЕ

Економист 2010
14. октобар

Занимљиво је погледати како је у земљи Србији предложена и пропала једна дубока реформа. Можда би се из овог случаја могле извући неке поуке, мада то није овдашњи манир.

Пролетос је најављена велика пореска реформа. У једном тексту у студији чији је редактор био саветник премијера изнет је концепт реформе. Требало је растеретити зараде како би се постигли леви резултати: убрзање привредног раста, повећање запослености, смањење сиве економије и увоза, и слично. Наличје би било повећање стопа ПДВ-а.

Министарка финансија је одмах подржала идеју и најавила законске промене још ове јесени, с буџетом за следећу годину. И потпредседник владе за економију био је сагласан, с тим да није пропустио прилику да понуди још веће смањење пореза на зараде (да се зна ко је шампион), мада без обзирања на ситнице као што је питање одакле покрити губитак државних прихода.

Изгледало је да нема препрека једној тако добро замишљеној реформи. Мислило се да ће привреда одмах подржати предлог јер је требало да буде корисник од растерећења зарада. Међутим, шира подршка бизниса је изостала, пошто су пословни људи већином схватили, прво, да би тај добитак био транзиторан (нема екстрапрофита на дуги рок) и, друго, да би им се повећало кредитирање државе кроз ПДВ.

Било је и критике у јавности, како предлог није студиозно урађен, како није извесно да би ефекти били баш такви како се тврди, како би цех платило становништво, како се здравство не сме радикално реформисати пореским законима и слично.

Када је један други премијеров саветник јавно поставио питање да ли је време за такву реформу и рекао да би требало обавити додатна истраживања, видело се да се навлаче облаци. Могло се закључити да ни премијер није одушевљен могућношћу да, поред свих осталих мука, добије у задатак још један врло врућ кромпир.

Ипак, коначан ударац предлогу је, макар за догледно време, задао поменути потпредседник: изјавио је тврдо да пореских промена неће бити до избора 2012, тачно калкулишући да није политички паметно у предвечерје избора спроводити велику реформу која ће неминовно погодити становништво које гласа на тим изборима.

Будући да је дотични потпредседник истовремено и шеф странке која је језичак на ваги у коалицији, није било сумње да ће његово мишљење однети превагу над министаркиним, као и увек. Чак не само зато него и стога што му је аргумент политички убедљив за коалиционе партнере. Премијер је за тренутак прикрио пораз министарке финансија рекавши да ће се о пореској реформи разговарати на јесен, а онда целу ставио ад акта.

Да би реализација ове пореске реформе погодила становништво потврдила је и скорашња студија Центра за либерално-демократске студије у којој су квантитативно анализирани њени потенцијални ефекти. Потрошња становништва би у просеку била смањена 3,4 одсто. А да ли би било дугорочног економског раста, остало је нејасно.

Погледајмо како се у Србији ради. Прво је министарка финансија доста неозбиљно хтела да преко ноћи спроведе пореску реформу на основу текста од петнаестак страна, који би можда могао да буде тек уводни за неку озбиљну студију.

Тако не сме да се ради. Потребно је да се изведу различита истраживања и анализе (економске, социјалне и политичке) да би се уопште смело помислити на почињање правог посла. Треба доказати да су циљеви добри, а да би се предложеним променама они и постигли, па да се погледа ко добија, а ко губи; затим да се види како евентуално компензовати губитнике, а онда испитати политички аспект ствари... За ових пола године није организован ниједан стручни скуп на коме би се о предлогу продискутовало.

Потом је потпредседник ликвидирао предлог искључиво политичким аргументом, и то оним најприземнијим: нама (коалицији) не одговара ова реформа јер ће нам вероватно опаста рејтинг кад томе није време. А предлог реформе није економски бесмислен, о њему се може озбиљно разговарати, али то уопште не вреди у судару с политичком логиком заснованом искључиво на маркетингу.

Сад знамо како не треба да се ради.

ОЗБИЉНА МЕРКЕЛОВА

Политика 2010
3. новембар

Досадили су нам, или бар мени, ови модерни, и домаћи и страни политичари, које интересује само сопствени политички рејтинг и који говоре само он што би, по мишљењу њихових вештих рекламних магова, требало рећи. Ретко нам се пружа задовољство да наиђемо на храбар и неконвенционалан политички потез или изјаву која иде уз длаку.

Ангела Меркел је то учинила два пута током ове године. Прво се озбиљно бори за ваљан приступ лечењу конституционалне слабости ЕУ финансијској сфери. Наиме, у ЕУ не постоји механизам који би спречио неку чланицу (на пример, Грчку) да доведе себе до банкрота неразумном политиком, а да онда рачун пребаци на остале. Меркелова није за сада постигла жељени резултат стога што је Немачка већ дала новац за спасавање Грчке и осталих, па је тиме изгубила најважнији адут у цењакању са европским опонентима. Ипак, чека се децембарска рунда.

Други озбиљан потез јесте њена изјава да је мултикултурализам у Немачкој „дефинитивно пропао“. То је храбро, будући да је практично цела западноевропска политика према имиграцији била заснована на идеји мултикултурализма, то јест суживота у разликама, како би се рекло.

Немачка идеја о мултикултурализму свакако је подразумевала бар делимичну интеграцију и бар делимично прихватање Немачке и њених вредности од стране имиграната. Већих тешкоћа није било са онима из Европе, али се показало да су многи муслимански, углавном турски, несклони макар минимуму интеграције, то јест да остају затворена етничка група која живи поред Немаца одвојена цивилизацијским зидом. Мулти-култи концепт даје допринос сегрегацији јер наводи имигранте на помисао да не морају да се интегришу, да науче језик већине и прихвате обичаје нове домовине.

Проблеми су за домаћине различити – од ситног криминала и ослонца имиграната на социјалне фондове, преко угрожености

уобичајеног начина живота, до страха од виталне популације насупрот немачкој депопулацији. Једноставно, како ови имигранти слабо прихватају немачки начин живота, тако и њих Немци све теже прихватају. Јаз се продубљује, а о „срећном животу једних поред других“, како рече Меркелова, нема ни помена.

О проблемима међусобних односа домаћина и имиграната у целој Европи није се смело отворено говорити, пошто је такозвана политичка коректност захтевала да се и даље причају мулти-култи бајке. Није се чак смело рећи да је раширеност криминала знатно већа међу имигрантима, што је неоспорна чињеница; одмах би пала оптужба за расизам. Терен је тако препуштен крајњим десничарима, с којима су правоверни лако излазили на крај, али и реално постојеће проблеме гурали под тепих.

Меркелова је додала да је „ислам део Немачке“ и да су имигранти и даље „добродошли“, али и да „морају да науче језик и прихвате културне норме земље“. Овај захтев заиста делује разумно и у складу је не само са европским мерилима за националне државе, већ и америчким, где се грађанином САД постаје прихватањем енглеског језика, заставе и основних демократских и либералних вредности.

Меркеловој је тешко оспорити умереност, односно приписати расизам или антилиберализам, како се обично чинило с другима. Ипак, немачка левичарска опозиција жестоко је реаговала, а Британци су, као и увек када им нешто смета код Немаца, одмах поминули Други светски рат.

Знам да ће се може и у овим потезима тражити политички рачун, али је за мене пресудно то што Меркелова отворено говори о проблемима и тражи лек за њих, а насупрот свима и увреженом мишљењу, за разлику од угодне позиције атрактивних причалица-опсенара који мало шта ураде озбиљно. Наравно, остаје најважније и најтеже питање: може ли се нешто паметно учинити како би се убрзала интеграција? Било како било, Меркелова је, без сумње, озбиљан политичар.

РЕБАЛАНСИРАЊЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМИЈЕ?

Економист 2010
11. новембар

У последње време у свету се пуно говори о потреби ребалансирања светске економије, и то као о веома важном задатку који стоји пред светским лидерима и пратећим институцијама. Каже се, наиме, да су неравнотеже огромне и да наносе велику штету светској економији.

Тврди се да постоје земље које имају превелику потрошњу и премалу штедњу, на челу са САД, као и земље с превеликом штедњом и премалом потрошњом, попут Кине, што је велика неравнотежа која је битно допринела постојећој кризи и која прети будућим кризама.

А како неравнотеже штете? Тако, кажу заступници, што су земље са суфицитом платног биланса својом великом понудом новца обориле каматну стопу, што је навело земље с дефицитом (пре свега САД) на олако задуживање, стварање мехура на тржишту некретнина и слично. Али, зашто су земље са суфицитом криве за лоше одлуке у САД? И зар ниске каматне стопе нису добре за инвестиције и раст?

Постоји и други, директнији канал, кажу. Кина форсира извозну експанзију кроз потцењен ренминби што гуши производњу и запосленост код других, првенствено у Америци. Ово је већ меркантилистички, за политичаре уобичајен аргумент, али који нема подршку економске науке. И заиста, шта је лоше у јефтином увозу, на корист и радост потрошача? А угрожени произвођачи нека се прилагоде. Затим, из тог вишка Кина кредитира САД хиљадама милијарди долара, и то јефтино, што би требало да изазове понеку реч захвалности, а не критике.

А да ли су те неравнотеже заиста толике да угрожавају свет? И нису: дефицит платног биланса САД је скромних 3 одсто БДП-а, а суфицит Кине и Немачке 5 и 6 одсто БДП-а. Шта би тек било да стигну до српских двоцифрених дефицита?

Фундаментално гледано, природно је да постоје дефицити и суфицити платног биланса, што зависи од разних чинилаца: од

фазе у привредном развоју појединих земаља (развијене, у развоју), преко инвестиционих могућности до текуће економске ситуације и мера економске политике и слично. Постоји и светски финансијски систем који се брине о финансирању дефицита, односно пласману новца од суфицита. Нико још, надам се, не тврди да је равнотежа у свим платним билансима идеално стање светске економије.

Значи, шкакљиво је питање да ли постоји потреба да се нешто предузме, то јест, да ли је сигурно да ове неравнотеже заиста штете светској економији. Мени се чини да се у позадини целе приче налази меркантилистичка идеја о расподели „светске тражње“, односно о тежњи првенствено САД да им се омогући веће учешће. Та идеја позната је из времена Велике депресије када су се земље бориле за удео у светској трговини кроз класичне протекционистичке мере. Срећа је да се данас то планира далеко блажим методима.

Било како било, план је изузетно амбициозан: предлаже се договор на светском нивоу о политици курса водећих валута, са једне, и односу потрошње и инвестиција у главним земљама, с друге стране. То подоста личи, како рече немачки министар економије, на дух планске економије.

И заиста, проблеми с којима би се суочили они који спроводе план уравнотежења били би врло слични онима централног планера: који су курсеви најбољи? Колика да буде штедња? Колика да буде просечна надница? Где су најповољније инвестиционе могућности? На који ниво смањити потрошњу? Бојим се да ни момци из ММФ-а не би успели ваљано да одговоре на ова питања.

Постоји још један проблем: уравнотежење светске економије кроз озбиљно смањење поменутих неравнотежа довело би до негативних последица по саму светску економију, бар у кратком року. Јер, апресација ренминбија успорила би привредни раст Кине, као што би и повећана штедња (смањена потрошња) у САД заковала раст САД. Ух.

Шта да се ради? Да одложимо акцију на средњи рок? Наравно: Г20 су се пре неки дан договорили за извесно смањење неравнотежа до 2015. године. А до тада ће све бити заворављено.

ММФ КАО МИНИСТАР ФИНАНСИЈА

Полиџика 2010
1. децембар

У земљи Србији Међународни монетарни фонд суштински врши улогу министра финансија, као да домаћег немамо. Он је притиснуо владу да се промени Закон о буџетском систему, који је прописао формулу за израчунавање дозвољеног буџетског дефицита.

Он је натерао владу да скреше планиране расходе за 2011. на дозвољени ниво, иако су сви министри тврдо бранили своје буџете као несмањиве без грозних последица. ММФ је такође присилио владу да ипак пошаље у скупштину закон о пензијском осигурању, како би буџет приштедео на дужи рок. Све важне буџетске одлуке доносе се на притисак и уз непосредну интервенцију ММФ-а.

Ни у добро уређеној земљи буџетски поступак није једноставан, пошто сва министарства имају веће потребе него што им буџетом на крају припадне. Али, озбиљан министар финансија уз одлучну подршку премијера обично лако изађе на крај са претеривањима колега.

У Србији, пак, буџетски послови иду знатно теже. Министри су и овде велике трошације и слабо се обазире на буџетска ограничења. Мисле да је њихово да троше (еј, бирао их народ!), а да је посао министра финансија да нађе паре.

Ситуацију додатно погоршава чињеница да улазимо у предизборну годину када треба државним парама (а чијим би друго?) подмитити ако не цео народ, а оно бар неке циљне групе. Развојна подстицајна средства делиће се према потребама Г17, локални путеви ће се градити у складу с партијским обећањима бирачима (километар овде, два онде), плате и пензије мало ће се повећати, али у правом тренутку, сељацима ће се додати субвенције, радницима неких пропалих предузећа ће се и после пет или десет година давати плате и тако редом. У буџету нема пара за све, али предизборни план може

да успе ако се паметно распореди, наравно уз присуство телевизијских камера.

Штавише, државно финансирање предизборне кампање владајуће коалиције увек је потребније када су резултати владе слабији. Успешна влада зна да су њени резултати видљиви, да народ осећа да живи све боље, па нема потребе баш да претерује. Али, неуспешна влада, као што је ова, види да не ужива никакву популарност у народу и да је ризик губитка следећих избора реалан, па стога користи сва средства, и она на граници и преко границе дозвољеног, не би ли се одржала у седлу.

На буџетске послове негативно утиче и коалициони карактер владајуће већине, пошто свака странка вуче на своју страну (у корист својих министара). Док је у хомогеним владама релативно лако обуздати апетите појединих министара, дотле се у коалиционим неслагања врло лако преносе на политички терен (читај: уцене) и знатно теже решавају.

Буџетским тешкоћама Србије допринос даје и персонални аспект: двоје чланова владе који би требало да буду главна брана државном распикућству не поседују потребне особине. Министарка финансија је блага особа која не ужива ауторитет међу колегама министрима, па се на њене апеле слабо ко обазире. Ни премијер није боље среће: он се доживљава као отпражник послова без политичке тежине и не може сам да изађе на крај ни с министрима из Демократске странке, а камоли с коалиционим.

И тако, у влади нема ко да пружи отпор превеликим финансијским апетитима министара. Нема домаћина, оног који брине да кућа не банкротира и који уме да шаком лупи о сто када чељад почне да расипа.

И у таквој хаотичној, нездравој ситуацију појављује се ММФ да брани буџет. Његова условљавања (тј. уцене) имају политичку тежину и успевају бар донекле да обуздају потрошачке апетите и изгурају макар минимално разуман буџет. Тако је било и овог пута: буџет за 2011. скројен је после снажних притисака ММФ-а.

Остаје политички аспект целог посла. Са једне стране, притисак ММФ-а олакшава одлучивање о буџету, што помало парадоксално одговара свима: и трошацијама, јер могу да кажу да су се борили за народне интересе, али да се против ММФ-а не може;

и министарки финансија и премијеру, јер за њих завршава посао. Одговара и председнику Републике, пошто би и он на крају морао да се умеша и мучно посредује.

С друге стране, испада да Србија, односно њена власт, није у стању да се брине о најважнијим домаћим пословима, већ да је потребно да то чине странци, овог пута у облику ММФ-а као министарства финансија. То је жалосна чињеница, али је кривица домаћа. Зар нам је заиста потребан тутор?

НЕ ПОСТОЈИ КОНКУРЕНТНОСТ ДРЖАВА

Економист 2010
9. децембар

Конкурентност фирми је добро дефинисан и разуман појам – говори о њиховој способности да продају робу на тржишту у утакмици с другим фирмама. Ако не успеју – излазе из посла, добровољно или кроз банкрот.

Од када је света и века популаран је и појам (економске) конкурентности држава: државе се посматрају као конкуренти који се такмиче на светском тржишту и верује се да и за њих важи једнака логика као за међусобно надметање фирми. Такво гледиште деле политичари, директори компанија, новинари, професори менаџмента и многи други. На светском плану познат је годишњи Извештај о глобалној конкурентности Светског економског форума.

Треба одмах рећи да је употреба појма конкурентности на нивоу држава потпуно погрешна: нешто такво једноставно не постоји. Државе нису предузећа и за њих важи друга логика.

Уколико узмемо да конкурентност означава способност државе да продаје робу на светском тржишту, питање је како се мери успех. Дефицитом трговинског биланса? Не, то је лоша мера, јер дефицит уопште не означава економски успех или неуспех појединих земаља у поређењу с другима.

Природно је да земља која се развија има трговински дефицит. Тај дефицит чак може означавати успех у привлачењу страних инвестиција и кредита и донети брз економски раст, као што и суфицит може бити из нужде да се отплаћују дугови у условима смањења прилива страних инвестиција и кредита и погоршања економских перформанси земље.

Затим, неуспех једне земље на светском тржишту није за њу катастрофа: већина земаља (и САД и ЕУ и Јапан) највећи део БДП-а остварују на унутрашњем тржишту, па мало зависе од спољних, а највише од унутрашњих чинилаца раста. Кина јесте супротан пример, али Индија једнако расте, а с мањом оријентацијом на извоз.

За разлику од фирми које неуспех плаћају банкротом, држава не може да оде у стечај и престане да постоји.

Да је способност продаје робе на светском тржишту најважнија, резултат би се лако могао постићи кроз депресијацију националне валуте. Такво појефтињење робе би подстакло извоз, мада је питање да ли је то увек добра стратегија. Наиме, депресијација доноси мање новца од извоза и може погоршати укупне економске резултате дате земље.

Ипак, најјачи аргумент против даје економска теорија, односно теорија компаративних предности. Док концепт конкурентности земаља подразумева да у светској трговини неко добија, а неко губи, дотле теорија разумно тврди да је међународна трговина корисна за све, односно да у њој нико не губи. Тако, у стандардном случају, уколико Кина прави јефтинију електронику од Америке, ова друга ће се преоријентисати на грану у којој има компаративне предности (интелектуалне услуге, на пример), али и имати две непосредне користи од трговине с Кином: јефтиније и квалитетније електронске производе за привреду и становништво и већу тражњу за америчким производима од стране Кине због економског раста. Подела рада у свету једнако је добра за све, као и она унутар земље.

Иза идеје о конкурентности држава помаља се меркантилизам, односно протекционизам. Многи од заговорника и нису присталице слободне спољне трговине већ широког интервенционизма, који би требало, јелда, да нам повећа шансе у тешкој борби са opakим и на све спремним противницима.

Иако је меркантилистичка идеја о потреби да се по сваку цену оствари што позитивнији спољотрговински биланс и скупи злато давно оборена од стране економске науке, у свакодневном животу, па и од стране многих економиста, чују се и данас меркантилистичка залагања. Њима није блиска разумна тврдња да земљу, њену економију и становништво првенствено интересују лепе и корисне ствари које се могу набавити из страних земаља, а да је извоз мучан, па и жалостан начин да се за то заради новац.

Економске перформансе једне земље, односно њен положај у поређењу с другим земљама, превасходно зависе од продуктивности рада, то јест, производње по једном запосленом раднику. А то је онда сасвим друга прича од ове о компетитивности држава – различита је суштина, различито мерење, различите

политике – док је веза између продаје на светском тржишту и продуктивности тек врло посредна.

Како својевремено рече Кругман, конкурентност је бесмислен појам када се примењује на националне економије.

Забавно је погледати како су заступници концепта конкурентности земаља реаговали на жестоку Кругманову критику. Многи никако, већ су наставили да причају исте приче. Они савеснији, променили су садржај појма конкурентност: то више није способност извоза, већ нешто као привредни раст. Поменути Извештај о глобалној конкурентности експлицитно изједначава појмове конкурентност и продуктивност, па пореди земље на основу фактора који утичу на економски раст: институције, инфраструктура, просвета, здравство, макроекономско окружење и тако даље. Не знам само шта ће им таква сложена апаратура када већ постоји један добар синтетички индикатор: БДП по становнику, као апроксимација БДП-а по запосленом.

Отворена је јавна расправа о документу Србија 2020, па да се придружимо и ја. Вероватно нећу задовољити захтев Божидара Ђелића да учесници буду конструктивни иначе нису дошли већ ћу испасти обичан критизер коме није место у његовом друштву. Шта ћу, живот је често немилосрдан.

Основно питање је чему уопште оваква стратегија. Европској унији је можда политички потребна, јер представља договор држава које је чине о уобличавању заједнице зване ЕУ. Она покушава да нађе неколико заједничких циљева и понуди неколико механизма њиховог остварења без превеликог детаљисања, а како би државе у својим самосталним политикама имале оријентир о заједничком путу. Основни циљ је јачање кохезије ЕУ, што јој иначе није јача страна. Нема сумње и да у идеји о стратегији ЕУ важан удео има маркетиншка потреба водећих политичара и саме Комисије да се представе као конструктивни чиниоци обликовања будућности.

Србији таква стратегија није потребна. Формални разлог придруживања Србије ЕУ уопште не тражи усвајање те стратегије, посебно будући да није ни близу учлањења. И сам Тадић је поминуо тек 2016. као најближи тренутак, док би обазрив проценитељ вероватно имао у виду баш 2020. годину.

Ни суштински разлози у корист прављења стратегије не постоје. Правити дугорочне планове на рок од десет година у овако турбулентној политичкој, економској и социјалној ситуацији нема смисла, пошто ће већ догодине бити застарела. Правити је без суштинског друштвеног консензуса, а у оквиру једне странке, такође сугерише краткотрајност.

И најважније, наша способност обликовања будућности врло је скромна, готово никаква, и зато је боље и не покушавати узалудан посао. Друштвени и економски живот се у савременом демократском друштву састоји од свакодневне интеракције милиона

људи, а не од плана који утврди држава и његовог стриктног спровођења. Време социјалистичког планирања је одавно прошло и Америка, Бразил, Русија и Индија немају никакве стратешке, визионарске планове и ништа им не фали.

Погледајмо искуства. Лисабонска стратегија ЕУ донета 2000. с важењем до 2010. неславно је пропала, јер ЕУ није постала, како је планирано, „најконкурентнија динамична на знању заснована економија у свету способна за одрживи развој са више бољих радних места и већом социјалном кохезијом“. Већ 2005. формално је ревидирана, а потом практично напуштена.

Искуства Србије још су гора. У претходној деценији усвојено је више десетина стратегија – од стратегија тржишног надзора, контроле дувана и поштанских услуга до стратегија привредног развоја (2006), одрживог развоја (2008) и придруживања ЕУ (2005). И све су заборављене чим су усвојене. Сећа ли се неко, на пример, те стратегије привредног развоја, ради ли данас неко по њеним сугестијама? Не. Послужиле су за једнократку медијску промоцију њихових главних промотера – и то је све.

Стратегије су, у ствари, маркетиншка средства за водеће политичаре и владе. Нико озбиљан, а ни они сами, не верује да ће се по њима касније поступати, већ једино служе рекламном стварању представе о кризи власти за будућност народа.

Постоји додатни разлог за брзо заборављање стратегија: уопште се не остварују ни на страни планираних мера, ни на страни резултата. На пример, стратегија привредног развоја 2006–2012. предвидела је улагање 60 милијарди долара, стопу привредног раста од 7 одсто и запошљавање 750.000 људи, од чега, наравно, није било ништа. Њеном неуспеху уопште није кумовала криза, пошто се ни у прве три године, пре њеног избијања, ништа слично планираном није збило: раст је био знатно спорији, запосленост се чак смањивала, а инвестиције су биле далеко, далеко ниже.

Да на крају ипак изнесем конструктиван предлог: документ *Србија 2020* уопште не треба усвојити.

2020: ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ

Економист 2011
13. јануар

О Тадићевој стратегији развоја *Србија 2020* мало се говорило последњих дана, али се не треба надати да је заборављена. Не, били су празници, а политичко-пропагандни налет тек долази. Не сме се председник повући – када је рођена, беба мора да се љуља.

Стратегија, наравно, доноси прегршт лепих циљева које треба остварити, а питање је само како. Ни ова, као ни друге до сада, није пружила добар одговор на то питање. Избегла је да обећава милијарде долара инвестиција и фантастичан раст, што је добро, али је остала претанка у образложењу зашто би јој веровали да ће се постићи оно што се најављује.

Да погледамо и прокоментаришемо основне предложене правце институционалних промена.

Реафирмација парламенџа и парламенџаризма. Врло похвална идеја, али је питање зашто садашња власт све ради сасвим супротно и претвара скупштину у позориште, а посланике у гласачку машину. Наиме, променама Пословника онемогућена је дотадашња опструкција од стране СРС-а, али и свака смислена расправа о суштини предлога. Опозиција стандардно има само два сата времена за расправу о закону, док посланици већине у расправама уопште не учествују. Штавише, већина закона се про-тура кроз скупштину по хитном поступку, па је утицај парламента још мањи.

Друго, већина закона из економске области сада не садржи материјалне одредбе, оне о правима и финансирању, већ се оне препуштају влади да их реши подзаконским актима (разним стратегијама и програмима). Тиме се наглашава декларативна улога скупштине, чиме се даље срозава идеја парламентаризма за коју се *Србија 2020* наводно залаже.

Лачање ефикасности и одговорности извршне власти. И ово залагање као да је преписано из уџбеника политичке теорије, али је питање зашто ништа до сада није учињено, већ сасвим супротно. Извршна власт је, са једне стране, надмоћна парламенту и представља претежног чиниоца власти, али је, с друге, сама раздирана коалиционим карактером, где свака странка и странчица вуче на своју страну и уцењује остале партнере. Ту ваљане политике нема и не може бити, јер су оне и идеолошки и интересно различите.

Затим, извршна власт веома се користи за намирење интереса партијских активиста, тако да је она, почевши од Владе Србије, препуна некомпетентних кадрова на пресудним местима државних секретара, помоћника и начелника. С друге стране, млађи, перспективнији стручњаци брзо напуштају извршну власт, не желећи да учествују у лошој државној управи, али и налазећи далеко примамљивије услове у приватном сектору. Стога је изразита карактеристика ове владе дилетантизам од многих министара надаље, што се види од неумешног писања закона до њиховог наопаког примењивања и брљања разних врста.

Изградња модерној и ефикасној правосуђа. Ово постаје забавно: власт која је потпуно неуспешно спровела једну реформу правосуђа па је баш сада поништава, а под притиском ЕУ, и даље говори о реформи правосуђа као свом циљу. Како се у вицу каже – немојте се више бринути о нама.

Али, није само кршење закона приликом избора судија проблем: очигледно је да прави концепт реформе правосуђа не постоји. Јер, уопште није јасно како су аутори реформе (министарка правосуђа и државни секретар) мислили да повећају продуктивност судова и смање брда заосталих предмета смањењем броја судова и судија. Не иде то тако.

Децентрализација и реионализација. Још једно популарно начело, али је нејасно зашто власт не учини бар минималан напор у овом правцу и не донесе законе које би морала већ по слову устава: о државној својини, односно о имовини локалне самоуправе, о финансирању покрајина и слично. Тако је уставни закон прописао да се усклађивање закона са уставом мора извршити до краја 2008, што је давно прошло. И зашто не финансира локалне самоуправе према закону већ им годинама закида.

Мислим да нема сумње да и овој власти одговарају инструменти које је користила још она Милошевићева да задржи локалну самоуправу под републичком контролом. Тако се онемогућава локалној самоуправи са опозицијом на власти да се размахне.

Има ту још сличних залагања: *кодификација њравној сисџема* (како када је законодавство веома неуређено и несолидно?), *афирмација рејулајорних и конџролних орјана* (како када у њима углавном седе партијски радници?) и слично.

Изгледа ми да је овај одељак стратегије писао неко ко има нечисту савест и способност да уочи највеће слабости постојеће политичке констелације. Ипак, остаје питање зашто на овим подручјима нешто није већ учињено или зашто се тренутно не ради већ се промене пројектују као стратешки циљеви за следећих десет година. Што заправо значи никада.

ВАЦЛАВ КЛАУС

– ЕВРОПА И ЕУ

Политика 2011
15. јануар

Очекујемо да у посету Србији дође чешки председник Вацлав Клаус, један од пријатеља ове земље и уједно веома занимљива политичка личност која мало кога оставља равнодушним. У мору безличних политичара који понављају уобичајене пароле Клаус делује као високи интелектуалац критичке оријентације. Има своје мишљење о свим битним савременим проблемима и уопште га не крије.

По убеђењу је класичан либерал: будући да потиче из бивше комунистичке земље, изузетно му је стало до заштите слобода, и појединца и националних држава, и не прихвата њихово ограничавање ни из каквих разлога, а посебно не оних лоших. Као економиста, заступник је слободног тржишта и против ширења државне регулације. Размишља стратешки и развија пријатељске односе с Русијом и Кином, што му се понегде замера, једнако као и противљење проглашењу независности Косова и целој политици према Србији поводом статуса покрајине. Не верује ни у савремену мантру глобалног загревања људског порекла и тиме изазива критику моћног еколошког лобија.

Оно што Клауса највише разликује од већине колега не само из источне, већ и западне Европе јесте сложен став према Европској унији. Називају га често евроскептиком, што, прецизно говорећи, није тачно. Он јесте скептик према ЕУ онаквој каква је и у ком се правцу развија, али не и генерално према идеји европског повезивања.

Клаусови ставови према европским темама најјасније су изражени у књизи *Европа и ЕУ*, која је прошле године објављена и у српском преводу. Ради се о збирци текстова насталих у распону од готово две деценије, писаних различитим поводима и намењених различитој публици.

Главна тема за Клауса је суштински карактер ЕУ: шта се хоће од политичке интеграције и да ли је она линеаран процес који ће

све више напредовати у свим областима до стварања централизоване државе или не. У тој вечној дилеми између немачко-француске оријентације на продубљивање и британске на проширивање ЕУ Клаус је свакако на страни ових других.

Клаус не жели европску супердржаву која би се носила са америчким или азијским изазовима, већ очување националних држава у свој њиховој различитости. Не прихвата европску федерацију, у којој се постојеће државе суштински свODE на федералне јединице или чак регионе, будући да то подразумева насилну унификацију, хомогенизацију, стандардизацију европског простора, већ жели очување идентитета сваке државе и сваког народа.

Посебно му смета бриселска бирократија. Први разлог је њена изразита регулаторна амбиција, то јест, нелиберална тежња да се регулише социјални и економски живот у великој мери – од такозваних социјалних права, која нарушавају општа људска, грађанска, до трговинских, индустријских и сличних анти-тржишних политика. Други разлог је њен демократски дефицит, односно чињеница да се не бира на изборима него именује. То што нема демократски легитимитет чини је неодговорном грађанима и народима Европе, а што је усмерава на неполитичко, техничко и прагматичко деловање, уз негирање класичних политичких механизма. И треће, нервира га наметнута политичка коректност, где се слободно критичко преиспитивање пута којим иде Европа представља као издаја европских идеала, а онај ко то покуша као човек опасан по интересе грађана.

И шта је Клаусов циљ? Како рече, то је Европа економске слободе, Европа малих влада које не проширују своју моћ, Европа без државног патернализма, Европа без псевдоморалистичке коректности, Европа без интелектуалистичког снобизма и елизитизма, Европа без наднационалних и целокоонтиненталних амбиција. Једна либерална, космополитска Европа ослоњена на еволутивну интеграцију, што значи на слободу кретања људи, робе и капитала, на конкуренцију правила, политика и закона, па и на конкуренцију култура и образаца понашања. Заснована на сарадњи и пријатељству, без свемоћног Брисела и непотребне унификације.

Историја је, бар за сада, изгледа дала за право Клаусу. Пројект европског устава је неславно пропао, а усвајање његове

разводњене верзије било је могуће само недемократским избегавањем референдума. Текућа финансијска криза оголила је слабости конструкције Европске уније. Поново се отварају питања идентитета ЕУ и принципа на којима (би требало да) почива. Евроентузијазам је спласнуо и све више их се пита хоће ли оваква Унија преживети озбиљне изазове.

Пре неки дан усвојена је у парламенту ЕУ Резолуција о придруживању Србије. Политичари су је, према очекивању, поздравили као још један корак у процесу придруживања Унији (Тадић, Ђелић), не обазирући се на многе неповољне захтеве које садржи.

За српску публику је најприметнији онај који тражи да се преговори Београда и Приштине воде „без помињања нових преговора о статусу“. Ово свакако није новост, будући да је то питање решено још резолуцијом коју је Србија, заједно са ЕУ, поднела Уједињеним нацијама септембра прошле године. Отада је сасвим сигурно да статусних преговора неће бити, а све остало је за домаћу политичку употребу. У складу с тим, министар спољних послова Јеремић говори о Косову искључиво у Београду, будући да је Србија одустала и од дипломатске борбе за покрајину.

Али, овог пута желим да говорим о нечем другом – о карактеру те резолуције. Њен садржај је необичан за ненавикнуто ухо, као што је моје. Ја још увек мислим да међународни односи почивају, макар формално посматрано, на начелу суверености држава и да се завртање руку малих земаља од стране великих крије и ради у дипломатској потаји. Некако не очекујем јавни диктат.

Поменута резолуција, међутим, пара моје ухо отвореним диктатом о томе шта све Србија треба да ради да би задовољила парламент ЕУ. Човек би у резолуцији очекивао теме везане за придруживање Србије, све оно што подразумевају копенхашки критеријуми: владавина права, тржишна економија, добра и демократска управа у слично. Неће нас изненадити да се постављају и политички услови – они повезани с Хагом и Косовом. Све се то очекује у овом или оним облику.

Ипак, нисам очекивао да ће се парламент ЕУ бавити свим и свачим из унутрашњег стања и политике Србије и испостављати јој захтеве о томе шта да ради. Наравно, захтеви нису формулисани као захтеви већ дипломатскије. Текст резолуције има чак

46 тачака у којима се прво оцењује стање у појединим областима („поздравља“, „подсећа“, „изражава забринутост“, „истиче“ итд.), а онда увек „позива“ или „охрабрује“ владу да учини то и то. Ипак, нема сумње да се ради о политичким захтевима, а не о беневољентним саветима.

Није могуће овде изнети списак констатација или захтева, али поменимо неке најкраће. Парламент се бави и оваквим друштвеним питањима која, чини ми се, не треба да буду расправљана у парламенту ЕУ: „скреће пажњу на лошу праксу запошљавања службеника мимо Закона о државним службеницима“, „изражава забринутост због могућег мешања парламента у рад“ независних агенција, поздравља професионализацију војске и доношење закона о удружењима, „жали због лошег стања јавног превоза, са акцентом на железници“, констатује да „национална и економска статистика земље захтевају даља побољшања“, „жали због високе стопе незапослености у земљи“, осуђује наводну „дискриминацију“ жена и Рома, „констатује да је ниво приступа интернету и даље низак“ и тако даље, и тако даље.

Таква детаљна анализа стања у Србији никако не може бити оправдана бригом за њено испуњење копенхашких критеријума и зато се може доживети као обично забадање носа у туђе послове. Да стање у Србији није добро и ми одлично знамо, па није потребно да нас комшије стално подсећају званичним документима.

Има ту, наравно, и двоструких стандарда, већ уобичајених у западној политици према Србији. Тако се осуђује „насилно расељавање Рома“ (очигледно се мисли на случај илегалног насеља у Београду), док је истовремено парламент ЕУ мудро ћутао после бруталне акције француске полиције када је летос у једном дану расељено више десетина ромских насеља.

После оцене стања долазе захтеви у виду позива: „позива на даље снажне напоре у циљу кажњавања прекршилаца“ закона из полиције, позива новинаре на „поштовање Етичког кодекса“, „позива власти да предузму позитивне кораке“ на плану ширења интернета (као да то није комерцијална активност), „позива на наставак процеса преноса овлашћења кроз усвајање Закона о јавним приходима и Закона о јавној својини“, тврди да би „враћање имовине претходним власницима требало да буде приоритет“, тражи „лустрацију“ у безбедоносном сектору, позива власти да

хитно побољшају приступ Рома „адекватном смештају, тржишту рада, образовању и здравственој заштити“ (преко ноћи?), „позива српске власти да ревидирају националну стратегију за избеглице“ (зашто?), „позива власти да предузму даље кораке ка формализацији и већем учешћу цивилног друштва у процесу креирања политике“ (зашто?), „охрабрује Владу Србије да прекине тренутну суспензију“ проширења општег колективног уговора (то је оно када је министар својим потписом хтео да повећа плате у Србији за 20 одсто, па га влада дезавуисала због бесмислености), „позива на кораке ка решавању проблема препуњености затвора“ (чак и то!?) и тако редом.

Разумем огромну бригу парламентарца ЕУ за Србију и захваљујем им се на томе, али би ипак било добро да се задрже у границама лепих манира и уздрже од прописивања свега и свачега у другим земљама. Тај тон који подсећа на акте римских императора провинцијама, с дозом охولة надређености која очекује беспоговорно извршавање налога, није примерен односу скупштине која претендује да буде европска са једном још увек независном земљом.

Наравно, резолуције парламента не обавезују важније Унијине органе – Савет ЕУ, Савет министара или Европску комисију – али сведоче о стању духова у Бриселу и погледима политичке елите ЕУ на Србију. А ту не стојимо добро.

Бројке су немилосрдне и умеју да шокирају далеко више него сви придеви, укључујући и суперлативе. Мени се то догодило када сам видео бројеве у вези с каматама које републички буџет плаћа на име дугова. За 2011. планиран је износ од чак 46 милијарди динара, што је подједнако набавкама робе и услуга (то су све текуће куповине, од војске до просвете!), или, што је за једну половину веће од суме капиталних издатака. Много.

Што је најгоре, каматни расходи републичког буџета изузетно брзо расту: 2008. били су 14 милијарди, 2009. 20 милијарди, 2010. 35 милијарди, а 2011, рекосмо, чак 46 милијарди. Нема сумње шта је основни узрок овог тренда: дефицитно финансирање. Последњих година дефицити су отишли у небо – на пример у 2010. готово 5 одсто БДП-а, а све под фирмом борбе против кризе. Мени понекад изгледа као да је владајућа политичка класа помислила да је пронађен перпетуум мобиле, па да је могуће убирати мало пореза (и приказати се као блага власт), а финансирати готово све што се пожели. Други узрок је рефинансирање оригинално јефтиних кредита скупљима.

До пред крај 2010. држава се задуживала на домаћем финансијском тржишту. Редовно је аукцијским путем продавала краткорочне државне записе номиноване у динарима, с каматном стопом од 14 до 15 одсто годишње. Задуживала се и код пословних банака директном погодбом (с каматном стопом око 4 одсто изнад ЛИБОР-а).

Временом су аукције динарских записа давале све слабије резултате, односно није успевала продаја планиране количине. Домаће тржиште их није више лако прихватало, свеједно да ли због смањене ликвидности или повећане неизвесности о стабилности државних финансија. И Министарство финансија окренуло се девизним хартијама. Крајем децембра успешно је продат први контингент записа индексираних курсом евра, у износу од 200 милиона евра. Каматна стопа је 5,25 одсто.

У последњих недељу дана одржане су две продаје девизних обвезница од по 200 милиона евра. Код прве, за једногодишње обвезница излицитирана је каматна стопа од 4,48 одсто уз продају целе емисије. Каматна стопа друге, с петнаестогодишњим роком отплате, била је 5,85 одсто, али је продато мање од половине емисије, што је свакако неуспех.

Да ли су ове каматне стопе превисоке? На први поглед нису, пошто је 4,5 до 6 одсто доста повољно у историјским релацијама, па изгледа да је Србија добро прошла.

Међутим, треба имати у виду да су каматне стопе у свету данас врло ниске, готово на историјском минимуму. Економска криза и политика подстицања економске активности од стране водећих држава донеле су обиље новца и снижење каматних стопа ка нули: тако је Либор на једногодишње депозите испод 1 одсто већ годину дана. Одговарајући Еурибор је доскора такође био испод 1 одсто, док је тренутно 1,6 одсто.

Србија, значи, плаћа далеко веће каматне стопе од ових тржишних. Извесна разлика (тзв. спред) у односу на прворазредне земље-дужнике природна је и неминовна, а њена висина зависи од кредитног рејтинга земље: што је он виши, то је каматна стопа нижа. Србија, нажалост, већ дуго има има крајње низак кредитни рејтинг ББ-, што се не сматра инвестиционим већ спекулативним нивоом, то јест, инвеститори нису заинтересовани за српске обвезнице већ евентуално спекуланти.

Тај низак кредитни рејтинг неминовна је последица несолидности државе и свих грешака економске и фискалне политике. Једноставно, кредитни рејтинг зависи од понашања земље и поверења светске финансијске јавности у њу и њене финансије. А ту Србија има лош углед, као што дебакл са онедељном продајом еврообвезница јасно показује.

Као да тешкоћа није довољно, сада постоји неслагање између Народне банке и Министарства финансија око питања да ли емитовати динарске или девизне државне хартије ради покрића буџетског дефицита. Народна банка заговара динарске, како би се развило домаће финансијско тржиште и да би се на инвеститоре пренео курсни ризик, како је рекао један вицегувернер. Лепо, али нема нигде. Другим речима, било би добро да се инвеститори интересују за наше динарске хартије, али они то не чине. Стога маштање нема смисла, посебно за оног који

жели да прикупи новац: он мора да емитује онакву хартију какву инвеститори хоће, а то бива у еврима. Можда би понеки шпекулант и прихватио да се поигра с курсним ризиком, али би тражио врло високу каматну стопу што опет није добро.

И тако, дугови се гомилају, а с њима и камате. Ускоро ће ове друге прећи 10 одсто буџета. Дефицитно финансирање ипак није бесплатно него кошта, а рачун већ стиже на наплату: плаћање све већих камата захтеваће смањење осталих буџетских расхода – од просвете до војске.

Опитању „каква је власт у Србији?“, прецизније „какви су резултати рада власти?“ мишљења су дубоко подељена. Припадници владајуће коалиције задовољни су сами собом и тврде преко наклоњених медија (а то је велика већина) да живимо у најбољем од свих светова. Има додуше проблема, али су они последица светске кризе, а никако домаћих узрока или, не дај боже, лошег рада власти.

Опозиција, како и доликује, тврди потпуно супротно: да је власт неспособна и да уништава народ, а све у личном интересу. Аналитичари, бар они економски, по својим погледима негде су између, то јест, ближи опозицији ако се занемаре њена реторичка претеривања.

Ово су ипак све мишљења појединаца, који могу бити пристрасни у оценама или који могу ненамерно погрешити. Питање је постоји ли неки метод мерења квалитета управљања од стране власти који би нам дао објективне или што објективније резултате, макар у економској области.

Савршени метод свакако не постоји, али се могу наћи боље или лошије апроксимације. Поменуо бих две групе: прва су експертске и сличне процене, а друга тржишне оцене. Експертске оцене дају ММФ, Светска банка, ЕБРД и сличне институције у својим анализама, али је њихова мана, бар за наше потребе, то што нису изражене јасним бројкама већ около па на ћоше, па се зато и могу тумачити на разне начине.

Знатно погодније јесу оцене разних институција о рангирању земаља по појединим питањима. Ту макар видимо како Србија стоји у поређењу с другима. Обично лоше. Погледајмо. По *Глобалном индексу конкурентности* Србија је рангирана као 96. од 139 држава, што се може оценити као веома лоше. Непосредно испред Србије налазе се Јамајка и Молдавија, а одмах иза Сирија и Јерменија. Код *Индекса економских слобода* Србија је рангирана као 101. земља од укупно 179 рангираних. Међу земљама источне и југоисточне Европе Србија је претпоследња, испред БиХ.

Према извештају *Лакоћа њословања* Светске банке Србија укупно заузима 89. место од 183 оцењене земље, или опет претпоследње у овом делу Европе. *Извештај о шранзицији* Европске банке за обнову и развој такође нам додељује претпоследње место, са Црном Гором, док је БиХ и овде последња.

Према *Индикаиџорима уџрављања* Светске банке (који мери слободу изражавања и одговорност, политичку стабилност, ефективност власти, квалитет регулације, владавину права и контролу корупције) Србија је поново при крају листе у региону, испред Албаније и БиХ.

Да не идемо даље, довољно је и ово: Србија по светским мерилима заузима неповољну средину листе, заједно с неразвијеним земљама Азије, док је у Европи на самом зачељу с братском БиХ и мање братском Албанијом. Неповољно је и то што нема практично никаквих видљивих помака у протеклих неколико година.

За економисте, а посебно оне из финансијске струке, далеко важнији показатељ јесте кредитни рејтинг земље. Србијин је веома низак: ББ-, који се дефинише на следећи начин: „мања рањивост у кратком року, али висока неизвесност у случају неповољних пословних, финансијских и економских услова“. То је седми ниво ризика, почевши од најсигурнијег. Још неповољније, ББ- се не сматра инвестиционим већ спекулативним нивоом рејтинга. Због превисоког ризика озбиљни инвеститори не купују постојеће обвезнице Србије већ, евентуално, само спекуланти који су спремни да прихвате висок ризик уколико је цена обвезнице ниска.

Шта то практично значи показује исход емисије обвезница Србије од 14. фебруара: продато је мање од једне половине понуђене количине. Показало се да нема заинтересованих за дугорочне обвезнице чак и онда када је каматна стопа 4 одсто изнад Либора. Разлог: превисок ризик. То је био велики неуспех, јер не продати све понуђене обвезнице представља нови знак неповерења у Србију и ударац њеном кредитном угледу.

По раширеном мишљењу, кредитни рејтинг земље је најбоља мера успеха или неуспеха једне власти, односно стања економије једне земље. Ту светска финансијска јавност у свом интересу покушава да на најбољи начин процени вредност једне обвезнице или зајма, а на основу ризика који они носе. Србија овде стоји лоше, што је сигуран знак да је њена власт није добро радила последњих година. А помињање светске кризе или Милошевићевог режима само су лоши изговори за неуспех.

Добили смо нову владу која, додуше, доста личи на стару. Добили смо и нову дозу оптимизма, а и обећања да ће раст бити динамичан, да ће чак запосленост почети да расте, а богме и да ће влада обезбедити добру снабдевеност основним актиклима по ниским ценама. (Није било познато да постоји криза снабдевања, али ипак хвала Влади.)

Пре него што се окрене овим великим задацима, било би добро да влада реши онај најближи – да среди стање у својим финансијама које представљају једно од жаришта кризе и потенцијално најопаснију тачку државне политике. Пример који служи као упозорење јесте Грчка.

Јавни дуг Србије крајем прошле године достигао је 12,2 милијарде евра, или 41,5 одсто друштвеног производа. Ово је само дуг Републике, чему би ваљало додати још 1–2 одсто за Војводину и локалну самоуправу, што значи да је укупан ниво био око 43 одсто БДП-а. Ово је забрињавајуће висок проценат. Што је још горе, тај дуг је брзо растао последњих година, а наставља се и током ове. Јер, буџетски дефицит је за 2001. планиран на 4 одсто БДП-а.

С брзо растућим јавним дугом постоје два проблема. Први је суштински и тиче се могућности финансирања сталних дефицита и терета сервисирања дугова. Показало се да држава тешко да може да покрије своје потребе уз помоћ обвезница, будући да их тржиште не прима у потребном обиму ни у динарском ни у девизном облику. Остају само банке, обично спремне да одобре зајам држави по високим каматним стопама.

И ту настаје проблем сервисирања: отплата растућих дугова све више оптерећују буџет. Чак и када се главница револвира, остају камате које већ достижу 5 одсто републичког буџета. С растом дуга и његовог учешћа у БДП-у вероватно ће јачати сумње у способност Србије да га уредно сервисира,

па ће се и услови зајмова погоршавати. Низак кредитни рејтинг свакако кошта.

Србија, другим речима, има све више проблема да обезбеди средства за покриће дефицита, а када их и нађе, погоршава се терет сервисирања дугова. Врло непријатно.

Други проблем је наоко формалне природе, мада чврсто повезан с првим: прошле јесени озакоњена су фискална правила која лимитирају ниво јавног дуга на 45 одсто БДП-а. Како је тај проценат већ достигао око 43 одсто крајем 2011, очигледно је да ће Србија врло брзо стићи до лимита, можда већ ове године.

Једини излаз из ове за Владу веома незгодне ситуације јесте продаја Телекома. Тиме би се покрила велика рупа и проблем одложио бар за неко време. Но, није извесно да ће до тога доћи, па и чаршија бруји да је неуспех продаје вероватан.

Постоје још неки начини решавања проблема лимита, али на њих не треба бити поносан. Прво је већа процена БДП-а, што аутоматски смањује учешће дугова. Нешто слично се догодило у прва два месеца 2011: док је крајем претходне учешће достигло 41,5 одсто, оно је 28. фебруара ове године опало на 39,7 одсто. Да нисмо смањили дуг отплатама? Не, пошто је дуг у том периоду чак повећан за пола милијарде евра. Остаје корекција БДП-а: и заиста, БДП уз помоћ кога је обрачунато ових 39,7 одсто чак је за 8,7 одсто већи него онај којим је крајем 2010. оцењено оних 41,5 одсто. Таквог привредног раста није било. Мора да је нека методологија. И заиста, дошло је до јачања динара, што је одмах повећало БДП рачунато у еврима и смањило учешће јавних дугова у БДП-у.

Други начин је још директнији: „креативна“ статистика. То се понекад радило код нас, али и у Грчкој, а сада је верујем преовладала свест да се тиме ништа не може постићи, посебно стога што ММФ све надзире.

И треће, може се променити закон и лимит подићи на неки виши ниво. Такву акцију би олакшала чињеница да се завршава стендбај аранжман са ММФ-ом, па финансијски жандарм већ пакује кофере. Забавна је, мада неозбиљна та неизвесност да ли ће се и шта закључити с ММФ-ом у наредном периоду. Влада не жели нови стендбај, пошто јој превише везује руке. Радо би нашла неки облик сарадње који би пред светом добро изгледао

и био финансијска резерва уколико баш затреба, али који не би омогућио овако строго надзирање и условљавање од стране ММФ-а.

Посла је пуно, а нема ко да га обави. Стога је премијер, као да му је основни посао мало, узео на себе и портфељ финансија. Питање је хоће ли успети да обави два озбиљна посла боље него онај један до сада.

ТЕНДЕР ИЛИ ЗАДУЖИВАЊЕ

Полиџика 2011
23. март

Продаја Телекома ипак није успела: на тендер се пријавила само једна фирма, Телеком Аустрија, која је поднела готово неозбиљну понуду од 800 до 950 милиона евра, што је знатно ниже од минималне цене од 1,4 милијарде колико је одредила Влада Србије за пакет од 51 одсто акција.

Овим се показало колико је неукусне пропаганде било претходних месеци када су нас надлежни и ненадлежни министри уверавали како међу светским телекомима влада велики интерес за овај наш и како ће се сигурно јавити више понуђача, па ће утакмица међу њима бити оштра и, следствено, постигнута цена висока.

Нема сумње да је основни разлог неуспеха превисоко постављена минимална цена. Приватизациони саветник је проценио вредност целог Телекома на знатних 2,43 милијарде евра, а Влада је то повећала на 2,8 милијарди. То је последица погрешне калкулације владе, слично неуспесима код приватизације Галенике или ЈАТ-а, код којих је такође тражена превисока цена коју нико није био спреман да плати. Вероватно је на превисоку минималну цену утицала и политичка потреба Владе да избегне пребацивања о распродаји државног капитала, мада би јој то следовало у сваком случају.

Да поменем три економска разлога за невелику атрактивност Телекома. Прво, Србија је сиромашна земља у кризи, па су доходи становништва ниски, а тиме и укупан финансијски потенцијал посла. Друго, покривеност популације Србије мобилним телефонима је висока, кажу 135 СИМ картица на 100 грађана, па су изгледи за даљи брз раст скромни. И треће, нови већински власник тешко би спровео реструктурирање на основу смањења радне снаге, будући да би Република Србија била мањински власник са знатним пакетом акција, па тиме и важан фактор противљења отпуштању запослених. А натезање с популистичком

владом око реструктурирања фирме свакако није повољна позиција за пословно оријентисаног власника.

Остаје нејасно шта је следећи корак Владе. У медијима се већ шпекулише да ће се Влада упустити у преговоре са Аустријанцима, не би ли бар донекле повећали понуду. Разлог за то била би ургентна потреба Владе за новцем.

Међутим, по садашњем стању ствари нема дилеме: тендер је неуспешно окончан, јер није достигнута минимална цена од 1,4 милијарде евра, колико је сама Влада одредила својим закључком од 23. децембра 2010. године. Влада, наравно, може да промени тај закључак и снизи минималну цену, али тек за следећи, нови тендер, а не за овај. Јер, када би, не дај боже, то сада учинила и повела преговоре са Аустријанцима, тиме би де факто нарушила тендер, то јест променила правила у време одигравања утакмице, и преварила потенцијалне купце. Наиме, можда би неко други учествовао с понудом која би била виша од аустријске да је знао да ће Влада бити „флексибилна“ надоле. То би заиста било неозбиљно и не могу да верујем да ће се поћи тим путем.

Поред тога, премијер је пре само месец дана јасно изјавио да ће Влада поништити тендер уколико се не постигне одређена минимална цена. Како је рекао: „Ако се нико по тој цени не појави на тендеру прогласићемо га неуспешним.“ Иако у Србији политичари свашта причају, склон сам да ове Цветковићеве речи узмем за озбиљно.

Остаје питање последица. Наиме, приватизација Телекома је предузета из два разлога. Прво, да би се учинио ефикаснијим. И друго, да би се намакле паре за буџет. Ово последње је доста ургентна ствар, пошто Влада има прилично тешкоћа с покривањем буџетског дефицита. Јер, продаја државних обвезница, и динарских и девизних, не иде најбоље, па би приход од најмање 850 милиона евра био драгоцен за ову годину.

С друге стране, Влада је последњих месеци, од министарке финансија до премијера, тврдила да Србија поседује финансијске резерве и да јој приходи од продаје Телекома нису неопходни за редовно финансирање. Ипак, то се може сматрати тактичким изјавама како би се народ умирио, а потенцијалним купцима сугерисало да не играју на финансијску слабост Србије. Можда је код привих реклама постигла циљ, али код других свакако није, што се види по резултатима тендера.

Излаз из ове ситуације Влада може потражити у емисији девизних обвезница (Еуробондс) на светском финансијском тржишту, о чему се већ шушка. Више је проблема са овом идејом. Прво, кредитни рејтинг Србије је низак: он није инвестициони већ спекулативни, што значи да озбиљни инвеститори не желе да улажу у српске обвезнице. Друго, каматне стопе би стога морале да буду високе, што би следећих година оптеретило већ ионако преоптерећен буџет, пошто дугове, нажалост, треба сервисирати.

Другу могућност финансирања мањка – повећање пореза – вероватно не треба узети у обзир, пошто Влада није спремна да у предизборној години повећава важније порезе (ПДВ и акцизе), будући да их становништво одмах осети.

Све у свему, пред Владом је непријатна дилема: да ли да понови тендер уз нижу минималну цену, што може однети остатке популарности ове владе, или да крене на издавање еврообвезница што може бити скупо (али некој следећој влади) и што се такође може завршити неуспехом.

Последњих дана поново је актуелизовано питање да ли ући у неки аранжман с ММФ-ом или не. И какав. По свему судећи, сви фактори су мишљења да би требало склопити споразум, само је нејасно ког типа. Гувернер се zaloжио за класични стендбај аранжман, док се председник владе није изјаснио више од начелне подршке аранжмана, што значи да још није донета одлука о каквој би се врсти радило.

Политички врх Србије сада вага предности и недостатке аранжмана с ММФ-ом са сопственог политичког становишта, то јест, с његовог утицаја на рејтинг владе и владајућих странака. Наиме, владајући кругови радо би искористили предности аранжмана, а избегли његове недостатке, али то практично није могуће. Људи из ММФ-а увек су савршено свесни снаге своје позиције, засноване на парама и позитивном ставу инвеститора према њиховом ангажману у сумњивим земљама, па то поприлично користе у цењкању с владама и захтевају и оне потезе које властима не иду у рачун с пропагандног становишта.

Погледајмо поближе. ММФ у Србији врши, помало поједностављено речено, три важне функције: обезбеђује новац за одржавање спољне ликвидности, битно утиче на економску политику земље и донекле на институционалне промене, и обавља прљаве послове уместо владе.

Економске власти земље тврде да Србији није потребан новац ММФ-а, што није цела истина. Јер, земљи, односно влади новац је преко потребан за покривање буџетског дефицита, пошто класични начин – са задуживањем на финансијском тржишту – доноси недовољно. Ипак, ММФ-ов новац не може бити утрошен за покривање буџетских рупа стога што је његов основни задатак финансирање платнобилансних неравнотежа, а не државне потрошње.

Спољна позиција Србије тренутно није угрожена (девизне резерве су знатне, па нису повучена ни сва средства текућег

аранжмана), мада доспевају све веће обавезе код сервисирања спољних дугова. Стога је тачно да средства ММФ-а тренутно нису неопходна, али и да је добро да буду на располагању, уколико и када затрабају.

Затим, ММФ генерално инсистира на здравој економској политици: умереној монетарној, штедљивој фискалној, избегавању претераног задуживања, уклањању макроекономских и структурних неравнотежа и слично. Сигурно је да се о појединосима његових захтева може дискутовати, али је та општа оријентација свакако добра за земљу, мада често не одговара владама мањима које с њим имају посла.

И баш ту настаје проблем: оно што је добро за земљу није увек добро за владин политички рејтинг (мере штедње), па се оне муче питањем с почетка овог текста: да ли уговорити аранжман или не?

На крају, Влада Србије има још једну корист од ММФ-а: он јој служи као изговор за многе непопуларне мере економске политике, односно она покушава да на ММФ преусмери што више народног незадовољства. Када треба закочити пензије – крив је ММФ, када поскупљује струја, када се замрзавају плате у јавном сектору – опет је крив ММФ. На тај начин Влада покушава да са себе скине одговорност, а сам ММФ није осетљив на непопуларност. Наравно, често је истина да је захтевао ово или оно, али би неке од тих мера и сама Влада морала да преузме.

И тако, новац на располагању и постојање дежурног кривца добре су стране аранжмана с ММФ-ом, али она трећа – условљавање економске политике и институционалних промена – није угодна Влади. Што је за њу најгоре, баш то условљавање ММФ-а најважније је за стране инвеститоре који верују ММФ-у и подразумевају да земља води пристојну економску политику чим је ту. А Србија се све више ослања на страну финансијско тржиште ради покривања буџетских дефицита и сервисирања државних дугова, па јој је кредитни рејтинг све важнија брига.

Већ су поменуте тренутне разлике у ставу Народне банке Србије и Владе, где се прва залаже за стендбај, а друга још увек машта о аранжману који јој неће превише везати руке, то јест, који ће бити само саветодавно-надзорни. Разлика у ставовима лако је разумљива: код стендбаја новац ММФ-а (када затраба) иде Народној банци, а задаци углавном Влади, па је природно што је њихова наклоност према овом типу аранжмана различита.

Мислим да је лако могуће да се, просто по логици ствари, у власти сада размишља о склапању стендбаја кроз неколико месеци, посебно уколико ће бити избора на зиму. Тиме би се, са једне стране, Влади дало времена да води растрошну буџетску политику (да повећа плате и пензије итд.), а из предизборних разлога, и с друге стране, готово одржао континуитет односа с ММФ-ом, што би можда могло да прође без погоршања кредитног рејтинга, односно код инвеститора.

ПРАВО НА САМОУБИСТВО?

Полијтика 2011
20. април

Штрајк глађу и жеђу Томислава Николића покренуо је важно питање: да ли појединац има право на самоубиство или нема, другим речима, да ли самостално располаже сопственим животом или се ту још неко пита (лекари, држава, ближњи...).

Николићеви политички противници, попут министра здравља, тврде да су лекари дужни да спрече његово самоубиство, позивајући се на Закон о здравственој заштити и његов члан 34. Међутим, свако се може лако уверити да овај члан даје лекари право да интервенишу искључиво уколико је „пацијент без свести“ и још уколико „није у стању да саопшти свој пристанак“ на интервенцију. Односно, уколико је до губитка свести дошло изненада, па пацијент није био у могућности да изнесе свој став о евентуалном лекарском захвату. Овде се свакако не ради о том случају, пошто је Николић сасвим јасно и више пута унапред изнео свој став, тако да не постоји недоумица о томе чак ни у случају губитка свести. Стога овде важи општи став овог закона да „Пацијент има право да слободно одлучује о свему што се тиче његовог живота и здравља, осим у случајевима када то директно угрожава живот и здравље других лица“ (члан 31). Дакле, све је јасно.

Наравно, о постојању нечијег права на окончање сопственог живота не одлучују и не би смели да одлучују лекари и закон о здравственој заштити. У питању су далеко важније ствари, које зовемо основним људским правима.

Наиме, у данашњем свету доминира либералан поглед на право појединца да одлучује о свом животу, па и његовом крају. Како рече Томас Сац, савремени филозоф и психијатар: „Самоубиство је фундаментално људско право. Ово не значи да је морално пожељно, већ само да друштво нема моралног права да се меша.“ Подразумева се, свакако, да је одлика донета слободном вољом, значи аутономно и без присиле од стране другог.

Право на одлучивање о окончању сопственог живота обично се изводи из права појединца да одлучи о оним питањима која су најчвршће повезана с његовом добробити, односно квалитетом живота, што укључује и трајање живота и начин његовог краја. Просто, право на самоубиство проистиче из најдубљег права човека на самоодређење, то јест на одлучивање о најважнијим стварима у његовом животу. Шта би уопште остало од људских права и слобода уколико би се човеку одузело право да одлучује о најважнијем питању и предало неком другом? Додатни аргумент јесте тај да је човек себи власник, односно свом телу и животу и да стога поседује право да о њима одлучује.

У старијим временим преовладавао је став против права на самоубиство заснован на религијским разлозима. Тврдило се да самоубиство нарушава човечију дужност према Богу који му је подарио живот и који једини има права да одлучи о његовом земаљском трајању. Овакав став је, по свему судећи, тешко спојив с хришћанским учењем о слободној вољи човека, али је током времена, с процесом секуларизације, битно изгубио на универзалности и уверљивости.

Право човека да одлучује о свом животу записано је и у Европској повељи о људским правима, где се у члану 2. говори о праву на живот, а у члану 8. о праву на приватни живот. Да се не ради о празним декларацијама сведочи скорашња пресуда Европског суда за људска права у случају Хасе против Швајцарске, у којој је суд потврдио „право појединца да одлучи како ће и када окончати свој живот, под у словом да је тај појединац био у могућности да сам донесе одлуку“, а с позивом на члан 8.

У овом тексту нисам желео да се бавим политички аспектима акције Томислава Николића: зашто је он то покушао, да ли је то добро за Србију, ко ће победити у игри нерава. Тиме се већ баве дежурни мајстори. Мене је интересовало знатно фундаменталније питање домаћаја људских права и слобода, односно питање има ли човек право да располаже својим животом без туђе присиле и по слободној вољи. Закључак је да има, и да спречавање његове акције представља обично насиље од стране неовлашћених лица, без обзира на изговор.

КАДРОВИ РЕШАВАЈУ СВЕ

Полиџика 2011
18. мај

Горња изјава приписује се другу Стаљину и обично наводи као језгровит аргумент у прилог тврдње да није свеједно ко се налази на ком положају, односно да и најбоље идеје великих људи могу да упропасте лоши сарадници. Наравно, не сме се узети као дословно истинита, пошто би то значило да не постоје никакве друштвене или историјске силе које усмеравају збивања испод површине, већ да кретање историје искључиво диктирају велики или мали људи. Истина је вероватно негде између, као и обично.

Неоспорна је чињеница да на листи популарности политичких странака у Србији Демократска странка битно заостаје за Српском напредном странком, а ред величина заостатка је 10–15 процентних поена. Господа на врху власти верују да је основни разлог њихове ниске популарности економска криза, с неповољним последицама на становништво Србије. У томе свакако има истине, али и у тврдњи многих других да је влада учинила мало тога корисног у суочењу с кризом. Једном озбиљном објективном узроку додат је један субјективни – слабо функционисање државе – и резултат је ту.

На пример, реформа правосуђа се већ годинама изводи катастрофално. Лоше је замишљена, још лошије изведена. И није само проблем избор судија, већ и сам концепт. Да би се боље радило и смањило брдо заосталих предмета, кажу, смањен је број судија и судова. Ваљда би требало да буде обрнуто – да се повећају! Затим, предвиђено је да судије и предмети путују из једног града Србије у други, што угрожава безбедност и судија и судске документације, а да не говоримо о трошковима у новцу и времену и томе слично.

Министарка правде Маловић и председница Високог савета судства Месаровић изгрешиле су у старту, па им је, после притиска Европске уније, дата прилика за поправни. Нису је искористиле, пошто су покушале да кроз минималне корекције спасу

своја решења. Онда је дошао налог из Брисела да се трећи пут све уради из почетка, што је сада у току. Врло понижавајуће и за земљу и за њену владу, али ником ништа.

Област градње и грађевинарства. Донет је дилетантски закон о градњи, који је, заједно с пратећим прописима, закочио и градњу и легализацију. Министар Дулић је кривио све и свакога, осим себе и своје министарство. Потом је закон промењен и легализација добрим делом учињена бесплатном, што је неморално у односу на поштене грађане који су приликом изгладње поштовали закон, намучили се с дозволама и платили све што је требало да се плати (уључујући и мито државним чиновницима). Тако се не подстиче поштовање закона у овој земљи. А грађевинарство и даље стоји, па се од силних најављених пројеката министра Дулића практично ништа не остварује.

Или, акцијашки приступ министра Мркоњића свима је одавно досадио. Само галама, нигде резултата. Све касни, и ништа није завршено.

Оно што мене интригира јесте зашто шефови странака на власти трпе аматерски рад неких својих министара. Јер, они не само да наносе штету народу и држави, већ и самим странкама, па тиме и њиховим шефовима. Просто не могу да верујем да мисле да је рад њиховог маркетинга тако изванредан да може да покрије сваку брљотину и од Потемкинових села направи рајску долину. И тај одличан маркетинг има границе, о чему најбоље сведочи висок рејтинг СНС-а и Томе Николића, који су без икакве своје заслуге јасни фаворити на следећим изборима.

Смена министара је иначе стандардна политичка технологија којом шефови скидају са себе одговорност за неуспехе пред народом на рачун министара чак и када нису криви, а камоли када јесу. Другим речима, очекивао бих да председник републике, заједно с председником владе, изведе смјену у ресорима који имају најслабије резултате, себе и странке ради, али се то не догађа. Разлоге томе не бих тражио у персоналној лојалности, пошто би то било наивно, нити у несхватању сопствених интереса већ у унутарстраначким односима.

Наиме, све ми се чини да у српским странкама на власти постоји класична олигархијска структура по Михелсу, па ни њихови шефови често нису у стању да наметну решења која су чак и у страначком интересу. С тог становишта, било би врло

занимљиво испитати односе политичке моћи Бориса Тадића и потпредседника ДС-а, односно установити колики је његов стварни маневарски простор при одлучивању.

И тако, странка која контролише државне ресурсе и знатан део медија заостаје у политичком рејтингу за опозицијом, и поред свих слабости ове друге. Очито је да у самим владајућим странкама постоје озбиљне функционалне слабости, а мени се чини да је једна од битних непоштовање сопствених дугорочних интереса. Уместо да у владу иду најбољи, шаљу се политички најјачи, односно најбољи партијски активисти. А то онда мора да кошта и земљу и странку.

ЈАДИ ИЗГРАДЊЕ У СРБИЈИ

Економист 2011
19. мај

Цео модел регулације градње последњих деценија заплетен је у административне процедуре, те врло спор и подложен корупцији. Као такав успоравао је градњу и одвраћао инвеститоре. Ништа боље није од 2000. наовамо.

Као и претходни, нови закон о изградњи и планирању из 2009. најављиван је као револуционаран. Донео је, међутим, више нових тешкоћа него што је старих решио.

Уместо да, као што је најављено, убрза градњу кроз поједностављење процедура добијања грађевинских дозвола, нови закон је учинио супротно: издавање нових дозвола готово да је потпуно закочено. Једна од новости је, на пример, да (приватни) инвеститор мора да изради студију оправданости улагања за веће објекте, а министарство ће ценити и финансијску и тржишну оправданост инвестиције. Невероватно.

Друга област новог закона била је промена система легализације, што је требало да ову коначно покрене са мртве тачке и, по могућности, оконча. Међутим, показало се да предвиђена решења нису подстицајна и да је процедура врло сложена, па је процес легализације потпуно заустављен. Тако је проблем око милион нелегалних грађевинских јединица остао и даље актуелан.

Нови закон је решио озбиљно питање својине на градском грађевинском земљишту тако што га је приватизовао кроз поклон постојећим корисницима. Ово решење поседује неке врлине (може брзо и ефикасно да створи пожељну конфигурацију у којој је власник и земљишта и објекта исто лице), али је врло проблематично са становишта праведности: зашто да држава уопште поклања грађанима тако неравномерно – некима се уопште не поклања, некима мало, а некима пуно. Посебан проблем је што овај метод приватизације не доноси држави приходе, па је питање одакле ће се финансирати накнада бившим

власницима истог земљишта по закону о реституцији, који се мора донети у кратком року. Напоменимо и да се поступак приватизације земљишта врло споро одвија, а услед сложених процедура. На крају, прописано је да једино фирме које су приватизоване не стичу земљиште бесплатно, већ да се мора платити, како је уредбом решено, разлика између вредности земљишта и цене по којој је фирма купљена у приватизацији. Нема сумње да је ово решење начелно бесмислено, а последица је медијске кампање против Луке Београд и политичке потребе да се нешто учини с такозваним тајкуна.

Већ годину дана по усвајању овог закона постало је јасно да ће морати да буде темељито промењен, што је пролетос и урађено. Измењена је готово половина чланова, што само сведочи о ниском квалитету оригиналног текста.

Код градње није било промена набоље, а у смислу поједностављења процедура. У Србији свака власт мисли да је детаљна планска и техничка регулација градње добра ствар и не пада јој на памет да суштински смањи захтеве према инвеститорима (и примене једноставан амерички приступ).

Измене закона су додале још једну лошу ствар: грађани би сада морали да од општине траже дозволу (уз пројект) и за одржавање својих станова и кућа, на пример за кречење. Сама идеја је комична, али се још комичније реализује: пошто државни органи свакако неће контролисати грађане, то се надзорна улога препушта комшијама. Не може бити добар закон који се неће редовно примењивати, већ ће се заснивати на потказивању.

Закон је код легализације донео радикално ново решење: одобравају се високи попусти, до 99 одсто суме коју би власник нелегаллизованог објекта требало да плати. Овај метод доноси бесплатну легализацију за знатан број власника што ће вероватно донети легализацију, али уз две неповољне последице: (1) изгубиће се очекивани приход локалних заједница за комуналне делатности и (2) учиниће се неправда поштеним власницима који су своје обавезе за комунално опремање и разне таксе приликом градње регуларно платили. Ово непоштовање права и правде деструктивно ће утицати на морал будућих градитеља, то јест деловаће као стимуланс даљег неплаћања државних дажбина, а у нади да ће и њима једног дана бити опроштено.

Али, питање је да ли ће и овакав концепт донети легализацију будући да је поступак компликован, да захтева плаћање разних споредних такси и да нису сви обухваћени високим попустима. Многи грађани ће заиграти на могућност да следеће законско решење буде још повољније.

Имајући у виду убиствену комбинацију сложених законских решења и корупције није чудно да је, према Дуинг бизнис извештају Светске банке за 2011, Србија на очајном 176. месту (од укупно 183 рангиране државе) по лакоћи добијања грађевинске дозволе. Пребацивање одговорности са закона на локалне заједнице, што стално покушава ресорни министар Дулић, уопште није уверљиво. Зна се ко је крив.

МРКА КАПА ЗА РЕСТИТУЦИЈУ

Полиџика 2011
15. јун

Реституција је поново на дневном реду. Европска унија је условила наставак процеса придруживања регулисањем питања одузете имовине, а српска влада то прихватила и предвидела једним од акционих планова с роком: јуни 2011. године. Нема сумње да ће бити прекорачен, што нас неће изненадити, али овог пута постоји шанса да се бивши власници бар делимично намире.

Историја реституције у Србији је несрећна прича. Започета је под Милошевићем када је сељацима враћано пољопривредно земљиште, наравно ради придобијања њихових гласова. Следећи корисник биле су цркве, пошто је донет закон о враћању црквене имовине. Овај се закон и данас често посматра као споран, пошто је издвојио само једног оштећеног и њему вратио имовину.

Уопште, очигледно је да је у Србији преовладао парцијалан приступ реституцији. Прво су „решени“ сељаци, онда цркве, потом неки власници грађевинског земљишта. Није донет један целовит закон који би на истим начелима третирао све групе једнако већ се кренуло путем појединачних закона који не могу а да не донесу неравноправна решења. Тако су сељаци и цркве прошли пристојно и далеко боље него они који ће тек доћи на дневни ред (власници станова и кућа, привредних фирми, градског земљишта).

Велики проблем даљој реституцији донело је решење којим је приватизовано градско земљиште у Србији. Наиме, опет једним парцијалним техничким законом (о планирању и изградњи) одређено је да се све градско земљиште у Србији приватизује тако што се поклања садашњим корисницима. Тиме је његова приватизација лако решена (да о слабостима сада не говорим), али су направљена два велика проблема реституцији: прво, онемогућено је природно враћање парцела у власништво бившим

власницима; и друго, поклоњен је ресурс чијом се продајом могло да обезбеди пуно новца за обештећење како самих власника тог земљишта тако евентуално и других категорија. Другим речима, држава је поклонила корисницима нешто што сада треба да плати бившим власницима. Није паметно.

Верујем да ће нови закон о денационализацији бити донет по хитном поступку, без много дискусије – и јавне и у скупштини. Тако ће једно важно питање поново бити прогурано на брзину и без потребног преиспитивања. Разумем да је Влади тако лакше, али је извесно да таква техника не даје суштински добре резултате.

Нема сумње ни да ће тај закон бити највећим делом ослоњен на обештећење, а не на натуралну реституцију. Ово стога што више готово и да нема шта вредно да се врати бившим власницима: станови и куће продати су носиоцима станарског права, градско земљиште поклоњено је корисницима, привредна предузећа продата приватницима...

Али, обештећење ће, такође нема сумње, бити врло скромно. Наравно да не знам колика је вредност имовине коју треба денационализовати, али се свакако ради о десетинама милијарди евра. С друге стране, држава нема пара о чему сведочи њена мука да се задужи и финансира текуће далеко мање дефиците. А један потенцијални извор новца, видели смо, поклонила је као богати расипник.

Видим да се помиње државни фонд за реституцију у коме наводно постоји стотинак милиона евра, а који потиче од приватизације. Не треба бити наиван. Тај фонд постоји само фиктивно, као обавеза државе, а не и стварно. Нико не треба да верује да се у некој каси чува стотинак милиона евра ради намирења потраживања по денационализацији. Тај новац постоје само у књигама, као дуг државног буџета, јер су паре потрошене одавно.

Несразмера између вредности национализоване имовине и финансијских могућности државе сугерише да ће проценат намирења потраживања бивших власника бити врло низак, можда десетак одсто, а можда и мање. А и то ће се развући на најмање једну деценију да би било подношљиво републичком буџету.

Мукама бивших власника ни ту није крај. Док је физичка реституција релативно једноставна операција, обештећење доноси велике техничке компликације. Наиме, ту је потребно установити

вредност одузете имовине што је врло сложен поступак, јер не постоји једноставна методологија процене, а ради се о времену од пре више деценија. Душу дало за спорове и дуготрајна суђења. Па још када се посла дохвати ова наша слабашна администрација, нема сумње да ће бити весело.

Да закључим: бивши власници и њихови наследници врло ће лоше проћи. Једноставно, док је држава поседовала имовину, избегавала је реституцију; сада када можда и хоће да обави тај посао, имовине више нема.

Опет је дошла сезона штрајкова, мада, када боље размислим, претходна као да није ни престала. Штрајкују полицајци, сељаци, грађевинци, индустријски радници, штрајкује са на радним местима, али и на улицама и путевима, свугде где се може направити већа гужва како би се повећала вероватноћа испуњења захтева.

Наравно, код свих штрајкова основни захтеви тичу се новца који неко треба да обезбеди. Али, изгледа као да се ту окончава њихова међусобна сличност, пошто се ради о различитим штрајковима. Једни траже субвенције, други заостале плате и повезивање стажа, трећи поништење приватизације, четврти тек заостале дневнице и путне трошкове... Па ипак, свима им је заједничко још и то што траже паре од државе и што се не либе угрожавања нормалног живота грађана... Погледајмо ближе.

Скорашњи штрајк пољопривредника настао је после смањења субвенција које је држава давала крупним пољопривредницима (преко 30 хектара земље). Не желим да улазим у политичку позадину приче – у питање да ли су тајкуни изманипулисали сељацима – већ само да погледам суштину ствари. Наиме, сматрам да је основно питање зашто неко мисли да има вечно право на субвенцију, као да му је од деде остало. Не. Субвенција је привремени поклон државе ради остварења неких економских циљева и она има права да је укине када год пожели или када јој понестане новца. Није субвенција плата па да је примаш док радиш, нити је пензија па да си је одавно зарадио.

Штрајк полиције је за мене мистерија. Имам снажан осећај да нам уопште нису саопштени прави захтеви штрајкача (помињу се закаснеле дневнице и путни трошкови), па да ни обнародовани договор (исплата истих) није истинит. Знао да је и зимус било слично, јер нико није знао шта се то Дачић договорио са синдикатом полиције. Све ми се чини да се избегава саопштавање

стварних детаља како друге гране државне управе не би поставиле сличне захтеве.

Посебан случај је Нибенс група. Изгледа да је у тешкој финансијској ситуацији, јер има јако велике дугове према банкама. Стога банке разматрају идеју да је преузму и покушају да спасу и изваде своја потраживања, али је питање да ли ће се то моћи. А радници већ почињу штрајкове тражећи заостале плате, што ће само дефинитивно закуцати ексер у опоравак групе, па тиме и допринети ликвидацији њихових радних места.

Посебан проблем су пропале фирме које немају шансе на тржишту. Неке су приватизоване, али се купац с њима није усрећио, неке су остале у државном власништву, али им је заједничко то што их нико не гони тамо где им је место – у стечај – него животаре у нади да постоји чаробни штапић. За стечај очигледно нико није заинтересован. Ни запослени (губе радно место), ни повериоци (тешко ће наплатити макар део потраживања из стецајне масе), ни држава (погоршава се социјална ситуација).

Синдикат Партизанског пута поставио је захтев који пуно говори: да се раскине уговор о приватизацији и фирма врати у статус предузећа у реструктурирању. Ово друго је можда помало нејасно драгим читаоцима, али сасвим јасно синдикату. Ради се о жељи запослених да бригу о њима преузме држава, с редовном исплатом зарада и социјалног осигурања, а без икаквог рада, све на терет републичког буџета и пореских обвезника.

Техника амбициозних је једноставна: изађе се на улице, блокира саобраћај, отежа живот грађана, а све са циљем да држава попусти и обезбеди испуњење захтева. И држава обично капитулира, као са сељацима пре пар недеља. Ова и оваква влада нема ни политичке, ни моралне снаге да се одупре и најнеприхватљивијим захтевима штрајкача, онда када је сасвим очигледно да се ради искључиво о отимању пара пореских обвезника. Гледајући искључиво сопствени политички рејтинг, она лако попушта, очигледно не схватајући да би јој (све гори) рејтинг можда могла поправити нека одлучна акција у општем интересу.

О БАЈАМА НЕКАД И САД*

ЗНА БАЈА ШТА РАДИ

Данас

28. фебруар

1998

Слободан Милошевић се ретко обраћао јавности. Када је то и чинио, изговорио би неколико фраза о миру и просперитету које не значе ништа под милим богом. Ми никада нисмо чули који су стварни циљеви државне политике Србије и Југославије током распада старе Југославије и рата који је уследио. Ми нисмо чули од Милошевића на шта је све наша земља спремна, а на шта није, која је то граница до које постоји спремност за попуштање, а преко које се неће ићи.

Никада се није јасно изразио ни о једном плану за решење кризе, увек је само давао дипломатске изјаве о спремности на разговоре и слично. Србија и Југославија нису имале политички програм одбране државних и националних интереса који би обзнанио (разумне) циљеве и мобилисао народну енергију за њихово остварење.

Таквим приступом Милошевић имитира старог Николу Пашића који је, како је време пролазило, све мање говорио и све више дипломатисао. Народ му је углавном веровао, па је тада настала узречица „зна Баја шта ради“. Знао је Баја шта ради, али је остало питање да ли је добро одрадио Први светски рат и није ли нас он увалио у проблеме који нас и данас муче. Док је Пашић уживао широку народну подршку, Милошевић је био слабије среће – одржавао се на власти изборним преварама, и полицијским и медијским притиском.

Милошевићево ћутање о минималним циљевима од којих се не сме одступити у очувању елементарних државних и

* Поводом петхиљадитог броја *Данас* је објавио заједно два моја текста: један из 1998, а други написан данас, као *post scriptum*. Овде су такође објављени заједно.

националних интереса наноси тешку штету тим истим интересима. Јер, тиме се имплицитно оставља могућност прихватања сваког решења, од повољних до најнеповољнијих, те се светској дипломатији (Холбруку, Гелбарду и другима) даје најшири маневарски простор за притиске на нашу дипломатију и постизање решења која су за нашу земљу објективно неприхватљива. Отворено исказивање елементарних државних и националних интереса и границе испод којих Србија (или Југославија) неће ићи представљале би преузимање обавеза од стране Милошевића да ће се за њих борити и да ће у случају неуспеха поднети одговарајуће политичке консеквенце. Ту долазимо до чворне тачке – Милошевић избегава обавезивање пред народом и странцима да у случају неуспеха не би морао да се повуче као неуспешан политичар. Тиме показује да му је власт важнија од државних интереса. Док је, на пример, Туђман отворено декларисао своје националне и државне циљеве и заложиио се за њих најтврђим начином, што је светска дипломатија морала узети у обзир, Милошевић у својим преговорима све време попушта, цењајући се искључиво за развлачење, како би се наш народ временом навикао на поразе.

Милошевићево ћутање није знак интелигенције или снаге већ слабости која само јача преговарачку позицију противника.

НЕ ЗНАЈУ БАЈЕ

Данас

7. јун

2011

Ових 5.000 бројева *Данаса* свакако покрива једно важно парче историје ако не овог народа, онда нас појединаца и наших живота, и стога овај јубилеј неминовно подстиче на размишљање о протеклом времену – где смо били, шта се све догодило и да ли је било узалуд.

Присећам се како смо моја околина и ја правили једну суштинску грешку у време Милошевићеве власти: посматрали смо политички свет као борбу добра и зла, помало манихејски. Милошевићу је припадало све зло, а на овој „нашој“ страни налазило се оно добро. Све његове политичке технике сматрали смо остатком комунистичке прошлости, док смо идеализовали демократски поредак и веровали да је довољно да га се докопамо па да нам сване и да Србија уђе у ред срећних земаља.

Петог октобра поверовали смо да свањава и да је најзад дошао дан преокрета. Опет та црно-бела слика. У политичком животу ће завладати хармонија, измирићемо се са светом који је иначе добронамеран, економски и социјално брзо ћемо напредовати, и ето нас у Европској унији за неколико година... Били смо наивни, веровали у бајку која је одговарала нашим жељама.

Развој догађаја у ових десетак година донео је разочарање: ништа се од очекиваног није догодило. У политичком животу влада најјефтинија борба за власт заснована на безочној манипулацији припростога дела народа путем медија. Слично Милошевићу, и данас се медији, посебно они државни, стављају под контролу власти, а независнима отежавају посао, до затварања власника.

У годинама када је Србији потребна добра државна политика због Косова, Републике Српске, Хага, Европске уније, води се пост-модернистичка политика усмерена на рејтинг, где је лаж правило, а истина заборављена ствар. Важно је само како се нешто запакује, како се прода збуњеном делу бирачког тела. Како неко лепо рече, све је то манекенска политика.

Државна политика не постоји и Баја ни данас не зна шта да ради, па нас препушта стихији. Србија више није ни регионални играч, она уопште не одлучује ни о својој судбини, већ с необичним миром прима ударце судбине. Разрована изнутра, притиснута споља, вођена као код Домановића, Србија трпи пораз за поразом. Нити се помирила са светом, нити је економски и социјално напредна, нити се приближила уласку у Европску унију. А Бајина политика само покушава да вешто прикрије све своје поразе не би ли преживела следећа изборе.

И Влада Србије све више подсећа на ону другог Мирка, Марјановића. У политици се не пита ништа, а у економији покушава да обезбеди најнужније, не баш хлеб и уље као Милошевићева, али с млеком и путером има проблема. А, биће, изгледа, и са житом. Србија је за инвестиције непривлачна и животни стандард доста зависи од прилива стране помоћи и кредита. И ту је доживљен потпуни неуспех.

Временом смо не само научили, већ се и навикли да и „наши“ раде пуно онога што је Милошевић радио. Онда смо мислили да је он покварен, а данас знамо, па и прихватимо да су то уобичајене технике политичке борбе за власт у демократском систему. Манипулација је постала главна одлика нашег политичког живота. Наздравље.

Бошко Мијатовић СРБИЈА НА НИЗБРДИЦИ | Издавач
Јавно предузеће *Службени гласник* | За издавача Слободан
Гавриловић, директор | Извршни директор Петар В.
Арбутина | Дизајн Милош Мајсторовић | Извршни
уредник Зорица Видовић-Паскаш | Лектура Ана Букић |
Коректура ?? | Техничко уређење Јелена Панић | Београд,
2011 | www.slglasnik.com

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN

COBISS.SR-ID

ГЛАСНИК
ШТАМПАРИЈА

ПРЕНУМЕРАНТИ